EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Carte distinsă la apariția ei, în 1939, de către Academia Franceză, cu Marele Premiu pentru roman.

„... din opera cîtor alți autori epici te mai însoțesc, la sfîrșitul lecturii, atît de mulți eroi, aproape fiecare introducînd o idee în circuitul cotidian? Desigur, pe de altă parte, că prezențe la fel de puternice ca și oamenii sînt (în paginile acestei cărți de o compensatoare și elevată seducție, scrisă la persoana întîi) avionul, zîmbetul, magia meseriei, eliberarea de aventură, misterul, gustul solitudinii și al eternității, concepția sa despre curaj, care „dacă nu-și are rădăcinile într-un anumit sentiment al răspunderii consimțite, nu este altceva decît semnul sărăciei sau al prisosului de tinerețe".

(Din prefața semnată de *Ion Caraion*)

Lei 4,25

18

1967

A. DE SAINT-EXUPÉRY • PĂMÎNT AL OAMENILOR

CM

A. DE SAINT-EXUPÉRY

PĂMÎNT AL OAMENILOR

COLECȚIA MERIDIANE

CM

Desenul copertei de
H. Constantinescu

Antoine de Saint-Exupéry
TERRE DES HOMMES

Antoine de Saint-Exupéry

Pămînt al oamenilor

Traducere şi prefaţă de
Ion Caraion

Editura pentru Literatură Universală

Bucureşti — 1967

MESAJUL LUI EXUPÉRY

EXUPÉRY a existat în numele unei morale și în numele său există o estetică. „Pare-se (scrie el undeva) că perfecțiunea e atinsă nu atunci cînd nu mai este nimic de adăugat, ci cînd nu mai este nimic de înlăturat[1]."

Intr-un ceas tîrziu al istoriei, cu o intensitate a pasiunii împinsă pînă la sacrificiul suprem, pe care el nu l-a refuzat, de la care n-a fost în nici un chip de acord să se lase abătut și care elimina cu anticipare compromisul ori jumătățile de măsură, Antoine de Saint-Exupéry s-a dedicat pînă la capăt responsabilităților dublei sale profesiuni : de scriitor și de pilot, ca mulți din acei inflexibili lideri ai condeiului cărora nu le-a fost rușine să mai creadă entuziaști în sentimente și în idei, în statornicie și devotament, în libertate și abnegație, murind și pentru unele și pentru altele, într-un secol în care de atîtea ori omul și arta au fost și înșelați.

„Pentru a intui lumea de azi, notează Exupéry în cel de al treilea capitol al acestei cărți, noi întrebuințăm un limbaj stabilit pentru lumea de ieri. Și ne pare că viața trecutului răspunde mai bine firii noastre, pentru elementara rațiune că răspunde mai bine limbajului nostru." E

[1] *Pămînt al oamenilor.*

sezisarea pentru care alături de cei din familia lui Exupéry, care au căutat să inventeze un alt limbaj, nou, al relațiilor umane și al conținutului noțiunilor cu care oamenii vehiculează, nu-ți pare rău decît de experiențele de cunoaștere pe care nu le porți încă în trăirea ta sau în care nu i-ai urmat. Poate — deși din conținutul cunoașterii la Exupéry se elimină aventura și se exclude absurdul. Sau tocmai de aceea. Căci în universul său nimic nu este evaziune, fiecare lucru își are un sens ; iar viața, cu atît mai mult, fie măcar și numai pentru a ne elibera de obstacolele din ea. Dar „pentru a ne elibera, e de ajuns să devenim conștienți de scopul care ne apropie pe unii de alții, căutîndu-l împreună acolo unde el ne unește pe toți".

*

Cînd viața ta e în continuu pericol și risc, așa cum sînt cele ale exploratorilor, cum este aceea a aviatorului, nu mai poate — desigur — fi vorba doar de curaj. Sau cel puțin nu în sensul curent, nu în accepția obișnuită.

Toată vremea, lui Exupéry i se pare că trebuie să se descopere pe sine ori să descopere ceva : un adevăr, un sens, o cale de comunicare cu oamenii, cu tainele dintr-înșii ; să escaveze niște mistere, să împuținee necunoscutul, frica, singurătatea, deșertul, să releve splendori ascunse de eternități ; toată vremea, i se pare că el are de salvat, de protejat, de intervenit. Este o misiune pentru care s-a antrenat parcă îndelung și minuțios, care nu-l descumpănește și nu-l tulbură nici pînă la panică, nici pînă la abdicare, în exercitarea căreia dispune, dacă nu oricînd de numeroase ipoteze, în schimb totdeauna de

multă stăpînire de sine. El întîmpină viaţa ca pe un miracol cu care a fost împodobit cosmosul. Dar o întîmpină în chip de ocrotitor, în chip de apărător, se simte răspunzător de întreg acest miracol şi de frumuseţea lui: „A fi om înseamnă în chip neîndoielnic a fi răspunzător". Iar asta nu din obligaţie. Nimeni nu te poate obliga să iubeşti. Nu în contul unei instituţii, al vreunui grup de generoşi, al unei filozofii la care s-ar fi tocmit funcţionar şi nici fiindcă i s-a dat un ordin. Generoşii constituiţi în confrerii, filozofiile şi instituţiile nu-şi recrutează astfel de delegaţi şi nu dau, nu pot să dea astfel de ordine. El iese înaintea vieţii ca şi cînd s-ar considera dinainte, ca şi cînd s-ar considera dintotdeauna într-un serviciu autocomandat: în serviciul umanităţii, fiindcă e în sine o cantitate de dragoste cu care se simte dator omenirii, în numele căreia se mandatează s-o protejeze, chiar şi cînd el se află în situaţii disperate. Cei fără de el i se par mai ameninţaţi: „Naufragiaţii sînt cei care ne-aşteaptă. Cei ameninţaţi de tăcerea noastră. Cei care se simt de pe acum sfîşiaţi de o greşeală înfiorătoare." Încrederea celorlalţi într-însul şi sentimentul răspunderii îl încarcă de o voinţă a puterii egală cu o misiune, îl mustră şi-l impulsionează: „Revăd — scrie el de lîngă focul aţîţat în largul şi-n noaptea Saharei — revăd ochii soţiei mele. Ei pun întrebări. Revăd ochii tuturor celor care, poate, ţin la mine. Şi toţi ochii aceştia pun întrebări. O întreagă adunare de priviri mă mustră pentru tăcerea mea. Răspund! Răspund! Răspund din toate puterile mele, nu pot arunca în noapte o flacără mai orbitoare!" Iar pe Guillaumet, reconstituit în pustietatea de zăpezi a Anzilor, unde se prăbuşise, nu-l ascultăm vorbind altfel: „Dacă soţia mea crede că trăiesc, atunci desigur că ea

crede că merg, iar camarazii mei de asemeni cred că eu merg. Toţi au încredere în mine. Şi aş fi un ticălos dacă n-aş merge." În afara umanităţii, Exupéry se consideră pierdut ; în afara umanităţii, el nu poate concepe existenţa.

Din prefaţa lui André Gide la *Zborul de noapte,* să luăm fragmentul acesta de scrisoare de pe vremea drumurilor întreprinse de Exupéry peste Mauritania, cînd făcea ruta Casablanca-Dakar : „Am trăit o mică încercare, petrecînd două zile şi două nopţi cu unsprezece mauri şi un mecanic, spre a salva un avion. Alarme diferite şi grave. Pentru prima oară am auzit şuierînd gloanţele peste capul meu. Ştiu, în sfîrşit, cum sînt în această împrejurare : mult mai calm decît maurii. Am înţeles, de asemeni, ceea ce m-a uimit întotdeauna : de ce Platon (sau Aristotel ?) plasează curajul pe ultima treaptă a virtuţilor. Curajul nu e făcut din sentimente prea frumoase : puţină furie, puţină vanitate, multă încăpăţînare şi o plăcere sportivă vulgară. Mai ales exaltarea forţei fizice care, totuşi, n-are nimic de-a face aici. Încrucişezi braţele peste cămaşa descheiată şi respiri adînc. E mai degrabă agreabil. Cînd acest lucru se întîmplă noaptea, cu el se amestecă sentimentul de a fi săvîrşit o enormă prostie. Niciodată nu voi admira un om care nu este decît curajos."

Exupéry a căutat o profesie (vagabondajul, trîndăvia, boema, aventura, gratuitatea displăceau tendinţelor insuflate de tatăl său, firii şi educaţiei lui) ; a învăţat-o, a privit lumea prin prizma ei, a filozofat prin ea, a fost curajos în numele acesteia, s-a confundat cu dînsa. Eroismul său nu este spectacular. Nu spectacolul era ceea ce a căutat Exupéry. Eroismul lui este o succesiune de acte

de răspundere, o sumă de clipe care (fiecare în parte şi toate laolaltă) l-au recunoscut drept om şi drept ucenic al acestui ideal care se cheamă solidaritatea umană. Metodele de ajungere la ea ? O ! dar Exupéry e sau aşa de poet, sau aşa de moralist, sau aşa de moralizator, şi viziunea lui asupra lumii aşa de nesistematizată, de lirică adesea, încît ne-am apuca de întreprins eforturi sisifice dorind să stabilim cu expresă claritate şi neapărat un răspuns conţinător de soluţii. Locuitor al unei insule de utopii individualiste, cu o estetică şi o morală echidistantă şi de angajarea propriu-zisă, dar — fireşte — şi de opacitate ; ştiind ce neagă (şi făcînd-o cu lirism), dar nediscernînd întotdeauna exigent ce exaltă şi cu ce iubire merge în întîmpinarea zorilor săi ; dimensiune a patetismului, dar nu şi estuar către oceanele de posibilităţi ale unei ideologii riguros ştiinţifice, novatoare ; hartă a atîtor obsesii prea intime, prea personale, ca ele să nu rămînă în acelaşi timp la generalizări şi generalităţi ; erou în primul rînd al propriilor lui himere, ceea ce l-a stînjenit să mai poată privi lumea şi altfel decît subiectiv ori suferinţa altfel decît filozofic, el estimînd existenţa prin prizmele unui umanitarism pe cît de generos pe atît însă de supus confuziilor — Exupéry ar fi putut înţelege revoluţia cel mult artistic şi de la distanţa care despărţea de sol avionul său, dar ea nu l-a preocupat ca problemă, înseşi rezolvările lui situîndu-se în afara unghiurilor sociale şi deci în afara — într-un fel — a vieţii şi a condiţionărilor sale istorice.

Departe de a fi sociolog sau economist (şi cîţi dintre economişti şi sociologi n-au ei înşişi o optică eronată !...) în concepţia lui Exupéry — deşi citea economie politică

și citea sociologie — contează nu astfel de rețete, ci direcțiile concepției sale. Ideea solidarității umane e, astfel, unul din modurile de a adera ale acestui scriitor, care a detestat nazismul, care a cunoscut Germania și Spania desfigurate de război sau de preparativele de război, și a atras atenția opiniei publice asupra carnajului ce i se pregătea, și a căzut luptînd împotriva lor. Prin mijlocirea acestei dimensiuni, a acestui atașament față de om, a acestei aderări, Exupéry ar fi putut fi (și într-un anume fel chiar este) alături de revoluție ; e conținutul prin care literatura sa stabilește un sistem de vase comunicante între ea și socialism.

Nici vorbă însă că o bună parte din ideile cu care operează Exupéry sînt îmbibate și de motive și ecouri ale filozofiei idealiste. Omul lui Exupéry, și cu atît mai mult gîndirea acestuia, nu apare drept expresia sau rodul direct al unor condiții istorice, economice și sociale, ci este un univers în sine, foarte poetizat — e drept — însă care se deschide doar la obsesii supreme, cîteodată supranaturale, iluzorii.

Tipul de umanism pe care l-a profesat Antoine de Saint-Exupéry este o subliniere patetică de certitudini și, concomitent, de iluzii. El se străduiește să împace o adîncă generozitate, niște disponibilități continuu treze de devotament pentru orice nobilă cauză morală, cu un individualism puternic, înclinat să-și apere caracterul ireductibil sub practica eroismului modest, dar distant. Între sine și oameni, Antoine de Saint-Exupéry simțea nevoia să pună totuși depărtările văzduhului și impersonalitatea, fie ea oricît de utilă, a tehnicii. Comuniunea cu ceilalți, pe care o caută prin biruirea bărbătească a suferinței, prin depășirea acesteia, rămîne închisă în sfera strictă a

eticului, temîndu-se să nu-şi „ştirbească" generalitatea ei abstractă în concretizările direct sociale.

*

Scriitor şi copil, moralist şi pilot, reporter şi poet, om şi erou, senior şi fizician, biolog şi profet, Antoine, căruia camarazii săi de zbor îi vor spune mai tîrziu Tonio, cel de al treilea copil (dintr-un număr de cinci, cu băieţi şi fete la un loc) al inspectorului de asigurări Jean de Saint-Exupéry, s-a născut o dată cu secolul său, la Lyon, în 20 iunie 1900, şi l-a părăsit înainte de a fi ajuns la jumătatea acestuia: la 31 iulie 1944, într-o acţiune la inamic. Franţa mai avea doar cîteva săptămîni pînă la eliberarea de sub hitlerişti a Parisului...

Pe numele întreg (dar nesfîrşit de lung) el se chema Antoine Marie Roger de Saint-Exupéry. La vîrsta de numai patru ani, pierzîndu-şi tatăl, de la care moştenea un temperament răzbătător, tonic, setos de elanuri, plin de încumetare şi deschis către obsesia unei vocaţii, este educat de mama sa, provensală: doamna Marie de Fons-Colombes. Copilăria, de care îşi va aminti în cărţi şi-n povestirile orale, între colegii de echipaj, între scriitori, şi-o petrece într-o casă bătrînă, dar încăpătoare, cu un parc, admirabil evocat chiar în volumul de faţă. Printre arborii parcului acela, de un kilometru pătrat, cu tei şi cu brazi negri, se ivesc în imaginaţia lui primele elemente ale unei mitologii ce va deveni din ce în ce mai bogată şi mai toropită de nuanţe, ea constituind cu vremea însuşi echilibrul său interior, însăşi justificarea unei optici. Copilului, sociabil şi întreprinzător, îi place să se joace, să populeze cu zei frumoşii copaci de afară, să-şi prepare în imaginaţie imaginea infinitului, să vie cu genunchii

zgîriaţi şi cu cămaşa ferfeniţă la guvernanta casei, care se îngrijeşte să-l panseze, să-l cîrpească, să-i asculte grozăviile. Şi care i le va asculta şi după ce, devenit pilot şi întors din peripeţiile escalelor, îi va vorbi de primejdiile printre care abia s-a strecurat, ori de oameni ai unor seminţii care dorm, acoperiţi cu stele, sub cupola cerului liber, necunoscători nici de cearşafuri, nici de acoperiş.

Fantezia anilor aceia de dulce feerie e fantezie aprinsă : unei biciclete îi ataşează o aripă, în speranţa că va putea zbura cu ea. O temeritate precoce se vede răsplătită în 1912 : pilotul Védrines îl suie cu dînsul în avion, pe aerodromul din Ambérieu. Ceea ce nu reuşise cu bicicleta sa înaripată, i se izbîndea astfel. Zboară, deci, prima oară, la vîrsta de doisprezece ani. (R. M. Albérès[1] pretinde că la şase ani...). Însă din clipa aceea întîlnirea cu destinul se şi produsese. Şi incidenţa cu o vocaţie ! Adolescentul, adultul nu se vor mai despărţi niciodată de ea. Ceva hotărîtor pătrunde în carnea viitorului său, din momentul întîiului contact cu avionul. Pentru obsesia zborului, rînd pe rînd, el se desparte de tot (surori, frate. logodnică, avere) şi se va despărţi pînă la urmă de viaţă, ca să analizeze însă viaţa, ca să devină un ţăran al spaţiilor arate cu avionul în loc de plug şi un filozof al văzduhului. Şi ca să mediteze dinlăuntrul acestei grădini cugetate — pe care o alcătuiau culorile cerului, vîntul. amurgul cu nori de aur şi însuşi necunoscutul — ca să mediteze asupra condiţiei umane şi asupra enigmaticelor magnete ale creaţiei. Tatăl său, contele de Saint-Exupéry, nu mai trăia — după cum am spus — încă de pe cînd Antoine avea doar patru ani. Între surori, crescut de

[1] R. M. Albérès, *Saint-Exupéry*, p. 25, ed. Albin Michel, 1961, Paris.

supleţea pedagogică a unei mame tandre şi de ochii blajini ai unei guvernante pe care a şi evocat-o în volumul de faţă, căruia în traducere i-am zis *Pămînt al oamenilor*, cîteva din rafinamentele sensibilităţii sale, cîteva din zonele ipostazei de eter pînă la care se ajunge pe trepte foarte inexplicabile, conţin — de aceea — o gingăşie aproape feminină. Ceea ce se putea prevedea...

Nestîrnindu-i vreo afecţiune, ba poate dimpotrivă, urmează între 1910—1914 cursurile la colegiul Nôtre-Dame-de-Sainte-Croix din Mans, unde familia lui se mutase la cinci ani după moartea tatălui său, adică în 1919. Trecînd peste anii pe care, pînă-n 1918, îi petrece în Elveţia, la Fribourg, unde îşi continuă studiile; trecînd şi peste bacalaureatul şi pregătirile sale, neîncununate de succes, de a intra în Şcoala Navală, să zăbovim asupra cauzelor căderii de la admitere, fiindcă dintr-însele se relevă o francheţe: la proba scrisă de limbă franceză tînărului candidat i se dă să scrie despre „Impresiile unui soldat întors din război". E adevărat că Franţa se întorcea victorioasă din război după încercări grele, şi cine ştie dacă profesorii nu presupuneau că e poate un indiciu de tact pedagogic, din partea lor, să întreţină cu astfel de teme clocotul unor sentimente naţionale. Însă pentru adolescentul Tonio tratarea unui atare subiect ar fi însemnat nu un examen de admitere, ci unul de retorică; şi ar fi însemnat să se pronunţe în numele unor experienţe, al unor evenimente care nu făceau încă parte din garderoba biografiei sale, pe care nu le onorase pînă atunci cu nici o trăire. De aceea el „acceptă" să piardă examenul. Mare parte a restului vieţii sale se va înscrie apoi sub semnificaţiile şi parabola refuzului de a arbora principii pe care nu le poate dovedi în conţinutul

lor. De unde va rezulta și opinia unor critici — de pildă a lui Roger Caillois, care prefațează ediția „Pléiade" — că omul de litere Exupéry e umbrit de omul de acțiune Exupéry: „Încerc, precizează Roger Caillois, să fac să se înțeleagă că Exupéry nu este esențialmente un om de litere, mai ales din pricina concepției pe care o are despre literatură. El e un om de acțiune căruia acțiunea nu-i ajunge, dîndu-și seama că prin ea însăși acțiunea nu înseamnă nimic; un tehnician care nu se gîndește mai puțin la primejdiile tehnicii decît la serviciile pe care le aduce ea; un luptător care nu e convins de valoarea nici a curajului, nici a ascultării. Dar el e și mai puțin un om al penei: meseria sa îl obligă la multă grijă, la rigori și la vigilență; ține să răspundă mai mult cu persoana sa decît cu cuvintele. Sarcinile sale zilnice ascut în el, într-un mod nefiresc, simțul răspunderii, care, primul, fiind un organ fără funcție, se atrofiază la un autor."

După eșecul cu Școala Navală, intră la Belle-Arte și frecventează — e adevărat că doar pentru scurtă vreme — secția de arhitectură. Pe urmă vin anii serviciului militar. Repartizat la un regiment de aviație din Strasbourg, învață ceea ce la doisprezece (sau la șase) ani cunoscuse întîia oară: să zboare. Învață pilotajul și devine ofițer de rezervă. E pe punctul de a fi înrolat în armata activă. Dar intențiile acestea eșuează din pricina familiei logodnicei sale, care îl dorea terestru, nu aerian. Ne aflăm în 1923. Patima pentru zbor nu se vede profesional împlinită; însă nici de logodnica lui nu-l mai legau dileme: „Universul moral al lui Saint-Exupéry va fi alcătuit, la urma urmelor — scrie Albérès — dintr-o respectuoasă admirație față de tot ce e fragil, amenințat,

unic, față de tot ce privește viața în cosmos, floarea în grădină, surîsul într-o viață de om". Dar el optează pentru profesie, pentru virilitate, pentru decizii. Ca să devină ei înșiși, oamenii au nevoie de înțelegere. Cei doi logodnici vor renunța unul la altul, fiindcă înțelegerea lipsea. Și Exupéry nu se va căsători decît opt ani mai tîrziu, în 1931, cu fosta soție a unui ziarist decedat, Gomez Carillo, născută Consuelo Suncin. Între timp, fusese funcționar la Société des Tuileries, lucrase la Uzinele de Automobile Saurer (reușind să plaseze un camion... în răstimp de un an și jumătate), primise un angajament la Societatea de Aviație Latécoère ; între timp, debutase cu nuvela *Aviatorul*, în 1926, și se împrietenise cu Guillaumet, cu Mermoz, cu Lécrivain și cu alții ; între timp, făcuse distanța între Toulouse și Casablanca, dintre Dakar și Casablanca ; stătuse un an și jutătate la Cap Juby, scrisese *Curierul de miazăzi*, ecranizată în 1937 și tradusă în numeroase țări ; încercase emoții dure ; se consultase cu viguroasele-i capacități de a rămîne consecvent în prietenie ; fusese șef de aeroport la Rio de Oro ; avusese și alte posturi de răspundere ; cunoștea prețul noțiunilor de onoare, onestitate, modestie, înțelepciune, succes ; între timp, publicase *Zborul de noapte*, filmată în 1934 și de asemeni tălmăcită repede în diferite limbi. Ca reporter al ziarului *Paris-Soir* merge în 1935 în U.R.S.S., în vederea unei serii de reportaje. Reflexe din acea călătorie și cunoaștere întîlnim în paginile traducerii de față. Nu vom exemplifica decît cu un citat, subliniind cu prilejul acesta că Uniunea Sovietică este statul unde Exupéry cunoaște, după Franța, unele din cele mai mari tiraje : „O dată, în Rusia, am auzit cîntîndu-se Mozart într-o uzină. Am scris lucrul acesta. Am primit două sute de scrisori cu

injurii. Nu mi-e ciudă pe cei care preferă șantanurile. Ei nu cunosc altfel de cîntece. Mi-e necaz pe patronul șantanului."

În 1936 începe să lucreze la *Citadela*.

În 1937 scrie pentru *Paris-Soir*, înlocuindu-l pe Paul Delaprée, trimisul special al ziarului, și pentru *L'Intransigeant*, impresii din războiul civil din Spania și prezintă aspecte din Madrid și Barcelona.

Reflecta în același an ca, pînă la sfîrșitul războiului, să pună la punct un avion cu reacție. Mai apoi studiază proiectul unui avion fără elice.

În perioada 1930—1940 capătă felurite brevete de invenție, de o importanță indiscutabilă. Niciodată nu se va trufi însă cu ele.

Tot ca gazetar, vizitează, însă abia în 1939, Germania dictaturii hitleriste, avertizînd asupra leagănelor de dezastre pe care Noul Reich i le pregătea omenirii. În același an apare *Pămînt al oamenilor* — carte socotită, alături de *Micul prinț*, drept pisc al posibilităților sale artistice.

Perioada dintre 1930—1940 e socotită perioada lui de maturitate. Dar nu mai puțin interstițiul în care au loc pentru el crîncene încercări. Se prăbușește de trei ori cu avionul : prima oară — la 200 km depărtare de Cairo (accident descris în acest volum), ultima oară — deasupra Guatemalei, în 1938, cînd e aproape gata să-și piardă viața. Cu vreo zece fracturi la craniu, la fălci, la mîini, în stare foarte gravă, zile întregi în comă, este internat într-un spital din New York. Compania franceză de navigație aeriană îl va întrebuința, după aceea, în serviciile sale de propagandă ; însă norii adunați deasupra Europei — după cîteva repetiții macabre, după cîteva exerciții de întuneric — se transformă în ploaia de foc a noului măcel mondial.

A doua zi după începutul războiului, la 4 septembrie 1939, cînd Franța reîncepe botezul sîngelui, Antoine de Saint-Exupéry e mobilizat. Cu doar cîteva săptămîni înainte se găsea încă în S.U.A. Părăsește noul continent luînd ultimul vas către Europa, un soi de barcă, și tot cu o barcă, încărcată de emigranți, se va întoarce acolo peste aproape doi ani.

După cum am spus, sosit în Franța, e mobilizat la 4 septembrie 1939. Avea gradul de căpitan, comisia medicală îl declarase inapt și depășise limita de vîrstă prevăzută pentru pilotaj, așa că e repartizat — în ciuda durerii lui — la niște servicii tehnice. Soartă cu ironia căreia însă nu acceptă pentru nimic în lume să se împace. De aceea va fi trecut, în cele din urmă, în escadrila de recunoaștere 2—33 și va participa la importante acțiuni de război. Însă războiul Franței durează puțin. În iunie 1940 se încheia armistițiul. Exupéry asistă disperat la ocuparea Parisului, la invadarea patriei sale. Din clipa aceea, rînd pe rînd în Algeria, în Franța ocupată, în Franța liberă, în Portugalia, el pleacă la sfîrșitul aceluiași an către Statele Unite. Ca să se mai reîntoarcă la fosta sa escadrilă și să mai fie reprimit în rîndurile combatanților, ca să reînceapă peste încă doi ani incursiunile la inamic, are de biruit succesiv cerbicia multor superiori de diferite grade. Izbutește însă încă o dată. Totuși, după o nefericită aterizare (avea de fotografiat niște obiective militare de pe valea Ronului), în vara lui 1943 este pus în indisponibilitate: pentru limită de vîrstă... Alte stăruințe, intervenții și demersuri duc, în cele din urmă, la obținerea dreptului de a mai efectua încă cinci zboruri, dar numai atît. Va efectua opt. Era în 1944. Avusese, de-a lungul anilor, atîtea accidente... Acea aterizare forțată în Sahara, pe care o descrie în această carte. Cele cinci zile

de bărzăuneală extenuantă printre nisipurile pustiului și un miracol : salvatoarea ivire a unei caravane... Se prăbușise în Guatemala și fusese grav rănit, în 1938. Urmase peripeția de pe valea Ronului, în 1943. În sfîrșit, cele opt zboruri — în loc de cinci — decurseseră și ele nu fără ușoare defecțiuni, nu fără mici avertismente. Dar va urma, iată... ultimul dintre ele. Și, după aceea, a fost intrarea în neființă.

În 1942 se tipărește în limba engleză și apoi la Paris — strecurată prin controlul cenzurii germane — *Pilot de război*. Cu tot concursul ce li-l dădeau colaboraționiștii, la început ocupanții nu interziseseră decît patru cuvinte din carte, pe care le vom aminti ceva mai departe. Peste un an însă, în 1943, cartea a fost interzisă complet. Ne aflam tocmai în anul în care au apucat să mai apară, tipărite amîndouă la New York, în februarie — *Scrisoare către un ostatec*, iar în aprilie — *Micul prinț*.

■

Din 1928, cînd vede lumina tiparului *Curierul de miazăzi* și pînă în 1943, cînd se editează *Micul prinț*, distanța e de cincisprezece ani. În spațiul, deci, a cincisprezece ani de activitate literară se înscrie întreaga sa operă, alcătuită din șase lucrări antume [1] și din alte vreo șase postume [2]. Circa 1500 de pagini conturează și afirmă una din personalitățile cele mai puternice ale prozei franceze de după primul război mondial. Deși el ar fi fost de neuitat

[1] *Curierul de miazăzi* — 1928, *Zborul de noapte* — 1931, *Pămînt al oamenilor* — 1939, *Pilot de război* — 1942, *Scrisoare către un ostatec* — 1943, *Micul prinț* — 1943.

[2] *Carnete*, *Scrisori* (către mama sa), *Scrisori din tinerețe*, *Citadela*, *Sensul unei vieți*, *Aviatorul*.

chiar şi numai ca autor al uneia singure, căci într-un anume sens fiecare din cărţile sale este o carte unică, totuşi dispariţia sa la vîrsta de 44 ani sorteşte regretului o carieră pe cît de brusc încheiată, pe atît de plină de mesaj, pe atît de prevestitoare de ample şi esenţiale perspective, o carieră care nu-şi atinsese încă apogeul, care mai avea pînă să-şi isprăvească izbînzile.

*

Rezervîndu-ne un spaţiu cît de cît mai amabil pentru a evolua asupra lucrării de faţă şi nezăbovind — dintre cele postume — decît asupra *Citadelei*, să trecem sumar în revistă cuprinsul celorlalte volume amintite :

— *Curierul de miazăzi*, în care Exupéry se va chema Jacques Bernis — fiindcă sub numele acestui erou al cărţii nu gîndeşte, nu se mişcă, nu decide şi nu respiră altcineva decît autorul — include amintirile unui aviator care, conducînd Aeropoştalul, parcurge distanţa Toulouse-Dakar. În dialogul său cu obstacolele, cu singurătatea, cu lumea interioară se intercalează, aşa cum observă André Gide, „o intrigă sentimentală care-l apropie pe erou de noi". Într-adevăr, între riscurile profesiei sale (unde era el însuşi, unde se simţea cutezător) şi tentaţia universului feminin (pe care-l întrupează Geneviève şi-n voluptuoasele fire de păianjen ale căruia curajosul pilot nu reuşeşte să fie mai mult decît un timid şi-un stîngaci), Jacques Bernis alege cursele aeriene, conversaţia cu pericolele, mesajul carierei ; alege bărbăţia. Nu ca o evaziune, ci ca un angajament. Iar Geneviève rămîne să alimenteze închipuirea, să renască şi să decoreze văzduhurile acesteia.

Cartea a fost scrisă la Cap Juby.

— *Zborul de noapte*, volum prefaţat de André Gide şi încununat cu premiul „Femina", scris în timpul şederii sale în America de Sud, îl reia şi-l continuă pe Jacques Bernis, sub mult mai complexele trăsături ale lui Rivière, conducătorul reţelei aeriene dintre Buenos Aires şi Punta Arenas. Aşadar, de data aceasta numele lui Exupéry va fi Rivière, care — împreună cu celălalt personaj central : Fabien — domină acţiunea. Rivière e însuşi omul de acţiune, responsabilul, conducătorul. Urmînd să aducă poşta din extremul-sud, trei avioane sînt aşteptate pe aerodromul din Buenos Aires de curierul pentru Europa, care va decola îndată după sosirea lor şi sînt aşteptate în acelaşi timp de şeful de aerodrom. Rivière e neliniştit. Singur avionul din Chile a aterizat, celelalte două dau nelinişti, surprinse de o furtună deasupra Patagoniei. Prea tîrziu anunţat, ciclonul prinde în el aparatul lui Fabien şi... Fabien nu se va mai întoarce. În astfel de împrejurări, frica şi panica dau tîrcoale omului, muşcă din el, îl slăbesc, supun şi dezorientează. O simplă şovăială a celui ce conduce, a celui ce răspunde, ar preface ordinea în haos, în locul unei concepţii încumetătoare despre om şi despre îndatoririle lui severe, cumplite, instalînd moleşeala, înfrîngerile. Şi Rivière, în care n-a murit nici un sentiment uman, nici o moleculă a nobleţii de a raţiona, ştie că n-are totuşi dreptul să fie slab şi că lui „nu-i trebuie mai puţin curaj spre a da ordine decît piloţilor săi ca să le execute". De aceea el îşi interzice durerea, ezitările : „Dacă ar fi suspendat o singură plecare, cauza zborului de noapte ar fi fost pierdută". Şi el nu întrerupe ciclul, fiindcă „nu sînt cicloane în toate nopţile" şi fiindcă „o dată drumul trasat, nu se poate să-l părăseşti". Era atitudinea pentru care — prin Jacques Bernis — de la început, Exupéry optase. Era ceea ce alesese el şi ceea

ce va cimenta prin Riviére. Amenințările nu-l dau îndărăt, sacrificiile nu-l destramă: „Victorie... înfrîngere... aceste cuvinte nu au nici un sens. Viața este dedesubtul acestor imagini și pregătește între timp alte imagini. O victorie poate slăbi un popor, o înfrîngere poate întări un altul. Înfrîngerea suferită de Rivière este poate un semn care apropie adevărata victorie. Evenimentul în mers este singurul care contează."

— *Pilot de război* cuprinde episoade, momente, însemnări din scurtul interval scurs între septembrie 1939 și iunie 1940, cînd Exupéry a efectuat raiduri aeriene, a luptat, a băut din dezastru, mobilizat cu gradul de căpitan de aviație și primit, în sfîrșit, după insistențe și insistențe, în grupul de recunoaștere 2—33, ai cărui supraviețuitori au reușit — ca puțini, de altfel — să-și salveze, în urma armistițiului, aparatele, refugiindu-se cu ele în Africa de Nord. E o carte amară, scăldată în trecătoarea conștiință a înfrîngerii: „Am văzut Franța arzînd", va scrie el. Dar nu va uita să adauge: „M-am bătut ca să salvez calitatea unei lumini, mai mult încă decît ca să salvez hrana trupească. M-am bătut pentru înfățișările felurite în care se transfigurează pîinea în casele de mîine."

— *Scrisoarea către un ostatec,* adresîndu-i-se lui Léon Werth, se adresează deopotrivă poporului francez rămas sub ocupație. Ea pomenește de o Lisabonă în sărbătoare care „sfida Europa", de o Portugalie care „nu băga în seamă poftele monstrului", de vasul cu refugiați ce l-a transportat către America, de valoarea zîmbetului, de Franța ocupată, de prieteni, de Spania războiului civil, și vorbește despre respectul omului, despre sălbăticia „rațiunilor" naziste, de marele etalon care e bucuria și despre rezistență.

— *Micul prinț*, giuvaer literar de o finețe și de un tonus emoțional cu totul rare, folosind maniera basmului, plimbă un fermecător copil, plictisit de la o vreme de priveliștile infimei lui planete, unde — în afară de el — singura existență mai era doar aceea a unui trandafir; plimbă acest copil, doritor să cunoască Pămîntul, prin alte șase planete liliputane, unde întîlnește întrupate în personaje de o pregnantă culoare psihologică și morală — „despotismul, vanitatea, beția, zgîrcenia, fantezia și filozofia". Cînd, la sfîrșitul parabolicelor sale peregrinări, va ajunge totuși pe Pămînt, nu va întîlni, în afară de un aviator în pană căruia îi va destăinui aventura sa, decît o vulpe, un șarpe, o floare, etc. Prilej de simboluri, metaforă, ironie și aluzii, „povestea" e scrisă într-o cuceritoare limbă, folosind subtilitatea și nuanța.

În sfîrșit, opera cea mai amplă rămasă de la Exupéry, dar și cea mai controversată, e *Citadela*, apărută întîia oară în 1948, iar apoi — zece ani mai tîrziu — revizuită, prin strădania unui grup de trei fideli pasionați ai literaturii autorului: Simone Lamblin, Pierre Chevrier și Léon Wencelius. Atît prin conținutul cît și prin proporțiile sale (ea singură însumează un număr de pagini egal cu al tuturor celorlalte lucrări publicate încă din timpul vieții și folosește adesea un ton de litanie, făcînd elogiul autoritarismului și multe concesii misticismului), *Citadela* e cartea la care el a muncit cel mai mult, din 1936 pînă în 1944, dar e o carte vulnerabilă, care nu apoteozează o carieră literară. Prototipului de șef exaltat într-însa, Exupéry conchide că îi este îngăduit să rostească: „Eu conduc și eu aleg... Eu sînt viața și eu organizez. Eu înalț ghețari împotriva firii bălților. Puțin îmi pasă dacă broaștele vor orăcăi contra nedreptății." Viața, care e mai pu-

ţin angelică decît artificialele paradise ale cuvintelor, care cere mai multă etică şi care pînă la urmă ştie s-o şi impună prin luptă, desigur că nu se descoperă măgulită de prezenţa ori eventualităţile unor atari conducători „providenţiali", exclusivişti şi rebutaţi de istorie. Stufoasă şi dezlînată, tributară lui Nietzsche şi altor apologeţi ai puterii, mefientă uneori, pledînd pentru un Dumnezeu straniu, foarte inaccesibil, de un rece „ideal aristocratic", *Citadela* îl reprezintă cel mai dezavantajos pe Exupéry generosul, umanul, pateticul. Mai mult ca oriunde, el încetează aici de a mai fi „un Bayard care explică şi comentează virtutea" fără să îngrijoreze.

*

Şi acum, înainte de a trece mai departe şi înainte de a ne opri la acest... *Pămînt al oamenilor*, o mărturisire...

Se întîmpla acum douăzeci şi doi de ani.

Într-o noapte de vară. Într-una din nopţile care au precedat cu cîteva săptămîni evenimentele de la 23 August 1944, insurecţia noastră armată şi eliberarea Parisului ; într-una din acele nopţi plămădite din scrîşnete, cataclisme, groază şi inevitabil ; la o oră înaintată, cînd nu mai aştepţi pe nimeni, cînd redacţia e aproape goală şi nu se mai presupune, şi nu se mai aude — în afară de linotipuri şi de duduitul maşinilor rotative — decît sedimentarea din urmă a zgomotelor oraşului, a sosit prin camuflaj telegrama ce anunţa laconic pierderea, deasupra Mediteranei, mai mult decît a unui om, mai mult decît a unui soldat „răspunzător de un imperiu întreg" : pierderea lui Antoine de Saint-Exupéry. Sosise o telegramă, dar ea aducea o veste cu anticipaţie interzisă, tocmai pentru că

ar fi indignat, tocmai fiindcă venea să stigmatizeze de dincolo de bornele măcelului şi ale nefiinţei. „Desigur, rostise Exupéry, se pot însufleţi oamenii, îmbrăcîndu-i în uniforme. Atunci îşi vor cînta cîntecele lor de război şi pîinea şi-o vor rupe între camarazi. Vor fi găsit ceea ce căutau : gustul universalului. Dar din pîinea ce li se oferă ei au să moară."

Sosise telegrama, ca să dovedească pregnant că — temători şi de viaţă, ca şi de moarte — ocupanţilor nu le era trebuitoare decît tăcerea şi obedienţa. Tăcerea obligatorie, imensă. Tăcerea mării, va spune Vercors. Dar a mărilor de cugete cu botniţă, peste care să se audă doar cizmele şi doar gloanţele. Era o telegramă strangulată. Şi n-am putut pe măsura dorinţei, şi nu s-a putut nimic scrie pe măsura meritelor sale despre marea conştiinţă umană care fusese scriitorul, combatantul, temerarul Exupéry, despre cel care ştiuse lucid ce refuză („Nu-mi place să fie stricat sufletul oamenilor"), despre cel din care confuzia noţiunilor lipsise cu maiestate : „Nu pericolul îl iubesc. Ştiu ce iubesc : **viaţa.**"

În seara zilei aceleia şi-n cele următoare, acum douăzeci şi doi de ani, a început traducerea volumului acesta, *Pămînt al oamenilor*, care apare azi. Iar traducerii sale i-a urmat tălmăcirea restului operei.

Sînt douăzeci şi doi de ani. Luminoase pelerine prefaţau covoarele de bombe, sporind noaptea şi halucinaţia, dilatînd peste trupul şi harta omenirii o pecingine uriaşă : moartea, războiul. Cît de departe se ascunsese flacăra acelui copleşitor sentiment de familie umană şi de mîndrie fraternă, cu care însetatul naufragiat de sub toridele clime albe ale Saharei, privind la beduinul ce-l restituia vieţii, exclama în numele seminţiei întregi, cu un patetism inegalabil : „Tu eşti Omul şi îmi apari purtînd chipul tu-

turor oamenilor deodată. Tu nu ne-ai văzut nicicînd și ne-ai și recunoscut. Tu ești fratele cel iubit și la rîndul meu te voi recunoaște în toți oamenii."

...Ceea ce Exupéry a și făcut, dăruindu-se însetatelor aspirații ale umanității, cu convingerea că nimic nu e mai firesc și mai trebuitor.

Decolat de pe aeroportul Borgo din Corsica (era în ultima dimineață de iulie și nu avea benzină decît pentru o oră), căpitanul pilot Antoine de Saint-Exupéry dispăruse pentru totdeauna în vara lui 1944, zidit în creația sa, cu care făcea de mult un tot inseparabil, omogen și pur. A dispărut cutremurător de simplu, scufundîndu-se în mare și în legendă, și elucidînd misterul ; consolîndu-se (în prăbușirea lui) cu o modestie înmărmurită că, în schimb, Franța va trăi...

Cu cît adîncirea în posteritate progresează, prezența lui inundată de aceeași grijă cu a „micului prinț", de a nu-i fi floarea în pericol, domină — severă, semnificativă și calmă.

Între om și operă, la autorul acelor cărți ce s-au chemat așa cum am spus că se cheamă, între operă și om osmoza a fost definitivă și de o splendidă incoruptibilitate. Iar coeficientul neobișnuit de atracție pe care personalitatea lui Exupéry îl exercită își află explicația tocmai într-o astfel de însușire. Creația literară a pilotului Antoine de Saint-Exupéry culminează cu altitudinea morții lui eroice și — măgulind simbolul acestei împliniri, aproape pînă la nașterea din nou a simbolului — alcătuie îndeolaltă cartea amîndurora. Scriitor și cetățean al universului, Exupéry rămîne exemplul unuia dintre succesele majore cu care epoca modernă dă replici compact onora-

bile categoriilor antice despre om, conceptelor și miturilor din îndepărtatele vîrste ale civilizațiilor apuse. Exupéry, în artă, este unul dintre supraviețuitorii acelei nobleți care te învață, investigînd lumea și creîndu-ți despre dînsa o imagine, să scrii numai ce ține de o convingere și să nu sfîrșești niciodată de a domicilia cu demnitate în ceea ce ai scris. Pentru el verticala a existat — viața, eroismul și scrisul său conturînd în ele însele o morală superb de dramatică : pe aceea a refuzului la egoism și opacitate. În Antoine de Saint-Exupéry cuceritoare se dovedește, într-adevăr, pînă la urmă sinceritatea funciară a dorinței de devoțiune, chiar acolo unde rațiunile ei sînt cîteodată contradictorii și ascund impasuri insurmontabile. Scriitorul ca și omul caută a se simți profund angajați în toate actele lor, dar stăpîniți pînă peste măsură de un sentiment al miracolului existenței omenești extrem de pur și integral. De aceea, dacă sensul ultim al acestei „angajări" nu se arată întotdeauna destul de clar și nu-și găsește temeiurile ideologice cele mai solide, în schimb el rămîne invariabil îndreptat înainte, spre revendicările fundamentale ale vieții, căreia lupta organizată i-a deschis perspective de cu totul alte dimensiuni și i-a oferit posibilități care n-aveau cum să stea și nici n-au stat la îndemîna poetului, moralistului, metafizicianului Exupéry.

Instalată pe Sena, foarfeca ocupanților naziști, convenind să permită în 1942 apariția volumului *Pilot de război* — pentru ca să-l interzică, după un an, gata tipărit — nu se împiedicase, așa după cum făgăduiam că o să amintim, decît în patru cuvinte. Însă, e drept, chintesențiale : „Hitler e un idiot". Cuvinte pe care le-a și suprimat. Dar suprimîndu-le, nemții le-au ținut minte, și sateliții lor de-așijderea. Numele cutezătorului devenea prohibit la Paris, la Berlin ș.a.m.d.

Pentru Exupéry viața a conținut o rațiune și un înțeles de dincolo de conjuncturi. Imensă, torențială, magnific de diversă în frumusețea sa, fără nici una din ezitările căreia riscul de a o încerca să nu-i trimită — cu paleta lui subtil elastică — mingile îndărăt. Pe el viața l-a angajat și de aceea n-a rănit-o. Valoarea pilduitoare a atitudinilor sale e exemplară, dar de o eficiență istorică fatal limitată. Omul lui e o incontestabilă împlinire estetică, un vector moral de un admirabil avînt poetic, nu însă și o formulă realizabilă în datele existenței cotidiene și la scara mulțimilor.

*

Deși distinsă la apariția ei, în 1939, de către Academia Franceză, cu Marele Premiu pentru roman, întrucît ar putea într-adevăr fi *Pămînt al oamenilor* roman sau ba — n-are rost să stabilim aici. Și nici altundeva. Exupéry nu ca romancier *stricto sensu* va rămîne. Și apoi povestea aceasta cu genurile literare a devenit și ea, de cîteva decenii, un astfel de Turn Babel încît... să nu stăruim. „Acest nume de romane — va menționa și cercetătoarea sovietică Ludwiga Butkievici, prefațînd *Pămînt al oamenilor*[1] — nu se potrivește totuși decît foarte relativ lucrărilor sale, mereu și intim legate de amintirile și de viața scriitorului însuși, de experiența sa de aviator și de problemele societății moderne, care capătă un caracter foarte particular și nu pot fi clasate într-un gen anume. Pagini de carnete intime și de povestiri se contopesc cu un soi de cronică a actualității și cu foarte precise notații tehnice."

[1] Leningrad, 1962.

Şi totuşi, roman sau neroman, din opera cîtor alţi autori epici te mai însoţesc, la sfîrşitul lecturii, atît de mulţi eroi, aproape fiecare introducînd o idee în circuitul cotidian ? Desigur, pe de altă parte, că prezenţe la fel de puternice ca şi oamenii sînt (în paginile acestei cărţi de o compensatoare şi elevată seducţie, scrisă la persoana întîia) avionul, zîmbetul, magia meseriei, eliberarea de aventură, misterul, gustul solitudinii şi al eternităţii, concepţia sa despre curaj, care „dacă nu-şi are rădăcinile într-un sentiment al răspunderii consimţite, nu este altceva decît semnul sărăciei sau al prisosului de tinereţe". Desigur că obsedante se dovedesc multă vreme „ironica" iarbă a Paraguayului, trimisă în inspecţie din partea virginei sălbăticii ; lacul de lîngă Punta Arenas, tresărind — cu mareele sale — sub magnetismul lunii ; fîntîna din delir ; copiii de lîngă cealaltă fîntînă, spaniolă ; verdele fluture şi cele două libelule prevestitoare, pe un calm atmosferic nefiresc, ale marii furtuni de nisip ; iguana, vulpea, magusta, albinele, maimuţa şi viperele celor două domnişoare argentiniene din apropiere de Concordia ; marmorele şi asteroizii deşertului, şi micile vulpi, şi melcii Saharei ; miracolul ce-l degaja, după zile de halucinaţii şi de sete, descoperită printre resturile avionului prăbuşit, o portocală ; apoi cascada Alpilor, din faţa căreia maurii, convertiţi să viziteze totuşi Franţa, refuză — ei, care nu văzuseră niciodată pînă atunci măcar un arbore, măcar un trandafir, măcar o fîntînă — să se mai dezlipească şi aşteaptă... sfîrşitul !

Desigur, spuneam, că nu lesne toate aceste ademeniri îţi mai dau drumul, mai ales că în concepţia lui Exupéry sălaşul misterului se găseşte pretutindeni şi un lucru este pentru tine ceea ce, cunoscîndu-l, înveţi tu prin el despre

tine. Însă, dincolo de toate, sînt camarazii săi de zbor ; este bătrînul Bury, cel prăbuşit în Corbieri, care rezolva „cu un rîs limpede“ şi brusc toate nuanţele şi esenţele unui ràspuns cardinal ; este Lécrivain, care nu va mai ateriza niciodată la Casablanca ; e Mermoz, încercînd pentru alţii, care după ce participase temerar şi în fruntea celorlalţi la zborurile peste Sahara, peste Anzi, peste Atlantic, se retrage „în spatele operei lui“, înghiţit de logica riscurilor, „aidoma secerătorului care, după ce a legat cumsecade snopii, se culcă în mijlocul lanului său“ ; este Guillaumet, care nu-şi luase niciodată în derîdere adversarii, dar pe care Exupéry îl va pierde în 1939 ; este Prévot, cu care digeră fantome în halucinaţiile acceleratei deshidratări trăite în pustiul saharian, cînd — în 1935 — se prăbuşesc la 200 km depărtare de Cairo ; — şi sînt alţii. În afară de camarazii săi de zbor, e (după aceea) soţia sa şi sînt soţiile lor, ale atîtor piloţi, cu aşteptarea, cu ochii neliniştii, cu întrebările din ele. Şi apoi este căpitanul-guvernator de la Porte-Etienne, cel care-şi adusese din Franţa, în trei lăzi, nişte biet pămînt, să-şi înfiripe — sub ucigătoarea uscăciune a nisipurilor — „parcul“ său, format din cîteva frunze şi dintr-o inimă irigată de emoţii ; şi este bătrîna guvernantă din copilărie, de care mai pomeneam noi, regină peste cristaluri, rufe, tacîmuri şi amintiri ; este sergentul de la fortul din Mauritania, într-a cărui imaginaţie Sahara „lua forma... unui Dumnezeu în perpetuu marş către el“ şi care visa la o fostă verişoară blondă, rămasă undeva în civilizaţie ; şi celălalt sergent, întîlnit în subsolurile războiului din Spania, care socotise de liminara sa datorie să-şi părăsească postul de contabil din viaţa civilă, ducîndu-se în apărarea unei idei pentru care îi muriseră prieteni ; sau fostul

văcar și sclav Mahomed ben Lausin, un bulgăr de candoare și de durere, redat la bătrînețe — prin răscumpărare de la mauri — locurilor lui natale și libertății și care azvîrle, cu o princiară inconștiență, toți banii ce i se dăruiseră (nici nu le cunoștea prețul !), ca să cumpere copiilor bucurii și ca să redevină, astfel, „stăpînul dreptului de a se face iubit" ; sau muncitorii aceia polonezi, veniți la lucru în Franța și reîntorcîndu-se, lîngă înghesuitele lor odrasle (oare ce viitori muzicieni, ce poeți striviți de anonimat și de mizerie ?!), reîntorcîndu-se în trenuri către patriile unor necunoscute soarte. Ca să nu mai vorbim de faimosul căpitan Bonnafous — ca o amenințare trimis între rebelii deșertului — însă fără de prezența căruia înseși viețile răsculaților par a-și pierde întregul lor sens, căci era pentru dînșii „un vis amețitor" să știe că au cîndva „de ucis pe lume un dușman atît de frumos" ca Bonnafous.

Exupéry întrevedea în fiecare om un prezumtiv suveran, un „senior", și cărțile sale sînt populate cu „regi", fiecare „răspunzător, oarecum, de destinul oamenilor, în măsura muncii lui", căci „a fi om înseamnă în chip neîndoielnic a fi răspunzător". El se asemuia — în văzduh — țăranului de pe sol, care cugetă totul și ia totul în serios, dar nu mai puțin biologului și fizicianului, încredințat că participă (împreună cu aceștia și ca și el) la îmbogățirea lumii, mașina apropiindu-l de natură, conturîndu-l părtaș la tainele, la problemele și luptele ei.

Înainte de a apare în volum, *Pămînt al oamenilor* se publicase aproape integral — sub formă de articole — prin diverse periodice.

Folosind o eliptică propozițiune din text, englezii au editat cartea, căreia — vădit lucru — e tare dificil să-i

afli o fericită traducere a titlului (în franţuzeşte aşa de expresiv : *Terre des hommes)* prin cuvintele : *Vînt, nisip şi stele.*

★

Cu ajutorul unui instrument de percuţie neîntrebuinţat anterior de alţi medici : cu ajutorul avionului, Exupéry a căutat să descifreze mistere, să-şi explice legi, să sugereze impulsuri, legitimînd o nobleţe a ordinei şi o coalizare a oamenilor sub emblemele adevărului — care, alături de alte comandamente — dă solidarităţii umane un sens, o perspectivă : „Trebuie să nu mai existe mister. Trebuie ca oamenii să coboare în aceste adîncuri întunecate (*n.n.* ale nopţii) şi, revenind, să spună că n-au întîlnit nimic."

Podul unui limbaj de permanenţe, intimităţi şi promontorii umane face — de la Homer la Exupéry — timpul unitar ; cu toată diferenţierea de unelte şi de civilizaţii, el solidarizează oamenii şi statorniceşte convingerea în durabilităţi inconvertibile : „Ca să iubeşti ori să cunoşti ceva, trebuie să renunţi pentru acel ceva la restul lumii". Iar Exupéry a renunţat, fără orgoliu, la orgolii, la tihnă, la sine. Nu-i da ademeniri războiul. Sîngele vrăjmaşului nu-i dilata nările. Vrăjmaşe considera însă ignoranţa, comoditatea, indiferenţele, inerţia, somnolenţa. Dar împotriva frumuseţii vieţii (şi conştiinţa lui a înţeles total acest tragic) era angajată masiv bezna ; întunericul cu aparatajele, cu pedagogia, monştrii, regizorii şi dizolvantele lui frenezii ; iar văzduhul provoca — irespirabil — elucidarea într-un fel a etapelor procesului lăuntric, a interogaţiilor care solicitau limite decisive. Şi le şi grăbeau. Trebuia hotărît. Trebuia să se ştie al cuiva, şi el nu putea fi decît al oamenilor, ca însăşi planeta. „Ştii

bine, îi va scrie mamei sale, că nu-mi place războiul, dar mi-e cu neputință să rămîn în spatele frontului... tot ceea ce iubesc este amenințat."

Iar amenințarea trebuia redusă, anulată.

Omului i se cuveneau restituite prestigiile sale profanate: „Ce sînt eu, dacă nu particip?" Toată ființa lui a participat. Integral, patetic („Nu poți vedea limpede decît cu inima"). Toată ființa lui a participat fascinată de ideea unei misiuni copleșitoare: solidaritatea umană, existența fiecăruia justificîndu-se major numai prin ceea ce el dă ori nu dă societății. Iar în concepția lui Exupéry oricine are de dat totul oricui. Oricui merită, însă: „Fiecare răspunde pentru toți oamenii și toți oamenii răspund pentru mine. Un individ trebuie să se sacrifice pentru salvarea unei colectivități. Nu este vorba aici de o aritmetică stupidă. Este vorba de respectarea Omului în individ. Măreția civilizației mele este că o sută de mineri sînt datori să-și riște viața pentru un miner îngropat. Și ei salvează Omul."

Nu există neapărat oameni superiori și oameni inferiori. Latent și subteran, în fiecare semen circulă ori sedimentează zăcăminte de măreții relevabile și relevate în condiții prielnice: „Firește, vocațiile latente ajută omului să se elibereze, dar este la fel de necesar ca să fie eliberate aceste vocații latente." Numai că-i trebuiesc oferite omului favorabilele condiții de germinare, creat climatul propice spre a și le elibera, încărcîndu-se de propria lor splendoare. Și, natural, că nu orice tip de societate și nu orice soi de împrejurări i le creează. Eșecul poate interveni oricînd, un strat de aluviuni trainice, indispensabile, pe care pasul civilizației (sprijinindu-se în

ascensiune) își are în cuceritorii săi niște treze ștafete și continuatoare ale luminii. Ca să fie posibil Dante, ca să se ivească Shakespeare, ca să apară un Eminescu, au fost trebuitoare permanente încercări, fie de o rimă, fie de o strofă, încercările de o viață sau numai de o vocală, ale precursorilor acestora, fiecare avîndu-și rolul său, fiecare îndeplinind o datorie a lui și o treaptă a urcușului. Un Bury, un Fabien, un Mermoz, un Lécrivain, un Guillaumet, transpuși în literatură, imaginați pentru o singură clipă piloți ai frazelor, mecanici ai sintaxei, curieri ai magnetismelor, răspunderii și datoriilor artistice, lasă performeurilor viitorului, spectacularilor învingători ce vor veni, zestrea experienței lor. „Aurul, spune Exupéry, s-a născut din neant."

Dar coca aceea din care, în vagabondajele lor, sînt tocmite nebuloasele ; coca din care s-au distilat stele și s-au filtrat de-a lungul mileniilor planetele, înainte de-a se divide, cînd nu cunoștea decît inseparabilitatea, era așa de angajată și de complex absorbită, că sentimentul fărîmicioasei sale naturi nu-i stîrnea convulsii dincolo de joc, fiindcă l-ar fi zădărnicit în gravitatea lui — ori nu așa ceva îi trebuia. Teribil de contopită în marea sa temperatură, egală cu o rațiune, primordiala magmă era fierbinte — și decît asta ce mai poate, ce ar mai putea conta ? Tot așa, pentru Mermoz : „Spectacolul era atît de covîrșitor, încît Mermoz, abia după ce trecuse Pot-au-Noir, își dădu seama că nu-i fusese frică". De ce ? Pentru că... „înainte de orice, măreția unei meserii constă, poate, în puterea de a uni oamenii... Nu există decît un singur lux adevărat : acela al relațiilor omenești." Și-n multîncăpătoarea peliculă a deducțiilor ce singure rezultă de aici, Exupéry a desprins cu lesniciune după rigoarea căror mo-

tive „un spectacol n-are nici un sens, decît privit prin prizma unei culturi, a unei meserii".

*

Biografia lui Exupéry, așa cum au conturat-o edițiile critice și presa, se confundă pînă într-atîta cu filozofia lui de viață și cu confesiile asupra amîndurora, încît ea nu-și găsește echivalent decît în exemplele acelor scriitori angajați care și-au onorat cu sacrificiul vieții convingerile, decît într-unele episoade cu cavaleri sau biografii de eroi. El a împletit acțiunea cu sacrificiul, candoarea cu îndoielile, elanurile cu arta, interogația cu umanismul, generozitățile cu noblețea ; și cu abnegațiile a împletit contemplarea. „Nu-i suficient — va scrie Pierre de Boisdeffre — să afirmi că Exupéry a fost un erou : el a fost un erou fără prihană. N-a căutat să lase nici *o cicatrice pe pămînt,* chit că pe seama semenilor săi. El n-are mîinile pătate de sînge ; a luat rînd pe rînd apărarea republicanilor în Spania și a evreilor persecutați, dar și pe a francezilor rătăciți. N-a căutat gloria pentru sineși și de aceea nimic nu i-a întunecat-o după ce ea l-a încoronat. Sălășluia într-însul geniul copilăriei, așa cum a sălășluit și în Bernanos ; geniul acesta face din Exupéry unul din cei mai umani scriitori ai noștri și dă întregii sale opere un aer de inocență și de prietenie." *(Métamorphose de la littérature.)*

Iar dacă, luate una cîte una, multe din calitățile acestui talent se pot cu lesniciune întîlni și la destui alți scriitori contemporani — fie din Franța, fie de altunde — scriitori care, ca și el, au trăit, luptat și dispărut în numele încrederii în om și al aceleiași legitime mîndrii de a apăra justiția socială, demnitatea, valorile, sensul unei culturi

și al unor aspirații, ideea de respect uman, dreptul oricui de a nu fi exploatat, nostalgia elementară de a nu fi umilit, orgoliul fiecăruia de a nu se lăsa coborît sub prerogativele simțului onoarei, sfruntarea asupritorului, obligația de a fi liber ; apoi, în schimb, adunate laolaltă, într-o singură personalitate, într-o singură conștiință, atîtea atribute de ordin uman și de aptitudine artistică fac din Exupéry nu mai mult (căci nu despre asta e vorba), ci altceva decît un simplu temerar, secerat în plină forță creatoare, al acestor datorii și al acestor scînteietoare chemări.

Scriitori de talent, care au murit pentru idei tot așa de frumoase, au mai existat. El se numără printre ei.

Cazuri de artiști eroi, ajunși să-și consume idealul în credințele lor cu prețul suprem al propriei vieți (ca partizani, ca ostași, ca ostateci exterminați) au mai fost. El nu aparține altei dinastii.

În închisori, în lagăre de exterminare, în toate formele ilegalității incluse de sisteme politice obtuze, tiranice ori criminale au pierit luptători, au strălucit revoluționari, s-au dăruit bărbați de o înălțime morală asemănătoare categoriilor plutarchiene, de o clarviziune cutremurătoare. Exupéry le este rudă.

Dar cînd definești un scriitor, nu atît elementara sugerare a măsurii în care se aseamănă altora contează — veșnic platou și prilej al atît de multor obișnuite pedanterii — ci descoperirea elementelor și indicarea nuanțelor, proporțiilor prin și după care scriitorul acela își seamănă sieși, este ori nu este el însuși.

Ceea ce definește pregnant personalitatea atît de autentică a lui Exupéry nu este, de aceea, doar ceea ce el are — sau ar fi putut avea — comun cu Brecht, Lorca, Fucik, Aragon, Hemingway, Auden sau Ehrenburg. Nici

neapărat doar ceea ce l-a despărţit — şi pînă la ce pisc! — de colaboraţioniştii ţării sale, de abdicarea lui Knut Hamsun, de sinuciderea lui Stefan Zweig, de manifestările prin Roma musolliniană ale lui Ezra Pound ş.a.m.d. Ceea ce defineşte personalitatea lui este, în mai accentuată concentrare, armonioasa pluralitate a cîmpurilor de cunoaştere, sînt curiozităţile de a cerceta pretutindeni, e continua şi multilaterala tentaţie, e investigarea vastă a atîtor discipline, sectoare şi domenii de activitate. Ceea ce îi caracterizează scrisul şi originalitatea — în măsura în care există originalitate — ceea ce defineşte opera lui (şi ce altceva a fost viaţa sa decît o minuţioasă, o continuu intensă pregătire a enunţurilor şi triumfurilor acesteia?) este setea după cît mai numeroase forme de creaţie umană, lăcomia nobilă de a le absorbi savorile, de a le inspecta şi culege rezultatele, de a nu lăsa aproape nici un fagure al creaţiei nescotocit; este apetitul, pe care din Renaştere încoace îl întîlnim la tot mai mari distanţe, a omului complex de atunci, receptiv la tot şi neînduplecat cu tot. „Activitatea sa în toate domeniile — scrie R.M. Albérès vorbind despre Exupéry — te face să te gîndeşti la acele gusturi şi la acea nevoie de universalitate care au însemnat Renaşterea. Şi notiţele ce le aruncă pe agendele subţiri de piele purtate mereu asupră-i (tipărite apoi sub titlul de *Carnete* — 1953) sînt dovada că raţiona, medita, reflecta asupra celor mai diverse probleme: de morală şi politică, de inteligenţă şi limbaj, de economie şi sociologie, inventînd chiar o nouă definiţie — foarte valabilă şi foarte sugestivă — a noţiunii fizice de *masă*, pornind de la ecuaţiile mecanicii ondulatorii."

Ochii aceluiaşi trup care s-a zvîrcolit în deşerturile Saharei, care a condus hidroavioane între Marsilia şi Alger, între Paris şi Saigon, care prăbuşit în Guatemala —

cu fracturi la craniu şi la maxilar, cu humerusul pătruns în claviculă — n-a mai putut niciodată să-şi ridice, după aceea, braţul stîng deasupra capului ; mintea aceluiaşi trup care — îmbrăcat în combinezon de mecanic — deschidea zi de zi cu o mai mare atenţie uşile tainice şi trainice ale unui meşteşug în ierarhia căruia a urcat eroic, a dominat sobru — aceiaşi ochi şi aceeaşi minte s-au aplecat peste Balzac şi Descartes, peste Gérard de Nerval şi Spinoza, peste Pascal, Nietzsche şi Bergson. Nu-i citează. Nu-i citează, dar i-a asimilat. L-au nutrit. Paginile lui sînt, în afară de experienţă şi de o mitologie personală, filtrări ale lor. Opera sa respiră de proprietăţile elevate sau convulsionare ale acestor ţarine mănoase care au rodit într-însul gravităţi. Despre ei, Exupéry vorbea cu familiaritatea şi calmul cu care în natură se desfăşură marile simplităţi.

Cu degetele lui de pilot a cîntat la vioară şi a mînuit arcuşul celeilalte arte : desenul, pe parcursul existenţei sale întregi. *Micul prinţ*, ca şi *Pilot de război*, rămîn — şi postum — să poarte ilustraţiile lui tandre, subtile, aluzive şi patetice.

În afară de lectură, l-a interesat scrisul. În afară de scris l-a interesat muzica. În afară de muzică, îl atrăgea desenul. În afară de desen, a fost obsedat de filozofie. În afară de filozofie, iubea tehnica. În afară de tehnică, studiase istoria şi tactica războiului, armele moderne, geografia, problemele de marină. În afară de ştiinţele teoretice şi aplicate, gîlgîia într-însul inventatorul [1]. Şi în afară

[1] Printre brevetele sale de invenţie se numără : „Noua metodă de reperaj prin unde electrice“, un „Reflector pentru raze catodice“, o „Metodă de radio-ghidaj“, un brevet pentru „Perfecţionarea mijloacelor de control a aparatelor de bord cu ajutorul unui dispozitiv unic“. Inventase apoi, pentru avion, un dispozitiv de demaraj şi altele.

de toate acestea, nucleul diversității lui de studii, de travalii și de inteligență era omul. Căci nu arabi s-a dus el să cunoască în Africa, și nu patagonezi în America de Sud, și nu ianchei în Statele Unite. Ci oameni, ci Omul. Fiindcă Exupéry știa să îmbogățească oamenii: „Marele Saint-Exupéry — îl definea Léon Paul Fargue — căruia nimic nu-i era cu neputință și care lasă răni de nevindecat în inima acelora care l-au văzut, fie și măcar o singură dată, surîzînd. Căci el surîdea ca nimeni altul. Nu din certitudine ori fiindcă scrierile lui îl făcuseră de comparat cu Conrad și Kipling. Nu pentru că proza lui e stufoasă și profundă și că s-a vorbit despre ea, nici fiindcă prietenii contau pe el, nici pentru că purta un nume de familie, nici pentru că avea din plin cei mai nobili prieteni pe care și i-ar fi dorit un om de categoria sa. Dar pur și simplu pentru că era încîntător și pentru că avea în adîncul princiarei sale inimi comori pentru toată lumea“ *(Souvenir de Saint-Exupéry, Revue de Paris*, sept. 1945).

*

Dacă lui Exupéry i-ar fi ajuns profesia, el n-ar fi scris. Dacă l-ar fi satisfăcut numai scrisul, Exupéry nu pilota. Dacă măcar literatura și zborul laolaltă rezolvau ideal această mare conștiință, desigur că n-ar fi pus într-amîndouă atîta cantitate de ideal și nici de poezie cu care fiecare din ele, separat, se vădea neîntreagă în sine. Dar lui Exupéry i-a trebuit mult mai mult, nimic din perimetrul exclusiv al unei singure pasiuni nefiindu-i de ajuns. El voia desăvîrșirea, năzărea absolutul. Sau poate. Sau a vrut ceva care măcar să țină locul acestora, semă-

nîndu-le leit, o desăvîrşire şi-un absolut sui-generis. Mereu ne mai trebuie şi altceva...

Obsedanta pasiune a studiilor sale, a adevăratelor lui studii şi examene, a mers însă către cunoaşterea vieţii. De aceea nu altunde trebuieşte, această pasiune, căutată. Dincolo de dînsa (în cazul că o mai fi fost ceva) apoi n-a fost decît tot foamea, în primul rînd, pentru ea. Gîndirea lui a semănat cu trăirea lui. Şi experienţa sa exprima însăşi concepţia sa despre existenţă, ca dat şi categorie filozofică. Una s-a confundat cu cealaltă.

*

Ordonator — în propria-i intenţie — de conştiinţe, cu candori şi exaltări profetice, creator de caractere, exigenţă supremă şi remuşcare a lumii, mergînd cîteodată cu rigorile pînă la eroare şi cu metafora pînă la narcotizarea cu metafore, el rămîne totuşi cel mai poet dintre prozatori şi cel mai plin de cavalerism dintre filozofi. Dar — oricît ne-ar durea — dintre filozofii diletanţi. Ori de cîte ori vorbeşte, la Exupéry îţi apare omul ; şi chiar cînd o face la persoana întîia — iar asta se întîmplă aşa de ades ! — înainte de orice, vine înaintea atenţiei tale pluralul. De parcă întreaga rasă umană ar respira prin el şi nu s-ar mai auzi decît pe sine din frazele lui — fraze ca nişte santinele la porţile umanităţii. Anevoie de presupus că există pe vreun meridian sensibilitate căreia Exupéry să nu-i comunice. Căci deopotrivă cu stelele, cu conştiinţa, cu responsabilitatea şi dragostea, el a descoperit limbajul eternităţii acestora. Iar lumina unei stele, pentru Exupéry, este conştiinţă şi e chiar mai mult : miracol. Privind-o, el încearcă uimire, noimă. Cugetă. Îl reconfortează. Şi, la rîndul său, el reconfortează.

Pînă la urmă oamenii, toți oamenii au nevoie de certitudini. Dacă pe Exupéry cititorii nu-l releagă, iar tirajele sale o mărturisesc, este pentru că el a crezut cu adevărat în ceea ce a scris și n-a scris decît ceea ce a crezut. Această „naivitate“, dacă așa vor uneori criticii să-i spună (și Roger Caillois nu se sfiește de a o numi), este și ceea ce asigură salvarea lui. O artă absolut lucidă cine știe dacă există ori va exista vreodată și cine știe dacă ea este sau ar fi propriu-zis artă.

Corolar știut — arta e cunoaștere, și cunoașterea la Exupéry rezultă din dialogul cu obstacolul. Deci din încleștarea cu viața. Ea nu va fi nici fabricat livresc, nici problemă de erudiție. Totuși, duelul cu împotrivirea, ciocnirea de stavile, ajungerea dincolo de potrivnicie, sau de abis, sau de genune, pînă la acomodarea cu tot ce rezistă, cu tot ce se opune, cu tot ce împiedică și rănește, implică — pînă la și mai tîrzia descindere în certitudini — implică (socoate Exupéry), din partea omului, apelul la unelte, care-s prelungirile puterii, inteligenței, trebuinței și ale scopurilor omului. Cu ele, prin ele, prin unelte, omul intră în posesia unui adevăr de speță universală, purcede, palpează, există. Căci „adevărul pentru om este ceea ce face din el un om... este ceea ce simplifică lumea, iar nu ceea ce creează haosul... este limbajul din care se degajă universalul“.

Mașina în genere, avionul în cazul lui Exupéry, nu e — în convingerea sa — decît o unealtă de cunoaștere, decît un aparat de scotocit și analizat universul, decît un mijloc nemeandric de pătrundere la esențe. Cel mai scurt mijloc, cel mai simplificat dintre drumuri. „Cu avionul am învățat linia dreaptă“ — ne va destăinui, și astfel anvelopa științei despre noi se lărgește enorm, iar istoria

devine o altă istorie, complexă, cosmică, bonomă (însă — concomitent — statuară), flexibilă (însă — simultan — parcimonioasă cu blînzeniile ei), ca un avertisment generos: căci setea de eternitate, și numai ea, dă omului apologiile oglindirilor lui reale. De aceea singurul care, „micului prinț", nu i se pare ridicol e fanaragiul, iar asta poate pentru că numai fanaragiul se ocupă de altceva decît de el însuși.

Lipsa de adeziune, de participare, refuzul, abținerea, închistarea, dimpotrivă, îl irită pe Exupéry. Și o secreție vezicatoare se adresează atunci din partea sa categoriei care conține asemenea semnificări, asemenea secete. Reproșul miniaturalului erou al lui Saint-Exupéry cuprinde o viziune de viață, cu etica și lărgimile sale sprintene, cu elasticitățile ei savuros odihnitoare, cînd vorbește despre planeta locuită de acel domn care „N-a mirosit niciodată o floare. N-a privit niciodată o stea. N-a iubit niciodată pe nimeni. N-a făcut niciodată nimic altceva decît socoteli. Și care toată ziua repetă: *Eu sînt un om serios!*, ceea ce îl face să se umfle de orgoliu. Dar ăsta nu-i un om, ci o ciupercă."

Noi nu le putem integral enumera, dar Exupéry a trăit pentru cîteva lucruri. Măcar pentru cîteva, fără de care noțiunea de om ar rămîne complet depoetizată și numerică doar:

— să arate, „duelist înaripat" în luptă cu natura și cu misterul, că misterul există pretutindeni și că încumetarea lui include duratei noastre o altitudine;

— să instituie gustul pentru acel tip de cugetare înlăuntrul căreia viitorul „nu speră nimic de la om, dacă omul muncește (*n.n.* doar) pentru propria sa viață și nu pentru eternitate";

— să obstaculeze violenţa, chiar dacă vine — îmbrăcată în blană de oaie — să mănînce florile: „Dacă iubeşte cineva o floare care nu există decît într-un singur exemplar printre milioanele şi milioanele de stele, asta e de ajuns ca el să fie fericit privind-o. Îşi spune: *Floarea mea e acolo undeva.* Dar dacă oaia mănîncă floarea, pentru el e ca şi cînd, dintr-o dată, stelele toate s-au stins" *(Micul prinţ)*;

— să demonstreze indemonstrabilitatea absolutului, în sensul de a-i apăra subtilităţile, fecioriile şi rangurile: „Dacă în acest tărîm, şi nu în altul, portocalii îşi desfaşă rădăcini trainice şi se încarcă de fructe, locul de aici este pentru portocali adevărul";

— să nu dea prioritate părţii asupra întregului, refuzînd a recunoaşte vreodată sau în vreun fel „dreptul pietrelor împotriva templului" ori pe-ale „cuvintelor împotriva poemului" *(Citadela)*;

— să releve preţul cunoaşterii şi al esenţelor, în locul incapacităţii de a intui esenţe: „Noi ne-am hrănit cu magia nisipurilor, alţii poate îşi vor săpa acolo puţurile lor de petrol şi din ele se vor îmbogăţi. Dar ei vor fi venit prea tîrziu";

— să nege dragostea ca frivolitate, ca întîmplare sau capriciu: „Dizidenţii făceau mai mare deşertul... Dacă la început nu-i decît gol şi tăcere, asta pentru că el (*n.n.* deşertul) nu se dezvăluie amanţilor de o zi"; ş.a.m.d.

*

După ce a îndurat nu numai două sau trei omide, ca floarea micului său prinţ, ca să ajungă să cunoască fluturii, ci poate mult mai multe tîrîtoare; pe marginea dintre gingăşie şi absolut, petalele de stofă eternă ale

florii care a fost şi rămîne conştiinţa lui Exupéry, petalele acestea devin, urmărindu-le an de an, mai dese, şi-n umbra lor (cu uleiuri şi miresme), şi-n preajma lor (cu entuziasm şi estuare), de „dedesubtul mărilor de nori" unde „pîndea eternitatea", căpitanul-pilot al văzduhului şi al harului Antoine de Saint-Exupéry, pulverizat în mister, în ape şi-n legendă, nemaiîntors acum peste douăzeci şi doi de ani, la 31 iulie 1944, pe aerodromul din Borgo, încă veghează cugetul omenirii, tot aşa de fierbinte întrebător azi şi mereu, tot aşa de îngrijorat şi de incandescent ca-n clipa mărinimoasei spaime, solicitudini şi rugi din *Pilot de război* : „Mîine vom intra în noapte. Fie ca ţara mea să mai existe cînd se va întoarce ziua."

★

Excepţionale sînt în literatură apariţiile care să unească atît de rotund, într-o aceeaşi personalitate armonioasă, două profiluri : pe cel estetic şi pe cel etic. Exupéry e una dintre aceste antologice apariţii, şi dacă numai astfel de „naivi" mai pot mîntui lumea, fiindcă doar ei nu au „mîinile pătate de sînge", apoi bineînţeles că nu noi i-o vom reproşa...

ION CARAION

Lui Henri Guillaumet, camaradul meu, dedic această carte.

PĂMÎNTUL ne învață despre noi mai mult decît cărțile toate. Pentru că ni se împotrivește. Omul se descoperă pe el însuși cînd se măsoară cu obstacolul. Dar pentru a ajunge pînă la el are nevoie de-o unealtă. Îi trebuie o rindea sau un plug. În truda lui, țăranul smulge, încetul cu încetul, naturii unele taine, și adevărul pe care-l desprinde e universal. La fel și avionul, unealta liniilor aeriene, îl amestecă pe om în toate vechile probleme.

Am continuu înaintea ochilor icoana primei mele nopți de zbor în Argentina, o noapte întunecoasă, în care scînteiau, ca niște stele, doar cîteva lumini rare, risipite în cîmpie.

Fiecare din ele semnala, în acel ocean de întuneric, miracolul unei conștiințe. În acest cămin oamenii citeau, gîndeau, ascultau spovedanii. În celălalt poate că încercau să sondeze spațiul ori se istoveau în calcule asupra nebuloasei Andromeda. În cel de colo, iubeau. Din loc în loc, în depărtări, străluceau pe întinsul cîmpiei focurile

care-şi cereau hrana. Pînă şi cele mai discrete: ale poetului, învăţătorului, dulgherului. Dar printre acele stele vii, cîte ferestre închise, cîte stele stinse, cîţi oameni adînciţi în somn...

Trebuie încercată o întîlnire. Trebuie să încercăm să comunicăm cu unele din aceste focuri, care ard din loc în loc pe întinsul pămîntului.

I

LINIA

ERA în 1926. Intrasem de curînd ca tînăr pilot de linie la Societatea Latécoère, care asigura, înainte de Aeropostal, iar apoi de Air-France, legătura dintre Toulouse şi Dakar. Învăţam acolo meseria. Ca şi alţi camarazi, îmi făceam, la rîndul meu, ucenicia pe care tinerii trebuie s-o deprindă înainte de-a li se încredinţa cinstea să piloteze avionul poştal. Probe cu avioanele, deplasări între Toulouse şi Perpignan, insipide lecţii de meteo în fundul unui hangar îngheţat. Trăiam cu spaima munţilor din Spania, pe care nu-i cunoaştem încă, şi aveam respect pentru camarazii mai vechi.

Cu aceşti camarazi mai vechi, morocănoşi, niţel cam distanţi, acordîndu-ne de sus sfaturile lor, ne întîlneam la restaurant. Şi cînd unul dintre ei, care se întorcea de la Alicante sau de la Casablanca întîrziat, cu haina de piele udă de ploaie, ne întîlnea, iar vreunul dintre noi îi adresa sfios vreo întrebare asupra călătoriei, răspunsurile lui scurte, zilele de furtună, ofereau o lume fabuloasă, plină de curse, de capcane, de faleze care se ivesc pe neaşteptate şi de vîrtejuri ce-ar fi

dezrădăcinat pînă și cedrii. Balauri negri apărau intrarea văilor, mănunchiuri de fulgere încununau crestele. Acești vechi piloți întrețineau cu îndemînare respectul nostru pentru ei. Dar din cînd în cînd, pururi demn de respect, cîte unul dintre ei nu se mai înapoia.

Îmi amintesc bunăoară de-o întoarcere a lui Bury, care s-a prăbușit pe urmă în Corbieri. Acest bătrîn pilot tocmai luase loc între noi și mînca, fără o vorbă, cu umerii încă striviți de efort. Era în seara uneia din acele păcătoase zile în care, de la un capăt la celălalt al liniei, cerul e putred, în care pilotului i se pare că toți munții se rostogolesc în noroi, așa cum tunurile cu odgoane rupte brăzdau puntea corăbiilor cu pînze de odinioară. L-am privit pe Bury, am înghițit în sec și m-am încumetat, în cele din urmă, să-l întreb dacă zborul îi fusese greu. Cu fruntea încrețită, aplecat peste farfurie, Bury nu auzea. La bordul avioanelor descoperite, pe timp rău, trebuia să te apleci dincolo de parbriz ca să vezi mai bine, iar palele de vînt îți șuierau îndelung în urechi. Bury își ridică în sfîrșit capul, păru că mă aude, că-și amintește și, brusc, începu să rîdă cu un rîs limpede. Și rîsul acela mă uimi, pentru că Bury rîdea rar ; acel rîs scurt, care-i însenina oboseala. El nu dădu nici o altă lămurire asupra victoriei sale, aplecă iar capul și reîncepu să mestece în tăcere. Dar în atmosfera cenușie a restaurantului, printre micii funcționari care-și recapătă forțele aici după umila trudă din

cursul zilei, acest camarad cu umerii încovoiaţi îmi păru de o nobleţe stranie ; de sub înfăţişarea lui aspră, el lăsa să iasă la iveală îngerul care învinsese balaurul.

Veni în sfîrşit seara în care fui chemat, la rîndul meu, în biroul directorului. Îmi spuse simplu:

— Vei pleca mîine.

Aşteptam acolo, în picioare, să-mi spună că discuţia a luat sfîrşit. Dar, după o tăcere, adăugă:

— Cunoşti bine consemnele ?

Motoarele, pe atunci, nu ofereau cîtuşi de puţin siguranţa pe care o oferă motoarele de azi. Deseori se opreau dintr-o dată, fără să ne prevină, cu un zgomot de văsărie spartă. Şi doar că nu ne agăţam cu mîinile de scoarţa stîncoasă a Spaniei, care nu oferea nici un fel de refugiu. „Aici, cînd se strică motorul, spuneam noi, avionul, vai ! nici el nu întîrzie să facă la fel.“ Dar un avion, un avion se înlocuieşte. Important era, înainte de orice, să nu te apropii orbeşte de stîncă. De aceea ni se interzicea, sub ameninţarea celor mai grave sancţiuni, să zburăm pe deasupra mărilor de nori care se află peste zonele muntoase. Dacă pilotul în pană s-ar fi cufundat în cîlţii aceia albi, ar fi putut să se ciocnească de vîrfurile munţilor, fără să le vadă.

Iată de ce, în seara aceea, o voce înceată insista încă o dată asupra consemnului :

— E foarte frumos să zbori cu busolă pe deasupra Spaniei, pe deasupra mărilor de nori, e foarte elegant, însă...

Apoi, mai încet :

— ...însă ia aminte: dedesubtul mărilor de nori... pîndește eternitatea.

Iată că, dintr-o dată, această lume calmă, atît de netedă, atît de simplă, pe care-o descoperi cînd ieși dintre nori, căpăta pentru mine o valoare necunoscută. Dulcea ei licoare devenea o capcană. Și îmi imaginam această imensă capcană albă, desfășurată acolo, sub picioarele mele. Dedesubt nu domneau, cum s-ar fi putut crede, nici freamătul oamenilor, nici tumultul, nici forfoteala vie a orașelor, ci o tăcere și mai absolută, o pace și mai definitivă. Acest clei alb devenea pentru mine hotarul dintre real și ireal, dintre cunoscut și necunoscut. Și mă dumiream, în sfîrșit, că un spectacol n-are nici un sens decît privit prin prizma unei culturi, a unei civilizații, a unei meserii. Muntenii cunoșteau și ei mările de nori. Și totuși nu descopereau într-însele această perdea fabuloasă.

Cînd am ieșit din biroul directorului, m-am simțit prada unui orgoliu copilăresc. Aveam să fiu, la rîndul meu, începînd de cu zori, responsabilul unei încărcături de pasageri, responsabilul curierului pentru Africa. Dar mă simțeam și foarte umil. Mă socoteam prost pregătit. Spania era săracă în refugii; mi-era teamă, în fața panei care amenința, că n-o să știu unde să caut adăpostul unui cîmp de aterizare forțată. Mă aplecasem peste hărțile aride, fără să descopăr în ele învățămintele de care aveam nevoie; și, cu inima plină de acest amestec de timiditate și orgoliu, m-am dus să petrec acea seară de înce-

put de carieră cu camaradul meu Guillaumet. Guillaumet bătuse aceleaşi drumuri înaintea mea. Guillaumet cunoştea şiretlicurile care-ţi dau cheile Spaniei. Trebuia să fiu iniţiat de Guillaumet. Cînd am intrat la el, mi-a surîs :

— Am aflat vestea. Îţi pare bine ?

Se îndreptă către dulap, să caute sticla cu porto şi paharele, apoi se întoarse către mine, continuînd să surîdă :

— Să bem pentru asta. O să fie bine, ai să vezi.

Camaradul acesta, care mai tîrziu avea să bată recordul în traversările poştale peste Anzii Cordilieri şi peste Atlanticul de Sud, răspîndea în jur încredere, aşa cum o lampă răspîndeşte lumina. Cîţiva ani mai înainte, în acea seară, în cămaşă, cu braţele încrucişate sub cearcănul lămpii, zîmbind cu cel mai binefăcător dintre zîmbete, îmi spusese simplu : „Furtunile, ceaţa, zăpada, toate acestea te vor sîcîi uneori. Gîndeşte-te atunci la toţi aceia care le-au cunoscut înaintea ta şi spune-ţi cu simplitate : ceea ce alţii au reuşit pot şi eu să reuşesc." Îmi desfăşurai hărţile şi-l rugai totuşi să-mi arate puţin drumul ce-aveam să străbat. Şi, aplecat sub lampă, sprijinit de umărul înaintaşului meu, regăsii pacea din timpul anilor de şcoală.

Dar ce lecţie ciudată de geografie am primit atunci ! Guillaumet nu-mi dădea noţiuni despre Spania : îmi făcea din Spania o prietenă. Nu-mi vorbea nici de hidrografie, nici de populaţii, nici

de bogăția animală. Nu-mi vorbea despre Guadix. ci despre cei trei portocali de la marginea unui cîmp din apropiere de Guadix. „Ferește-te de ei, însemnă-ți-i pe hartă..." Și cei trei portocali ocupau, de aci înainte, pe harta mea, mai mult loc decît Sierra Nevada. Nu-mi vorbea despre Lorca, ci despre o simplă fermă din apropiere de Lorca. Despre o fermă plină de viață. Și despre fermierul ei. Și despre fermiera ei. Și cuplul acela, pierdut în spațiu, la o mie cinci sute de kilometri de noi, căpăta o importanță enormă. Bine înșurubați în povîrnișul muntelui lor, asemenea paznicilor de la faruri, sub stelele de deasupra lor, cei doi fermieri erau gata să alerge într-ajutorul oamenilor.

Astfel scoteam la iveală din imensa lor îndepărtare și uitare amănunte ignorate de toți geografii din lume. Căci numai Ebrul, care potolește setea orașelor mari, îi interesează pe geografi. Dar nu și rîulețul ascuns sub ierburi la vest de Motril, acest părinte care hrănește zeci de feluri de flori. „Teme-te de acest rîuleț, el strică netezimea cîmpului... Notează-ți-l și pe el pe hartă." Ah ! îmi voi aminti mereu de șarpele de lîngă Motril ! Doi bani n-ai fi dat pe el, căci cu dulcele său murmur abia de încînta cîteva broaște, dar de odihnit nu se odihnea decît cu un ochi. Lungit sub ierburi, în paradisul acelui cîmp de aterizare forțată, mă pîndea de la o depărtare de două mii de kilometri. La cel dintîi prilej m-ar fi prefăcut într-o jerbă de flăcări...

Aşteptam de asemenea fără să dau înapoi cei treizeci de bolovani de piatră, înşiraţi acolo, pe povîrnişul colinei, ca nişte berbeci gata de atac: „Socoţi cîmpia aceasta senină ca podul palmei, şi deodată, buf! cei treizeci de bolovani de piatră care ţi se prăvălesc sub roţi..." Iar eu răspundeam cu un surîs fericit unei ameninţări atît de perfide.

Şi, încetul cu încetul, Spania de pe harta mea devenea, sub lumina lămpii, o ţară din basmele cu zîne. Însemnam cu o cruce refugiile şi capcanele. Însemnam fermierul, cei treizeci de bolovani, rîuleţul. Şi dădeam exact cuvenita sa importanţă acestei păstoriţe, pe care geografii o trecuseră cu vederea.

Simţii, după ce mi-am luat rămas-bun de la Guillaumet, nevoia să umblu prin acea seară îngheţată de iarnă. Îmi ridicai gulerul mantalei şi, printre trecătorii care nu ştiau nimic, îmi plimbai tinerescul meu elan. Eram mîndru să trec printre aceşti necunoscuţi, cu sufletul plin de taina mea. Aceşti barbari mă ignorau, dar în zori aveau să-mi încredinţeze, o dată cu încărcătura sacilor poştali, grijile lor, elanurile lor. Şi în mîinile mele aveau să-şi descarce nădejdile. Încotoşmănat astfel în manta, treceam printre dînşii cu paşi protectori, dar habar n-aveau ei de grija mea.

Şi nici măcar nu primeau mesagiile pe care mi le trimitea noaptea. Doar carnea mea prindea de veste de viscolul ce se pregătea, poate, şi

care ar fi putut complica întîia-mi călătorie. Cum ar fi ajuns să afle oamenii aceia care se plimbau că, una cîte una, stelele se stingeau? Numai eu singur eram învrednicit cu-o asemenea taină. Mi se comunicau pozițiile inamicului înainte de bătălie...

Totuși, cuvintele de ordine care mă angajau atît de grav le primeam în apropierea vitrinelor luminate în care străluceau darurile de Crăciun. În ele păreau expuse, în noapte, toate bunurile pămîntului și gustam beția orgolioasă a renunțării. Eram un războinic amenințat: ce mă interesau aceste cristaluri strălucitoare, hărăzite sărbătorilor serii, aceste abajururi de lampă, aceste cărți? Mă scăldam de pe-acum în cerul neguros și mușcam din carnea amară a nopților de zbor: devenisem pilot de linie.

Era trei dimineața cînd fui trezit. Împinsei brusc jaluzelele, văzui că ploua și mă îmbrăcai preocupat.

O jumătate de oră mai tîrziu, așezat pe mica-mi valiză, așteptam la rîndul meu, pe trotuarul lucios de ploaie, să treacă omnibuzul să mă ia. Atîția camarazi înaintea mea trăiseră în ziua confirmării lor încordarea aceleiași așteptări, cu inima puțin strînsă. În sfîrșit, acest străvechi vehicul, care răspîndea o larmă de fiare vechi, apăru în colțul străzii și avusei îngăduința, la rîndul meu, ca și camarazii ceilalți, să mă înghesui pe-o banchetă, între vameșul somnoros și cîțiva funcționari. Înăuntru se simțea un aer

închis, mirosea a administrație prăfuită, era mirosul unui birou învechit în care viața unui om se împotmolește. Omnibuzul se oprea din cinci în cinci sute de metri, să mai ia vreun secretar, vreun vameș, vreun inspector. Cei care și adormiseră răspundeau cu un mormăit vag la salutul noului sosit, care se îndesa cum putea și adormea la rîndul său. Peste pavajele neregulate din Toulouse trecea un fel de convoi trist ; și pilotul de linie, amestecat cu funcționarii, nu se deosebea la început de loc de ei... Dar felinarele defilau, aerodromul se apropia, bătrînul omnibuz care se hurducăia nu mai era decît o crisalidă cenușie din care omul avea să iasă transfigurat.

Ca și mine, sub aparențele sale de subaltern vulnerabil, încă supus arțagurilor inspectorului, fiecare camarad simțise, în vreo dimineață asemănătoare, născîndu-se în el responsabilul Curierului pentru Spania și Africa ; îl simțise născîndu-se pe cel care, cu trei ore mai tîrziu, avea să înfrunte, printre fulgere, balaurul din Hospitalet... pe cel care, cu patru ore mai tîrziu, avea să hotărască, după ce învinsese balaurul, în deplină libertate, atotputernic, fie ocolirea mării, fie asaltul direct al masivilor Alcoy, pe cel care avea să negocieze cu furtuna, cu munții, cu oceanul.

Ca și mine, pierdut în anonimatul echipei, fiecare camarad, sub cerul sumbru al iernii de la Toulouse, simțise într-o dimineață asemănătoare crescînd în el suveranul care, cu cinci ore mai tîrziu, lăsînd în urmă ploile și ninsoarea Nordului, alungînd iarna, avea să micșoreze viteza mo-

torului şi să înceapă coborîşul în plină vară, sub strălucitorul soare din Alicante.

Omnibuzul de atunci a dispărut, însă austeritatea şi lipsa lui de confort mi-au rămas vii în amintire. El simboliza cu adevărat pregătirea necesară asprelor bucurii ale meseriei noastre. Totul căpăta o surprinzătoare sobrietate. Şi îmi amintesc de-a fi aflat trei ani mai tîrziu, în mai puţin de zece cuvinte, de moartea pilotului Lécrivain, unul dintre sutele de camarazi de linie care, într-o zi sau într-o noapte cu ceaţă, a luat drumul eternităţii.

Era aşadar ora trei dimineaţa şi domnea aceeaşi linişte, cînd îl auzirăm pe director, ascuns în umbră, ridicînd vocea la inspector :

— În noaptea asta Lécrivain n-a aterizat la Casablanca.

— Ah ! răspunse inspectorul. Ah ?

Şi, smuls din visul lui, făcu un efort să se trezească, să-şi arate zelul şi adăugă :

— A ! Da ? N-a reuşit să treacă ? S-a întors ?

La care, din fundul omnibuzului, i se răspunse doar atît : „Nu“. Aşteptam să auzim urmarea, dar nu mai urmă nimic. Şi pe măsură ce secundele se prăvăleau, devenea tot mai evident faptul că „nu“-ului acela nu-i va mai urma nici un alt cuvînt, că era un „nu“ fără apel, că Lécrivain nu numai că nu aterizase la Casablanca, dar că nu va mai ateriza niciodată nicăieri.

Aşadar, în zorii primului meu zbor de curier, în dimineaţa aceea, mă supuneam la rîndu-mi

riturilor consfinţite ale meseriei şi simţeam că-mi lipseşte siguranţa trebuitoare pentru a privi, prin ferestre, pavajul lucios în care se oglindeau felinarele. Pe deasupra băltoacelor de apă se vedeau alergînd pale mari de vînt. Şi mă gîndeam : „Pentru primul meu zbor de curier... într-adevăr... am foarte puţin noroc". Mi-am îndreptat privirea către inspector : „E timp urît ?" Inspectorul se uită spre geam, cu ochi plictisiţi : „Asta nu-i nimic", mormăi el în cele din urmă. Şi mă întrebam după ce semn se recunoaşte timpul prost. Cu un singur surîs, Guillaumet alungase, cu o seară înainte, toate presimţirile rele cu care ne copleşeau camarazii mai vechi, dar îmi reveneau în minte cuvintele : „Pe cel care nu cunoaşte ruta, piatră cu piatră, îl plîng dacă-i e dat să înfrunte o furtună de zăpadă... A, da ! îl plîng !" Ei trebuiau să-şi salveze prestigiul şi de acea clătinau din cap, privindu-ne cu o milă puţin stînjenitoare, ca şi cum ar fi deplîns în noi o candoare nevinovată.

Şi, într-adevăr, pentru cîţi dintre noi acest omnibuz nu fusese oare ultimul adăpost ? Pentru şaizeci, pentru optzeci ? Conduşi de acelaşi şofer tăcut, într-o dimineaţă ploioasă. Mă uitam în jur : puncte luminoase străluceau în umbră, ţigări aprinse punctau gîndurile. Umile meditaţii ale unor funcţionari îmbătrîniţi. Cîtor dintre noi aceşti tovarăşi de drum nu le serviseră de ultim cortegiu ?

Uneori surprindeam destăinuirile care se schimbau pe şoptite. Erau destăinuiri despre boli,

despre bani, despre tristele griji casnice. Ele dezvăluiau zidurile închisorii întunecate în care aceşti oameni se închiseseră. Şi, deodată, îmi apăru chipul destinului.

Vechiule birocrat, camarad care-mi stai alături, nimic nu te-a făcut niciodată să evadezi, dar nu eşti tu răspunzător de asta. Ţi-ai construit o pace a ta, astupînd cu ciment toate ieşirile spre lumină, aşa cum obişnuiesc termitele. Te-ai rostogolit ca o minge în securitatea ta burgheză şi te-ai înfundat în rutină, în riturile înăbuşitoare ale vieţii de provincie, ai ridicat acest meterez umil împotriva vînturilor, a mareelor şi a stelelor. Nu vrei să-ţi faci griji cu marile probleme, destul te-ai străduit să-ţi uiţi condiţia de om. Nu eşti locuitorul unei planete rătăcitoare, nu-ţi pui întrebări fără răspuns: eşti un mic-burghez din Toulouse. Nimeni nu te-a zgîlţîit de umeri, cînd poate ar mai fi fost încă timpul. Iar acum huma din care eşti făcut s-a uscat şi s-a întărit, şi nimic n-ar mai putea de aci înainte să deştepte pe muzicianul aţipit în tine, sau pe poetul, sau pe astronomul care poate sălăşluia în tine la începutul începuturilor.

Nu mă mai plîng de răpăielile ploii. Magia meseriei îmi deschide o lume în care voi înfrunta, în mai puţin de două ore, balaurii negri şi crestele încoronate de coamă de fulgere albastre, lume în care, slobod, o dată cu venirea nopţii, îmi voi citi calea în astre.

Aşa decurgea botezul nostru profesional şi aşa ne începeam călătoriile. Aceste călătorii erau, de

cele mai multe ori, fără peripeţii. Scoboram, liniştiţi ca nişte înotători de profesie, în adîncimile lumii noastre. Azi e bine explorată. Pilotul, mecanicul, radio-telegrafistul nu mai încearcă o aventură, ci se închid într-un laborator. Sînt atenţi la jocul indicatoarelor, nu mai privesc dezlănţuita goană a peisajelor. Afară, munţii sînt învăluiţi în întuneric, dar pentru ei nu mai sînt munţi. Sînt nişte forţe nevăzute a căror apropiere trebuie calculată. Radio-telegrafistul notează cuminte cifrele la lumina lămpii, mecanicul îşi face însemnări pe hartă, şi pilotul îşi corectează drumurile, dacă munţii s-au abătut din direcţia urmată, dacă vîrfurile pe care ar fi vrut să le evite la stînga s-au desfăşurat în faţa lui, în tăcerea şi secretul pregătirilor militare. Cît despre cei de la radiourile de supraveghere de pe sol, ei îşi notează cuminţi în caiete, în aceeaşi secundă, aceleaşi cuvinte dictate de camaradul lor: „Douăsprezece şi patruzeci. Direcţia 230. Totul e bine la bord."

Aşa călătoreşte azi echipajul. Nu simte de loc că e în mişcare. E foarte departe de orice reper, ca noaptea pe mare. Şi motoarele umplu această cameră luminată cu un freamăt care-i transformă esenţa. Iar ceasul îşi vede de drum. În aceste cadrane, în aceste lămpi de radio, în aceste ace respiră o alchimie nevăzută. Aceste tainice gesturi, aceste cuvinte înăbuşite, această atenţie pregătesc din secundă în secundă miracolul. Şi cînd clipa a venit, desigur că pilotul îşi poate lipi fruntea de geam. Aurul s-a născut din Neant: el străluceşte în luminile escalei.

Şi cu toate acestea, noi toţi am cunoscut zborurile în care, dintr-o dată, în lumina unui punct de vedere particular, numai cu două ore înainte de escală, am simţit că ne aflăm departe, aşa cum poate n-am fi simţit lucrul acesta în Indii, şi de unde nu mai speram să ne întoarcem.

Aşa s-a întîmplat cînd a trecut Mermoz pentru prima dată Atlanticul de Sud în hidroavion şi s-a oprit, spre seară, în regiunea Pot-au-Noir. Văzu atunci cum în faţa lui se îngrămădeau, dintr-un minut într-altul, valuri de trombe, ca şi cum s-ar fi clădit un zid, şi pe urmă deasupra pregătirilor acelea se statornici noaptea şi le ascunse. Iar cînd, peste o oră, Mermoz se strecură printre nori, el se găsi într-un regat fantastic.

Trombe marine, unele peste altele şi nemişcate în aparenţă ca stîlpii negri ai unui templu, se ridicau în faţa lui. Umflate către capete, aceste trombe susţineau bolta întunecată şi joasă a furtunii, dar printre spărturile ei se prăvăleau fîşii de lumină, şi luna plină strălucea în deschizătura dintre stîlpi, pe lespezile reci ale mării. Iar Mermoz, printre aceste ruine nelocuite, îşi continuă drumul, tăind-o oblic de la o lumină la alta, ocolind uriaşii stîlpi prin care, fără îndoială, mugea surd marea în urcuş şi umblînd patru ore în şir, de-a lungul acelor dîre ale lunii, către ieşirea din templu. Spectacolul era atît de covîrşitor încît Mermoz, abia după ce trecuse de Pot-au-Noir, îşi dădu seama că nu-i fusese frică.

Îmi amintesc de asemenea de unul din acele ceasuri cînd depăşeşti limitele lumii reale: semnalele radiogoniometrice, comunicate de escalele din Sahara, se dovediseră greşite în tot cursul nopţii: radiotelegrafistul Néri şi cu mine fuseserăm grav înşelaţi. După ce, prin spărtura unei perdele de ceaţă, zărirăm apa lucind dedesubt, virai brusc în direcţia coastei, nu mai puteam şti cît era de cînd tot ne înfundam în plină mare.

Nu mai eram siguri că putem ajunge la coastă, căci benzina poate s-ar fi terminat. Dar, chiar dacă am fi ajuns la coastă, trebuia găsită escala. Era însă tocmai vremea cînd apune luna. Fără nici un fel de indicii asupra punctului în care ne aflam, deja surzi, deveneam încetul cu încetul şi orbi. Ca un jeratic palid, luna se stingea, într-o ceaţă asemănătoare cu un banc de zăpadă. Deasupra noastră, cerul se acoperea la rîndul lui de nori, şi noi pluteam acum între nori şi ceaţă, într-o lume golită de orice lumină şi de orice conţinut.

Escalele care ne răspundeau la semnale renunţau să ne mai dea date asupra noastră: „Nici un indiciu sigur... Nici un indiciu sigur...", căci vocea noastră le parvenea de pretutindeni şi de nicăieri.

Dar brusc, tocmai cînd începeam să deznădăjduim, un punct strălucitor se arătă la orizont, către stînga. Simţii o bucurie năpustitoare. Néri se aplecă spre mine şi îl auzii cîntînd! Nu putea să fie decît escala, nu putea fi decît farul ei, căci Sahara, noaptea, se scufundă

toată în întuneric și nu mai alcătuiește decît un vast teritoriu mort. Totuși, lumina scînteie puțin, apoi se stinse. Ne îndreptaserăm către o stea dînd să apună, care se vedea numai pentru cîteva minute, la orizont, printre straturile de ceață și nori.

Atunci zărirăm apărînd și alte lumini și, cu o speranță surdă, ne îndreptarăm către fiecare din ele, pe rînd. Iar cînd scînteierile vreuneia durau mai mult, încercam o experiență de viață și de moarte: „Vizați lumina, ordona Néri escalei din Cisneros, stingeți farul și reaprindeți-l de trei ori". Cisneros stingea farul și îl aprindea, dar lumina pe care o supravegheam nu clipea, stea incoruptibilă.

Deși benzina ne era pe sfîrșite, ne lăsam de fiecare dată duși de același miraj, tot de fiecare dată credeam că e adevărata lumină a unui far, că este escala și viața, și pe urmă trebuia să schimbăm steaua.

Din acea clipă ne simțirăm pierduți în spațiul interplanetar, printre sute de planete inaccesibile, în căutarea singurei planete adevărate, aceea a noastră, a acelei unice planete care conținea peisajele familiare nouă, casele noastre dragi, dragostele noastre.

A planetei aceleia care, ea singură, conținea... Vă voi spune ce imagine mi-a apărut și poate că vi se va părea copilărească. Dar grijile tale de om, pe acelea ți le păstrezi chiar și în culmea pericolului — și mie mi-era acuma sete și îmi era foame. Dacă am regăsi Cisneros-ul, ne-am continua călătoria, și dacă s-ar termina benzina,

am ateriza la Casablanca în răcoarea zorilor. Iar odată lucrul terminat, Néri şi cu mine am coborî în oraş. În zori se şi găsesc mici cîrciumi deschise !... Néri şi cu mine ne-am aşeza la masă, ne-am simţi în siguranţă, şi în faţa cornurilor calde şi a cafelei cu lapte am rîde de noaptea care a trecut. Néri şi cu mine am primi această matinală ofrandă a vieţii. Bătrîna ţărancă, bunăoară, nu-şi poate întîlni Dumnezeul decît prin mijlocirea unei icoane zugrăvite, a unei naive medalii, a unor mătănii : trebuie să ni se vorbească o limbă simplă, pentru a putea înţelege. Astfel bucuria de a trăi se aduna pentru mine în această primă înghiţitură aromată şi fierbinte, în acest amestec de lapte, de cafea şi de grîu, prin care comunicăm cu păşunile calme, cu plantaţiile exotice şi cu secerişurile, prin care comunicăm cu pămîntul întreg. Printre atîtea stele nu era decît una singură care să pregătească, pentru a ne fi gata la îndemînă, acest amestec ispititor al gustării de dimineaţă.

Dar depărtări de nestrăbătut se buluceau între nava noastră şi acest pămînt locuit. Toate bogăţiile pămîntului se grămădiseră într-un grăunte de praf rătăcit printre constelaţii. Şi astrologul Néri, care încerca să-l recunoască, se ruga mereu stelelor.

Deodată, mîna lui îmi scutură umărul. Pe hîrtia pe care acea zgîlţîitură de umăr mi-o vestea, citii : „Totul merge bine, primesc un mesaj admirabil..." Şi aşteptai, cu sufletul la gură, să

termine a-mi transcrie cele cinci sau şase cuvinte care ne-ar salva. În sfîrşit, primii acel dar al cerului.

Era datat din Casablanca, pe care o părăsisem cu o seară înainte. Întîrziat între transmisiuni, ne ajungea deodată, cu două mii de kilometri mai departe, între nori şi ceţuri, şi pierduţi pe mare. Mesajul venea din aeroportul Casablanca, de la reprezentantul statului. Şi citii : „Domnule de Saint-Exupéry, mă văd obligat să cer sancţionarea dumneavoastră la Paris ; aţi virat prea aproape de hangare la plecarea din Casablanca". E adevărat că virasem prea aproape de hangare, e adevărat de asemenea că omul acela îşi îndeplinea, supărîndu-se, datoria. Aş fi îndurat cu supunere reproşul într-un birou de aeroport. Dar el ne parvenea acolo unde nu trebuia. Mesajul distona printre stelele prea rare, prin acea albie de ceaţă, prin acel gust ameninţător al mării. Ţineam în propriile mîini destinele noastre, pe acelea ale curierului şi ale navei, depuneam toate strădaniile pentru a ne salva, şi omul acela îşi descărca împotrivă-ne bietul lui strop de fiere. Dar, departe de-a ne mînia, Néri şi cu mine simţirăm năpădindu-ne o mare şi neaşteptată veselie. Stăpînii, acolo sus, eram noi, iar el — iată că ne ajutase s-o descoperim ! Nu văzuse oare pe tresele noastre, acel caporal, că fuseserăm înaintaţi căpitani ? Ne tulbura în visul nostru, atunci cînd cu gravitate străbăteam calea de la Ursa Mare la Săgetător, cînd singurul lucru care urca pînă-n piscu-

rile noastre şi care ne-ar fi putut preocupa era doar această trădare a lunii...

Imediata şi unica datorie a planetei, de pe care omul acesta se manifesta, era de-a ne furniza cifre exacte, pentru calculele noastre prin împărăţia astrelor. Şi cifrele sale erau false. Cît despre rest, pentru moment, planeta n-avea decît să tacă. Şi Néri îmi scrise: „În loc să se amuze cu prostii, ei ar face mai bine să ne îndrume..." „Ei" rezuma pentru dînsul toate popoarele globului, cu parlamentele lor, cu senatele, marinele, armatele şi împăraţii lor. Şi, recitind mesajul acelui nesăbuit care pretindea că are de-a face cu noi, am schimbat direcţia către Mercur.

Furăm salvaţi printr-o întîmplare dintre cele mai stranii: veni momentul în care, renunţînd la speranţa de-a mai ajunge vreodată la Cisneros şi virînd perpendicular în direcţia coastei, luai hotărîrea să păstrez această direcţie pînă se va produce pana de benzină. Îmi rezervam astfel, măcar în parte, unii sorţi de-a nu ne prăbuşi în mare. Din nenorocire, farurile mele înşelătoare mă duseseră Dumnezeu ştie unde. Din nenorocire, ceaţa deasă în care am fi fost constrînşi, în cazul cel mai bun, să ne scufundăm în plină noapte, ne lăsa puţine şanse de-a atinge pămîntul fără o catastrofă. Dar nu aveam de ales.

Situaţia era atît de limpede încît am înălţat melancolic din umeri, cînd Néri îmi strecură un mesaj, care cu o oră mai devreme ne-ar fi salvat: „Cisneros se hotărăşte să ne semnalizeze.

Cisneros indică : două sute șaisprezece probabil..." Cisneros nu mai era îngropat în întuneric. Cisneros se înălța acolo, gata să fie atins, la stînga noastră. Da, dar la ce distanță ? Néri și cu mine începurăm o scurtă conversație. Prea tîrziu. Eram de acord. A zbura pînă la Cisneros ar fi însemnat să sporim riscul de-a nu atinge coasta. Și Néri răspunse : „Fiindcă benzina nu ne ajunge decît o oră, menținem direcția către nouăzeci și trei".

Escalele, totuși, se trezeau una cîte una. În dialogul nostru se amestecau vocile din Agadir, Casablanca, Dakar. Posturile de radio din fiecare oraș alarmaseră aeroporturile. Șefii de aeroporturi își alarmaseră camarazii. Și, încetul cu încetul, se adunau în jurul nostru, ca în jurul patului unui bolnav. Căldură nefolositoare, dar căldură totuși. Sfaturi vane, dar atît de înduioșătoare !

Cînd brusc Toulouse răsări, Toulouse, cap de linie, pierdut acolo la patru mii de kilometri. Toulouse se instala deodată printre noi și, fără nici un preambul, ne întreba : „Aparatul ce pilotați nu este oare F... (Am uitat înmatricularea.) — Da. — Atunci dispuneți încă de două ore de benzină. Rezervorul acestui aparat nu e un rezervor standard. Îndreptați-vă spre Cisneros."

*

Iată deci cum necesitățile pe care le impune un meșteșug transformă și îmbogățesc lumea. Nici nu e nevoie de-o noapte asemănătoare pen-

tru ca pilotul de linie să descopere un sens nou bătrînelor spectacole ale lumii. Priveliștea monotonă, care-l obosește pe pasager, e cu totul alta pentru echipaj. Această masă de nori, care astupă orizontul, încetează pentru echipaj de-a mai fi un decor : ea îi pune în joc mușchii și-i va pune probleme. Pilotul ține seama de ea, o măsoară, un adevărat limbaj îl leagă de ea. Iată un vîrf de munte, acolo încă departe : sub ce înfățișare i se va arăta ? În clar de lună, va fi un reper comod. Dar dacă pilotul va zbura orbește, anevoie își va corecta abaterea și, dacă nu va fi sigur de punctul unde se află, vîrful muntelui se va preface pentru el într-un exploziv, va umple cu amenințarea lui întreaga noapte, așa cum o singură mină scufundată, pe care curenții apei o plimbă în voie, e de ajuns ca să tulbure întreaga mare.

La fel se întîmplă și pe oceane. Pentru simplii călători furtuna rămîne invizibilă : valurile, observate de la o înălțime atît de mare, nu oferă nici un relief, și pachetele de ceață par nemișcate. Numai frunze mari, albe se aștern, marcate de nervuri și de dungi, prinse într-un fel de îngheț. Dar echipajul crede că aici orice amerizare este interzisă. Frunzele seamănă acum, pentru echipaj, cu niște mari flori veninoase.

Și chiar dacă voiajul e un voiaj fericit, pentru pilotul care zboară încotrova, pe itinerariul său, nu înseamnă că el asistă la un simplu spectacol. Aceste culori ale pămîntului și ale cerului, aceste urme de vînt pe mare, acești nori auriți ai amurgului, pilotul nu-i admiră, îi cugetă. Asemenea

ţăranului care-şi cutreieră pămîntul şi care, după mii de semne, prevede pulsul primăverii, ameninţarea îngheţului, vestirile ploii, şi pilotul de meserie descifrează semnele zăpezii, ale ceţii, semnele nopţii fericite. Maşina, care părea că-l îndepărtează dintîi, acum îl supune cu şi mai multă asprime marilor probleme ale naturii. Singur, în mijlocul vastului tribunal pe care un cer furtunos îl alcătuie pentru el, acest pilot îşi apără curierul său faţă de trei divinităţi elementare: muntele, marea şi furtuna.

II

CAMARAZII

1

CÎŢIVA camarazi, printre care şi Mermoz, întemeiară linia franceză de la Casablanca la Dakar, prin nesupusa Sahară. Motoarele de atunci, nerezistînd de loc, o pană îl trimise pe Mermoz în mîinile maurilor : aceştia şovăiră să-l masacreze, îl ţinură ostatec cincisprezece zile, apoi îl vîndură. Şi Mermoz îşi reluă drumurile de curier pe deasupra aceloraşi teritorii.

Cînd se deschise linia spre America, Mermoz, totdeauna în frunte, fu însărcinat să studieze linia de la Buenos-Aires la Santiago, şi, după ce se stabilise un pod aerian peste Sahara, să stabilească alt pod pe deasupra Anzilor. I se încredinţă un avion care urca pînă la cinci mii două sute de metri. Crestele Cordilierilor ating şapte mii de metri. Şi Mermoz decolă pentru a găsi trecătorile. După ce înfruntase nisipul, Mermoz înfruntă munţii, acele vîrfuri care, cînd vîntul suflă, îşi desfac eşarfele de zăpadă, cuprinse de lividitatea pe care o capătă lucrurile înaintea furtunii, acele vîltori atît de aspre, care, dacă trebuie suportate între pereţii a două stînci, obligă pilotul la un fel de luptă cu cuţitul. Mer-

moz se angaja în luptă fără să-şi cunoască potrivnicul, fără să ştie dacă se poate ieşi cu viaţă din asemenea ciocniri. Mermoz „încerca“ pentru alţii.

Şi tot „încercînd“, într-o zi se trezi că e prizonierul Anzilor.

Împreună cu mecanicul, eşuaţi la patru mii de metri altitudine pe un platou cu pereţii verticali, se căzniră două zile încheiate să evadeze. Erau prinşi. Atunci mizară totul pe-o carte : săltînd cu zdruncin pe pămîntul accidentat, lansară avionul în gol, pînă în prăpastie, unde se adînciră. În cădere, avionul îşi luă, în sfîrşit, destulă viteză ca să poată asculta din nou comenzile. Mermoz îl îndreptă cu faţa către o creastă, o atinse, şi pe cînd apa se scurgea din toate tuburile care în timpul nopţii crăpaseră de îngheţ, din nou în pană după şapte minute de zbor, descoperi sub el cîmpia din Chili, ca pe-un pămînt făgăduit.

A doua zi, reîncepea.

Cînd Anzii fură bine exploraţi şi tehnica traversărilor bine pusă la punct, Mermoz încredinţă această linie camaradului său Guillaumet şi plecă să exploreze noaptea.

Luminarea escalelor noastre nu era încă realizată ; pe terenul de sosire, în noaptea neagră, se alinia în faţa lui Mermoz slaba iluminaţie a trei focuri de benzină.

Dar el se descurcă şi deschise drumul.

Cînd noaptea fu îmblînzită îndeajuns, Mermoz încercă Oceanul. Şi, în 1931, pentru prima oară, curierul fu transportat de la Toulouse la Buenos-Aires în patru zile. La întoarcere, Mermoz avu

o pană de ulei în mijlocul Atlanticului de Sud, deasupra mării dezlănţuite. O navă l-a salvat pe el, poşta şi echipajul.

Mermoz dezţelenise astfel nisipurile, muntele, noaptea şi marea. Nu numai o singură dată se prăbuşise în nisipuri, în munţi, în noapte şi în mare. Dar cînd se reîntorcea, o făcea întotdeauna pentru a pleca din nou.

În sfîrşit, după doisprezece ani de strădanie, pe cînd zbura din nou pe deasupra Atlanticului de Sud, el semnală printr-un scurt mesaj că i s-a stricat motorul din dreapta, din spate. Apoi se făcu tăcere.

Ştirea nu era de loc îngrijorătoare şi totuşi, după zece minute de tăcere, toate posturile de radio de pe linia Paris—Buenos-Aires începură să vegheze cu spaimă. Căci dacă zece minute de întîrziere n-au nici o însemnătate în viaţa cea de toate zilele, ele capătă o grea semnificaţie în aviaţia poştală. În inima acestui timp mort se găseşte închis un eveniment încă necunoscut. Neînsemnat sau nenorocit, acest eveniment a şi avut loc. Destinul şi-a pronunţat verdictul, şi împotriva verdictului său nu există apel : o mînă de fier a condus echipajul către o amerizare fără gravitate sau către zdrobire. Dar verdictul nu este adus la cunoştinţa celor care aşteaptă.

Care dintre noi n-a cunoscut aceste din ce în ce mai şubrede speranţe, această tăcere care împărăţeşte clipă de clipă, ca o boală fatală ? Speram, apoi orele s-au scurs şi, încetul cu încetul,

s-a făcut tîrziu. Pînă la urmă tot a trebuit să înţelegem că nu se vor mai întoarce camarazii noştri, că ei se odihneau în acel Atlantic de Sud al cărui cer l-au brăzdat atît de deseori. Mermoz desigur se retrăsese în spatele operei lui, aidoma secerătorului care, după ce a legat cumsecade snopii, se culcă în lanul său.

Cînd un camarad moare astfel, moartea lui pare încă un act dintre cele care sînt în firea meseriei şi, la început, loveşte poate mai puţin decît altă moarte. E sigur că s-a îndepărtat, că a făcut ultima schimbare de escală, dar prezenţa lui nu ne lipseşte încă în profunzime, cum ar putea să ne lipsească bunăoară pîinea.

Reîntîlnirile după un timp îndelung ţin într-adevăr de obiceiurile noastre. Căci de la Paris la Santiago de Chili camarazii de linie sînt împrăştiaţi în lume, izolaţi oarecum ca nişte santinele care nu şi-ar putea de loc vorbi. E necesar hazardul călătoriilor ca să-i adune, ici sau colo, pe membrii împrăştiaţi ai acestei mari familii profesionale. La Casablanca, la Dakar, la Buenos-Aires, într-o seară, se reiau în jurul unei mese, după ani de tăcere, aceste conversaţii întrerupte, se revine la vechile amintiri. Pe urmă, se pleacă din nou. Pămîntul este astfel pustiu şi bogat în acelaşi timp. Bogat în acele grădini tainice, ascunse şi greu de ajuns, dar către care meseria noastră ne mînă mereu, fie într-o zi, fie în alta. Poate camarazii sau poate viaţa ne îndepărtează de ele, ne împiedică să ne gîndim mult la dînsele, dar ele există undeva, nu se ştie

bine unde, tăcute şi uitate, şi atît de credincioase! Şi dacă ne încrucişăm drumul nostru cu drumul lor, ele ne zguduie umerii cu mari izbucniri de bucurie! Desigur, ne-am deprins cu aşteptarea...

Dar treptat-treptat descoperim că nu vom mai auzi niciodată rîsul limpede al acelui camarad, descoperim că grădina aceea ne este pentru totdeauna interzisă. Începe atunci adevăratul nostru doliu, un doliu care nu e de loc sfîşietor, ci doar puţin amar. Într-adevăr, pe camaradul pierdut nimic nu-l va mai înlocui vreodată. Nu poţi crea camarazi vechi. Nimic n-are preţul atîtor amintiri comune, atîtor ore grele petrecute împreună, atîtor certuri şi împăcări, atîtor fluxuri emotive. Prieteniile de acest fel nu se pot reconstrui. E zadarnic să speri că, dacă plantezi un stejar, te vei adăposti curînd la umbra lui.

Aşa e viaţa. Întîi ne-am îmbogăţit, am plantat ani de-a rîndul, dar vin pe urmă anii cînd timpul desface această muncă şi despădureşte. Unul cîte unul, camarazii noştri îşi iau cu ei umbra. Şi cu doliul nostru se amestecă, de-aci înainte, regretul ascuns că îmbătrînim.

Aceasta e morala pe care Mermoz şi alţii ne-au transmis-o. Înainte de orice, măreţia unei meserii constă, poate, în puterea de-a uni oamenii: nu există decît un singur lux adevărat, acela al relaţiilor omeneşti.

Lucrînd numai pentru bunurile materiale, ne clădim noi înşine propria noastră închisoare. Ne închidem singuratici, cu aurul nostru cenuşiu,

care nu oferă nimic din ceea ce ar putea da valoare vieții.

De le caut printre amintirile mele pe cele care să-mi fi lăsat un sentiment durabil, de fac bilanțul orelor care au cîntărit în viața mea ceva, desigur că mă opresc la acelea pe care nu mi le-a adus nici o avere. Nu se poate cumpăra prietenia unui Mermoz, a unui camarad pe care încercările trăite împreună l-au legat de noi pentru totdeauna.

Cu sutele ei de mii de stele, această noapte de zbor, seninătatea aceasta, suveranitatea aceasta de numai cîteva ceasuri, banii n-au cum să le cumpere.

După ce greul s-a dus, acest aspect nou al lumii, acești arbori, aceste flori, aceste femei, aceste surîsuri proaspăt colorate de viața care ne-a fost redată în zori, acest concert de lucruri mici care ne răsplătesc, banii n-au cum să le cumpere.

Și nici noaptea aceea trăită între răsculați, a cărei amintire mă caută încă.

Trei echipaje de la Aeropostal eșuaseră, pe înserate, pe coastă, la Rio de Oro. Mai întîi din cauza unei rupturi a bielei, coborîse camaradul meu Riguelle ; la rîndul său, un alt camarad, Bourgat, aterizase pentru a salva echipajul celui dintîi, dar o avarie neînsemnată îl țintuise și pe el la pămînt. În cele din urmă, aterizai și eu, tocmai cînd începea să se lase noaptea. Hotărîrăm să salvăm avionul lui Bourgat și să așteptăm ziua, pentru a duce la bun sfîrșit reparația.

Cu un an înainte, camarazii noştri, Gourp şi Erable, care avuseseră şi ei, exact în acelaşi loc, o pană, fuseseră masacraţi de dizidenţi. Ştiam că un *rezzou*[1] de trei sute de oameni înarmaţi încă mai sălăşluiesc undeva pe lîngă Bojador. Cele trei aterizări ale noastre, care ne expuneau de departe vederii, poate că-i alarmaseră şi începurăm o veghe care putea să fie ultima.

Ne-am instalat aşadar pregătindu-ne să înnoptăm. După ce am coborît proviziile, cinci sau şase lăzi cu mărfuri, le-am golit şi le-am aşezat roată în jur, iar în fundul fiecăreia dintre ele, ca în fundul unei gherete, am aprins cîte-o sărmană lumînare, pe care anevoie o apăram de vînt. Aşa, în plin deşert, pe scoarţa goală a planetei, într-o izolare ca-n anii dintîi ai lumii, am întemeiat un sat de oameni.

Strînşi pentru noapte în jurul vetrei aceleia largi a satului nostru, acea palmă de nisip peste care lăzile noastre revărsau o lumină tremurătoare, am aşteptat. Aşteptam zorile care să ne salveze, sau pe mauri. Şi nu ştiu ce anume da nopţii aceleia gustul unei nopţi de Crăciun. Ne povesteam amintiri, glumeam şi cîntam.

Trăiam aceeaşi uşoară fervoare ce nu se întîlneşte decît în miezul unei sărbători bine orînduite. Şi totuşi eram nesfîrşit de săraci. Vînt, nisip, stele. Într-un stil aspru, ca pentru călugării trapişti. Dar pe acea pînză prost luminată, şase sau şapte oameni, care nu mai aveau nimic

[1] Bandă de jefuitori în ţările arabe, mai ales în Sahara.

pe lume, nimic altceva decît amintirile lor, își împărtășeau bogății nevăzute.

Ne întîlnisem, în sfîrșit. Mergem îndelung unul lîngă altul, închiși în propria-ne tăcere, sau schimbăm vorbe fără nici o noimă ; și iată, vine ora pericolului. Atunci ne strîngem umăr la umăr. Descoperim că aparținem aceleiași comunități. Ne surprindem mult mai încăpători prin descoperirea altor conștiințe. Ne privim cu un surîs larg. Sîntem aidoma prizonierului redevenit slobod care se minunează de nemărginirea mării.

2

Guillaumet, voi spune cîteva cuvinte despre tine, dar voi căuta să nu te stingheresc, insistînd cumva prea mult asupra curajului tău ori asupra valorii tale profesionale. Altceva aș vrea să descriu, povestind cea mai frumoasă dintre aventurile tale.

Există pe lume o calitate căreia nu i se poate da nici un nume. Ar fi să se numească poate „gravitate“, dar cuvîntul e neîndestulător. Pentru că o asemenea însușire se poate prinde de mînă cu veselia cea mai surîzătoare. E însăși calitatea tîmplarului, care se așază ca de la egal la egal înaintea bucății sale de lemn, o mîngîie, o măsoară și, fără a o lua în glumă, își aduce în preajma ei toate rodnicele lui rîvne.

Am citit, cîndva de mult, Guillaumet, o relatare în care se celebra aventura ta, și am o veche răfuială cu această imagine falsă. Erai înfățișat ca un „ștrengar“ bun de șotii, ca și cînd curajul ar însemna să te scobori la niscai glume școlărești, atunci cînd te afli în plină primejdie și-n clipa morții. Nu te cunoșteau, Guillaumet. Tu nu simți nevoia, înainte de a-i înfrunta, să-ți iei adversarii în derîdere. În fața unei furtuni grele, tu judeci : „Iată o furtună grea“. O accepți și o chibzuiești.

Îți închin aici, Guillaumet, mărturia amintirilor mele.

Dispăruseși de cincizeci de ore, iarna, în cursul unui zbor peste Anzi. Venind din fundul Patagoniei, îl întîlnii la Mendoza pe pilotul Deley. Și unul și altul, cinci zile de-a rîndul, răscolirăm cu avionul îngrămădirea aceea de munți, dar fără a descoperi nimic. Cele două aparate ale noastre nu ne erau de loc suficiente. Ne părea că o sută de escadrile de-ar zbura o sută de ani n-ar termina de explorat acel masiv enorm, ale cărui creste se înalță pînă la șapte mii de metri. Pierdusem orice nădejde. Pînă și contrabandiștii, bandiții care, acolo, pentru cinci franci se încumetă la crimă, pînă și ei refuzau să-și aventureze caravanele lor de ajutor pe lanțul de munți. „Ne-am risca viața, ne spuneau. Iarna Anzii nu mai dau oamenii înapoi.“ Cînd Deley și cu mine am aterizat la Santiago, ofițerii chilieni ne-au sfătuit, și ei, să suspendăm exploră-

rile. „E iarnă. Camaradul vostru, chiar dacă a supraviețuit căderii, n-a supraviețuit nopții. Cînd noaptea trece peste om, acolo sus, îl preface în gheață.“ Și cînd, din nou, lunecam printre zidurile și stîlpii uriașilor Anzi, mi se părea, nu că te mai caut, ci că-ți veghez trupul, în tăcere, într-o catedrală de zăpadă.

În sfîrșit, în cursul celei de a șaptea zile, pe cînd dejunam între două traversări, într-un restaurant din Mendoza, un om deschise ușa și strigă, oh ! mai nimic :

— Guillaumet... trăiește !

Și în clipa aceea toți necunoscuții care se aflau acolo se îmbrățișară.

Zece minute mai tîrziu, decolasem, luînd la bord doi mecanici, Lefebvre și Abri. Peste patruzeci de minute, aterizasem de-a lungul unui drum, după ce recunoscusem, nu știu după ce, vehiculul care te ducea nu știu încotro, spre San Raphaël. A fost o întîlnire frumoasă ; toți plîngeam, te striveam în brațele noastre, viu, reînviat, autor al propriului tău miracol. Atunci te-am auzit exprimîndu-ți, și aceea a fost prima ta frază clară, un admirabil orgoliu bărbătesc : „Ceea ce am făcut, ți-o jur, n-ar fi făcut-o niciodată nici un animal“.

Mai tîrziu, ne-ai povestit accidentul.

O furtună care grămădise în patruzeci și opt de ore, pe coasta chiliană a Anzilor, o pătură de zăpadă groasă de cinci metri, astupînd tot spațiul, îi silise pe americanii de la Pan-Air să întoarcă. Tu, totuși, decolai în căutarea unei spăr-

turi de lumină spre cer. Descopereai, puţin mai spre sud, acea capcană, şi atunci, către şase mii cinci sute de metri, dominînd norii care nu treceau de şase mii de metri şi printre care numai crestele înalte răsăreau ici-colo, te îndreptai spre Argentina.

Curenţii descendenţi dau uneori piloţilor o bizară senzaţie de rău. Motorul se învîrte circular, dar te afunzi. Cauţi să te salţi, pentru a salva altitudinea, dar avionul îşi pierde viteza şi devine moale : te afunzi mereu. Reduci, temîndu-te acum că ai săltat prea mult, te laşi abătut către stînga sau către dreapta, ca să te reazemi de creasta protectoare, aceea care primeşte vînturile ca o trambulină, dar te afunzi tot mai mult. Pare că întreg cerul coboară. Te simţi prins atunci într-un fel de accident cosmic. Nu mai există refugiu. Zadarnic încerci să te întorci, pentru a întîlni, în spate, zonele în care aerul, tare şi dens ca un stîlp, te susţinea. Dar nu mai există nici un stîlp. Totul se descompune şi alunecă într-o dărăpănare universală către norul care suie cu moliciune, care se ridică pînă la tine şi te absoarbe.

„Era cît pe-aci să mă las prins, ne spuneai, dar încă n-aveam convingerea că trebuie s-o fac. Întîlneşti curenţi descendenţi deasupra norilor care par stabili, pentru simplul motiv că la aceeaşi altitudine norii se recompun la nesfîrşit. Totul e atît de bizar, sus, în creierii munţilor..."

Şi ce nori !...

„De îndată ce am fost prins, lăsai comenzile şi mă cramponai de scaun, ca nu cumva să mă

pomenesc zvîrlit în afară. Zguduiturile erau atît de puternice încît curelele îmi răneau umerii şi ar fi putut să plesnească. Pe deasupra, chiciura mă lipsea de orice orizont instrumental, aşa că fusei rostogolit ca o pălărie de la şase mii de metri la trei mii cinci sute.

La trei mii cinci sute de metri, întrevăzui o masă neagră, orizontală, care îmi îngădui să restabilesc avionul. Era un lac pe care-l recunoscui : Laguna Diamante. Ştiam că se află în fundul unei pîlnii care avea un flanc, vulcanul Maipu, ce se ridică pînă la şase mii nouă sute de metri. Deşi scăpat de nori, mă orbeau încă vîrtejurile groase de zăpadă şi nu puteam părăsi lacul fără riscul de-a mă strivi de unul din pereţii pîlniei. Mă rotii deci în jurul lagunei, la treizeci de metri altitudine, pînă la pana de benzină. După două ore de zbor circular, coborîi şi mă rostogolii. Cînd mă desprinsei de avion, furtuna mă răsturnă. Mă ridicai în picioare, dar ea mă răsturnă din nou. Fusei silit să mă strecor sub carlingă şi să-mi sap un adăpost în zăpadă. Acolo mă învelii în sacii poştali şi timp de patruzeci şi opt de ore aşteptai.

După care, furtuna potolindu-se, începui să merg. Am mers cinci zile şi patru nopţi."

Dar ce rămăsese din tine, Guillaumet ? Te regăseam, dar te regăseam calcinat, zbîrcit, pipernicit ca o bătrînă. În aceeaşi seară te-am dus cu avionul la Mendoza, unde cearşafuri albe te învăluiau ca un balsam. Însă ele nu te vindecau.

Te apăsa trupul înțepenit, pe care-l întorceai și-l răsuceai, fără a reuși să-l găzduiești ca lumea în somn. Trupul tău nu uita nici stîncile, nici zăpezile. Ele te stigmatizau. Îți observasem obrazul negru, tumefiat, aidoma unui fruct răscopt care a primit lovituri. Erai foarte urît, într-o stare mizeră, pierduseși obișnuința de-a mînui frumoasele unelte ale meseriei tale : mîinile îți erau țepene, și cînd te așezai pe marginea patului, pentru a respira, picioarele degerate îți atîrnau ca două greutăți moarte. Nici nu-ți terminaseși bine călătoria, gîfîiai încă, și cînd te răsuceai pe pernă, ca să-ți afli liniștea, atunci o procesiune de imagini pe care nu le puteai reține, o procesiune care trepăda nerăbdătoare în culise, începea numaidecît să forfotească în mintea ta. Și ea defila. Și tu reluai de zeci de ori lupta împotriva dușmanilor care reînviau din cenușa lor.

Eu te îndopam cu ceaiuri :

— Bea, dragul meu !

— Ceea ce m-a mirat mai mult... știi...

Boxeur învingător, dar însemnat cu urmele marilor lovituri primite, îți retrăiai strania aventură. Și te eliberai de ea numai frîntură cu frîntură. Iar eu te zăream, în timpul povestirii tale nocturne, mergînd fără ajutorul bastonului de munte, fără frînghii, fără provizii, trecînd prin strîmtori situate la patru mii cinci sute de metri înălțime sau înaintînd de-a lungul pereților verticali, cu picioarele, genunchii și mîinile sîngerînde, pe un frig de patruzeci de grade. Golit

încetul cu încetul de sînge, de puteri, de rațiune, înaintai cu o încăpățînare de furnică, întorcîndu-te să ocolești obstacolul, ridicîndu-te după ce cădeai sau urcînd pantele care nu duceau decît în prăpastie, dar neîngăduindu-ți nici un răgaz, pentru că asta ar fi însemnat să nu te mai ridici din patul de zăpadă.

Și, într-adevăr, cînd alunecai, trebuia să te ridici iute, ca să nu devii stană de piatră. Frigul te pietrifica dintr-o secundă în alta, iar pentru a te înfrupta, după cădere, de un minut mai mult de odihnă, trebuia să-ți miști mușchii morți, ca să te poți ridica.

Rezistai tentațiilor. „În zăpadă, îmi spuneai, pierzi orice instinct de conservare. După două, trei, patru zile de mers, nu-ți mai dorești decît somnul. Mi-l doream. Dar îmi spuneam : Dacă soția mea crede că trăiesc, atunci crede că merg. Camarazii cred că merg. Toți au încredere în mine. Și aș fi un ticălos dacă n-aș merge."

Așadar mergeai, și cu vîrful briceagului făceai în fiecare zi cîte o nouă tăietură în pantofi, pentru ca picioarele tale, care înghețau și se umflau, să poată rezista.

Mi-ai făcut această ciudată mărturisire :

„Vezi tu, încă de-a doua zi, cea mai mare greutate a fost să mă împiedic de-a mai gîndi. Sufeream prea mult și situația mea era prea disperată. Pentru a avea curajul să merg, nu trebuia să mă gîndesc la situația în care eram. Din nefericire, îmi controlam cu greutate creierul ; lucra ca o turbină. Dar puteam încă să-i aleg imaginile. Îl entuziasmam pentru un film,

pentru o carte. Şi filmul sau cartea defilau în mine vertiginos. Pe urmă reveneam la starea mea prezentă. Fără greş. Şi atunci îl îndreptam spre alte amintiri !..."

Şi totuşi o dată, fiindcă lunecaseşi, cum erai întins pe brînci în zăpadă, ai renunţat să te mai ridici. Erai aşijderi unui boxer care, golit de orice pasiune, aude secundele căzînd una după alta într-un univers straniu, pînă la a zecea, care e fără putinţă de apel.

„Am făcut ce am putut şi nu mai am nici o speranţă, pentru ce să mă încăpăţînez în acest martiriu ?" Ţi-era de ajuns să închizi ochii, ca să faci pace în lume. Ca să ştergi din lume stîncile, gheţurile şi zăpezile. De îndată ce închideai aceste pleoape miraculoase, nu mai existau nici lovituri, nici căderi, nici muşchi sfîşiaţi, nici ger arzător şi nici nu mai trebuia să cari ca un bou această povară a vieţii, care devenea mai grea decît un car. Şi începuseşi a gusta din acest frig devenit otravă, din acest frig care, ca şi morfina, te umplea acum de beatitudine. Viaţa ţi se refugia în jurul inimii. Ceva dulce şi de preţ se cuibărea în miezul făpturii tale. Conştiinţa ta părăsea încetul cu încetul îndepărtatele regiuni ale trupului, care, fiară pînă atunci îmbuibată de suferinţă, începea să capete indiferenţa marmorii.

Pînă şi scrupulele tale se potoleau. Apelurile noastre nu mai ajungeau pînă la tine sau, mai exact, se prefăceau pentru tine în chemări de vis. Răspundeai fericit cu un mers de vis, cu paşi

ușori, mari, care-ți deschideau fără eforturi deliciile cîmpiilor întinse. Cu cîtă ușurință alunecai într-o lume așa de dezmierdătoare pentru tine ! Avar, tu hotărai, Guillaumet, să ne refuzi întoarcerea ta.

Dar din străfundul conștiinței tale începură să încolțească remușcările. În vis se amestecau deodată fel de fel de amănunte precise. „Mă gîndeam la soția mea. Polița mea de asigurare o va feri de mizerie. Da, dar asigurarea..."

În cazul unei dispariții, moartea legală este întîrziată cu patru ani. Acest amănunt îți apăru izbitor, ștergînd toate celelalte imagini. Ori tu te aflai întins cu burta în jos pe-o nesfîrșită pantă de zăpadă. Cînd va veni vara, trupul tău se va rostogoli o dată cu noroaiele spre una din miile de văgăuni ale Anzilor. Știai lucrul acesta. Dar mai știai și că la cincizeci de metri înaintea ta se înalță o stîncă. „M-am gîndit : dacă mă ridic, voi reuși poate să ajung pînă la ea. Și dacă o să-mi las trupul lipit de acea piatră, mi-l vor găsi la vară."

Odată sculat în picioare, ai umblat două nopți și trei zile.

Nu credeai de loc însă că vei putea merge departe :

„Ghicii sfîrșitul după multe semne. Iată unul din ele. Eram constrîns, cam din două în două ore, să mă opresc și să mai despic puțin pantoful, să-mi fricționez cu zăpadă picioarele care mi se umflau, ori pur și simplu să las să mi se odihnească inima. Dar în ultimele zile îmi pierdeam memoria. Cred că trecuse multă vreme de

cînd eram plecat, în clipa cînd se făcu lumină în mine: de fiecare dată uitasem cîte ceva. Prima oară o mănuşă, ceea ce era un lucru de-a dreptul grav pe frigul acela! O pusesem în faţa mea şi plecasem fără s-o iau de jos. Pe urmă îmi uitasem ceasul. Pe urmă, briceagul. Pe urmă, busola. Cu fiecare popas rămîneam mai sărac...

„Salvarea e să fac un pas. Încă un pas. Dar nu reîncepeam de fiecare dată decît acelaşi pas..."

„Ceea ce am făcut, ţi-o jur, n-ar fi făcut-o niciodată nici un animal." Această frază, cea mai nobilă din cîte cunosc, această frază care conferă prestanţă unui om, care-l onorează, care restabileşte ierarhiile adevărate, îmi revenea în minte. Adormiseşi, în sfîrşit, conştiinţa ta nu mai era trează, dar din trupul acela dărîmat, mototolit, ars, ea avea totuşi să se trezească din nou, şi din nou să ţi-l domine. În asemenea împrejurări, trupul nu mai e altceva decît o bună unealtă, trupul nu mai e decît o slugă. Şi orgoliul acesta al unei bune unelte, şi pe acesta, Guillaumet, ai ştiut să-l exprimi:

„Îţi poţi închipui că, lipsit de hrană, în a treia zi de mers... inima mea nu mai bătea prea bine... Şi totuşi! de-a lungul unei pante verticale, pe care înaintam suspendat deasupra abisului, scobind găuri ca să am de ce mă agăţa, iată că deodată şi inima mă lasă. Ezită, porneşte iar. Bate aiurea. Simt că, dacă mai ezită o clipă, cad. Nu mai mişc şi ascult în mine. Niciodată, înţelegi?

niciodată în avion nu m-am simţit legat atît de strîns de motorul meu, cum m-am simţit legat, în răstimpul celor cîteva minute, de inima mea. Îi spuneam : Hai, un efort ! Încearcă să mai baţi... O, dar era o inimă de bună calitate ! Ezita şi pe urmă o pornea din nou... Dacă ai şti cît eram de mîndru de această inimă !"

În camera din Mendoza, unde te vegheam, dormeai în sfîrşit şi aveai un somn gîfîit. Mă gîndeam : dacă i s-ar vorbi despre curajul lui, Guillaumet ar ridica din umeri. Dar e tot aşa de adevărat că l-am trăda celebrîndu-i modestia. El e dincolo de hotarele unei asemenea mediocre calităţi. Dacă dă din umeri, din înţelepciune o face. Ştie că, o dată înşurubaţi într-o primejdie, oamenii nu se mai tem de ea. Numai necunoscutul înspăimîntă oamenii. Dar, pentru oricine îl înfruntă, el încetează de-a mai fi necunoscut. Mai ales dacă-l urmăreşti cu acea gravitate lucidă. Curajul lui Guillaumet, înainte de orice, nu-i altceva decît lăuntricul rezultat al dreptei lui firi.

Adevărata sa calitate nu constă în asta. Măreţia lui este aceea de-a se simţi răspunzător. Răspunzător de el, de avionul-curier şi de camarazii care speră. El ţine în mîinile lui suferinţa sau bucuria lor. Răspunzător pentru orice lucru nou care se clădeşte acolo, printre cei vii, şi la care el e obligat să ia parte. Răspunzător oarecum de destinul oamenilor, în măsura muncii lui.

El face parte dintre acele mărețe ființe care acceptă să acopere cu frunzişul lor orizonturi largi. A fi om înseamnă în chip neîndoielnic a fi răspunzător. Înseamnă a cunoaşte ruşinea, cînd te afli în fața unei nefericiri ce nu pare să depindă de tine. Înseamnă a fi mîndru de o biruință pe care au repurtat-o camarazii tăi. Înseamnă a simți, punînd şi tu o piatră la temelie, că astfel contribui la clădirea lumii.

Unii vor să confunde asemenea oameni cu toreadorii sau cu pasionații jocurilor de noroc. Se înalță laude dispreţului lor pentru moarte. Dar puțin îmi pasă mie de disprețul lor pentru moarte. Dacă nu-şi are rădăcinile într-un sentiment al răspunderii consimțite, nu este altceva decît semnul sărăciei sau al prisosului de tinerețe. Am cunoscut un sinucigaş tînăr. Nu mai ştiu ce durere în dragoste îl împinsese să-şi tragă cu grijă un glonte în inimă. Nu ştiu cărei ispite literare cedase îmbrăcîndu-şi mîinile în mănuşi albe, dar îmi aduc aminte că în fața acelei întristătoare ostentații am avut o impresie nu de noblețe, ci de mizerie umană. Aşadar, dincolo de obrazul acela plăcut, în acel cap de om nu mai existase nimic altceva. Nimic, decît imaginea unei fetişcane proaste, la fel ca altele.

În fața unui atare destin slab, îmi aminteam de-o adevărată moarte bărbătească. Aceea a unui grădinar care îmi spunea: „Ştiți !... uneori mă treceau năduşelile cînd săpam pămîntul. Reumatismul îmi sfîşia piciorul şi blestemam acea robie. Ei bine, azi aş vrea să sap, să sap pămîntul. A săpa mi se pare un lucru atît de frumos !

Eşti atît de liber cînd sapi! Şi pe urmă, cine îmi va tăia, aşa cum îi tai eu, arborii?" Lăsa în urmă un pămînt înţelenit. Lăsa o planetă înţelenită. Era legat cu dragoste de toate aceste pămînturi şi de toţi aceşti arbori ai pămîntului. Era generosul, risipitorul, marele senior! Era, ca şi Guillaumet, omul curajos, atunci cînd lupta în numele Creaţiei sale, împotriva morţii.

III

AVIONUL

CE IMPORTANȚĂ ARE, Guillaumet, dacă zilele și nopțile tale de lucru se scurg controlînd manometre, echilibrîndu-te după giroscopuri, ascultînd suflul motoarelor sau încumetîndu-te să birui cele cincisprezece tone de metal : problemele care ți se pun sînt, la urma urmelor, probleme ale omului, și tu atingi dintr-o dată, la același nivel, noblețea omului de munte. Așijderea unui poet, știi să savurezi revărsatul zorilor. Din fundul prăpastiei nopților grele, ai dorit de atîtea ori apariția acestui palid mănunchi de raze, a clarității acesteia care țîșnește, la răsărit, din măruntaiele pămînturilor negre. Această miraculoasă fîntînă s-a dezghețat uneori domol în fața ta și te-a vindecat, cînd credeai că ai să mori.

Întrebuințarea unui instrument savant n-a făcut din tine un tehnician sec. Mi se pare că toți aceia care se sperie prea mult de progresele noastre tehnice confundă scopul cu mijloacele. Oricine luptă numai cu speranța în bunurile materiale nu recoltează nimic care să merite va-

loarea de-a trăi. Căci maşina nu este un scop. Avionul nu este un scop: este o unealtă. O unealtă ca şi plugul.

Dacă noi credem că maşina duce la înjosirea omului, e poate din pricină că ne lipseşte trebuitoarea perspectivă din care să judecăm efectele atît de repezilor prefaceri pe care le-am suferit. Ce sînt cei o sută de ani ai istoriei maşinii, pe lîngă cei două sute de mii de ani ai istoriei omului? De abia de curînd ne-am instalat în acest peisaj de mine şi centrale electrice. Deabia de curînd am început să locuim această casă nouă, pe care nici n-am terminat-o de clădit. Totul s-a schimbat aşa de repede în preajma noastră: raporturile dintre oameni, condiţiile de lucru, obiceiurile. Însăşi psihologia noastră a fost răscolită în fundamentele ei cele mai intime. Noţiunile de separaţie, de absenţă, de distanţă, de întoarcere, nu mai conţin aceleaşi realităţi, chiar dacă termenii au rămas aceiaşi. Pentru a intui lumea de azi, întrebuinţăm un limbaj stabilit pentru lumea de ieri. Şi ne pare că viaţa trecutului răspunde mai bine naturii noastre pentru unicul motiv că răspunde mai bine limbajului nostru.

Fiecare progres ne-a gonit puţin mai departe de obiceiurile pe care abia le căpătasem şi sîntem cu adevărat nişte emigranţi care încă nu şi-au întemeiat patria.

Cu toţii nu sîntem decît nişte tineri barbari pe care noile noastre jucării îi minunează încă. N-au alt sens cursele noastre de avion. Unul urcă mai sus, aleargă mai repede. Uităm pentru ce l-am făcut să zboare. Deocamdată, zborul e

mai puternic decît obiectul său. Şi totdeauna se petrece la fel. Pentru colonistul care întemeiază un imperiu sensul vieţii este de a cuceri. Soldatul îl dispreţuieşte pe colonist. Dar scopul acestei cuceriri nu este oare stabilirea colonistului? Astfel, în exaltarea progreselor noastre, am făcut oamenii să servească la construirea de căi ferate, la ridicarea uzinelor, la forarea puţurilor de petrol. Şi-am uitat pentru o clipă că înălţam aceste construcţii ca să le fie oamenilor de folos. În timpul duratei de cucerire, morala noastră a fost o morală de soldaţi. Dar iată, acum trebuie să colonizăm. Trebuie să-i dăm viaţă acestei case noi, care n-are chip. Adevărul a fost pentru unul acela de a clădi, şi pentru celălalt este acela de a locui.

Se va face, fără îndoială, din ce în ce mai umană casa noastră. Maşina însăşi, pe măsură ce se perfecţionează, dispare în spatele rolului ei. Pare-se că orice efort industrial al omului, că toate calculele sale, că toate nopţile lui de veghe deasupra proiectelor, nu conduc, dacă sînt privite ca semne vizibile, decît la simplicitate, ca şi cum ar fi necesară experienţa mai multor generaţii pentru a degaja puţin cîte puţin curba unei coloane, a unei carene sau a unui fuzelaj de avion, pînă a li se da puritatea elementară a unei rotunjimi de sîn sau a unui umăr. Pare-se că munca inginerilor, a desenatorilor, a calculatorilor din birourile de studii n-ar fi, astfel, în aparenţă, decît aceea de a şlefui şi de a şterge,

de a uşura un racord, de a echilibra o aripă în aşa fel încît să nu mai atragă luarea-aminte, să nu mai existe o aripă agăţată la un fuselaj, ci o formă perfect dezvoltată, desprinsă în sfîrşit din zgura ei, un fel de ansamblu spontan, misterios legat în sine şi de aceeaşi calitate cu a poemului. Pare-se că perfecţiunea e atinsă nu atunci cînd nu mai e nimic de adăugat, ci cînd nu mai e nimic de înlăturat. La capătul evoluţiei ei, maşina se ascunde.

Perfecţia invenţiei se mărgineşte astfel cu absenţa invenţiei. Şi aşa cum se întîmplă cu un instrument din a cărui fiinţă orice mecanică aparentă s-a şters, ori aşa cum ne e livrat un obiect la fel de natural pe cît poate fi de naturală o piatră şlefuită de mare, tot atît de minunată e maşina care prin însăşi întrebuinţarea ei tinde încetul cu încetul să fie uitată.

Altădată ne găseam în contact cu o uzină complicată. Astăzi însă am uitat că un motor se învîrte. El răspunde în sfîrşit funcţiunii lui, care este aceea de-a se învîrti, aşa cum o inimă bate, iar noi nu mai dăm atenţie bătăilor inimii noastre. Această atenţie nu mai este absorbită de unealtă. Dincolo de unealtă, şi prin ea, regăsim bătrîna fire, aceea a grădinarului, a navigatorului, a poetului.

Pilotul care decolează intră în contact cu apa, cu aerul. Cînd motoarele pornesc, cînd aparatul a şi început să brăzdeze marea, coca lui care se izbeşte de asprul freamăt al apei sună ca un gong, şi omul poate urmări această mişcare în zguduirea propriului său trup. El simte cum hi-

droavionul, secundă de secundă, pe măsură ce cîştigă viteză, se încarcă de putere. Simte cum în cele cincisprezece tone de materie se pregăteşte acea maturitate care îngăduie zborul. Pilotul strînge mîinile pe comenzi şi, treptat-treptat, primeşte în palmele pe care le ţine ca un căuş puterea aceasta ca pe-un dar. Iar pe măsură ce acest dar îi este acordat, mînerele de metal ale comenzilor devin mesagerii puterii lui. Cînd puterea e coaptă, cu o mişcare mai suplă decît aceea pe care ar face-o un culegător de poame, pilotul desprinde avionul de ape şi îl stabileşte în aer.

IV

AVIONUL ȘI PLANETA

1

FĂRĂ îndoială că avionul este o mașină, dar ce instrument de analiză totodată! Instrumentul acesta ne-a ajutat să descoperim adevărata față a pămîntului. Într-adevăr, de-a lungul secolelor, drumurile ne-au înșelat. Noi semănăm împărătesei aceleia care a dorit cîndva să-și vadă supușii și să afle dacă se bucurau de domnia ei. Curtenii însă, ca s-o înșele, îi așezară în drum cîteva frumoase decoruri și plătiră figuranți să dănțuie. Dincolo de subțirea spoială a priveliștilor ce-o întîmpinau, ea nu bănui nimic din tot ce se petrecea în împărăția sa și nu știu că, pe întinsul cîmpiilor, cei care mureau de foame o blestemau.

Tot astfel mergeam și noi de-a lungul drumurilor cotite. Ele ocolesc pămînturile sterpe, stîncile, nisipurile, sînt una cu nevoile omului și leagă fîntînă de fîntînă. Ele îi îndrumă pe țărani de la hambarele lor către lanurile de grîu, iau din pragul staulelor vitele încă adormite și le revarsă în zori prin pășunile cu lucernă. Ele unesc sat cu sat, căci de la un sat la altul se în-

făptuiesc legături. Şi chiar dacă vreunul din drumuri se încumetă a străbate un deşert, iată-l că face douăzeci de cotituri ca să se bucure de oaze.

Înşelaţi astfel de meandrele lor, ca de tot atîtea minciuni îngăduitoare, de-a lungul călătoriilor noastre ne-am înfrumuseţat imaginea închisorii în care ne mişcăm, pentru că meandrele acelea ne-au condus în timpul călătoriilor noastre de-a lungul atîtor pămînturi smălţate de ape, de-a lungul atîtor livezi şi al atîtor imaşuri. Planeta aceasta am crezut-o umedă şi blîndă.

Dar vederea noastră s-a ascuţit şi am făcut un progres crud. Cu avionul am învăţat linia dreaptă. De abia am decolat, şi părăsim aceste drumuri care se apleacă spre adăpători şi staule sau şerpuiesc din oraş în oraş. Liberaţi de servituţile dragi, liberaţi de nevoia fîntînilor, ne îndreptăm spre îndepărtatele noastre ţinte. Numai atunci, din înaltul traiectoriilor rectilinii, descoperim temelia esenţială, sălaşurile de stîncă, de nisip şi de sare, în care viaţa uneori cutează să înflorească, ici sau colo, ca un firicel de muşchi în scorburile ruinelor.

Şi iată-ne, aşadar, schimbaţi în fizicieni, în biologi, examinînd aceste civilizaţii care împodobesc adîncurile văilor şi care uneori, ca prin minune, se deschid asemeni unor parcuri, acolo unde le e climatul prielnic. Iată-ne, deci, judecînd omul la scară cosmică, observîndu-l prin ferestruicile noastre ca prin nişte instrumente de studiu. Iată-ne recitindu-ne istoria.

2

Pilotul care se îndreaptă spre strîmtoarea Magellan zboară, puţin la miazăzi de Rio Gallegos, pe deasupra unei vechi mase de lavă. Acele mormane de lavă apasă asupra cîmpiei cu toată greutatea celor douăzeci de metri de grosime. Pe urmă, pilotul întîlneşte o a doua masă, o a treia, şi de aci înainte fiecare ridicătură de pămînt, fiecare gurgui de două sute de metri înălţime poartă în pîntecul său cîte un crater. Nu orgolioase Vezuvii: ci nişte guri de obuzier, răsărite chiar în carnea cîmpiei.

Dar astăzi s-a aşternut liniştea. Treci cu surprindere prin acest peisaj mort, în care mii de vulcani îşi răspundeau altădată unul altuia din marile lor orgi subterane, ori de cîte ori scuipau foc. Şi zbori peste un pămînt care de aci înainte va fi mut, împodobit cu gheţari negri.

Dar, mai departe, vulcani mai vechi s-au şi îmbrăcat cu o iarbă de aur. Din adîncurile lor ţîşneşte uneori cîte un arbore, ca o floare într-o glastră de demult. Sub o lumină crepusculară, cîmpia devine luxoasă ca un parc civilizat, cu iarba ei tăiată scurt, şi abia dacă se mai rotunjeşte în jurul uriaşelor gîtleje de crater. Un iepure o ia la sănătoasa, o pasăre zboară, viaţa s-a făcut stăpîna unei planete noi, în care aluatul cel bun al pămîntului s-a aşternut în sfîrşit peste astru.

În sfîrşit, cu puţin înainte de Punta Arenas, ultimele cratere se astupă. O pajişte netedă în-

văluie curbele vulcanilor ; de aci înainte nu mai sînt decît cîmp întins. Fiecare crăpătură e cusută cu acest in fraged. Pămîntul e neted, pantele sînt dulci și uiți de originea lor. Această pajiște șterge de pe coasta colinelor pecetea întunecatei lave.

Și iată orașul cel mai de miazăzi al lumii, hărăzit întîmplător din puțin noroi, între lava primordială și ghețurile australe. Cît de copleșitoare simți miraculoasa prezență a omului, cînd te afli atît de aproape de acele alunecări negre... Stranie întîlnire ! Nu știi cum și nici de ce acest trecător vizitează aceste grădini îngrijite, bune de locuit pentru o atît de scurtă vreme, o epocă geologică, o zi binecuvîntată printre zile.

Am aterizat în blîndețea serii. Punta Arenas ! Mă reazim de-o fîntînă și privesc la fetele tinere. La doi pași de grația lor, simt și mai bine misterul uman. Într-o lume în care viața iese atît de frumos în întîmpinarea vieții, în care florile se întîlnesc cu florile în însuși leagănul vîntului, în care lebăda cunoaște toate lebedele, singuri oamenii își zidesc solitudinea.

Cît spațiu sapă între ei spiritul ! Un vis de fată tînără o izolează de mine, cum să urc pînă la ea ? Ce să cunoști dintr-o tînără care se întoarce acasă cu pași înceți, cu ochii plecați și surîzîndu-și ei însăși, deja plină de născociri și de minciuni adorabile ? Ea a putut să-și înfiripe un regat din gîndurile, din glasul și din tăcerile unui amant, și de atunci pentru ea nu mai există, dincolo de el, decît barbari. Mai bine decît în

altă planetă, o simt zăvorită în taina ei, în deprinderile ei, în melodioasele ecouri ale memoriei sale. Zămislită ieri din vulcani, din pajişti sau din saramura mărilor, iat-o aproape pe jumătate divină.

Punta Arenas! Mă reazim de-o fîntînă. Nişte bătrîne vin să scoată apă; din drama lor eu nu voi cunoaşte decît această mişcare de roabe. Un copil, cu ceafa la perete, plînge în tăcere. În amintirea mea nu va rămîne din el decît un copil frumos, pentru totdeauna inconsolabil. Sînt un străin. Nu ştiu nimic. Împărăţiile lor îmi rămîn închise.

În ce decor redus se joacă acest joc vast al urilor, al prieteniilor, al bucuriilor omeneşti! De unde scot oamenii acest jind al eternităţii, azvîrliţi cum sînt deasupra unei pojghiţe de lavă caldă încă, ameninţaţi de nisipurile viitoare şi ameninţaţi de zăpezi? Civilizaţiile lor nu sînt decît pieritoare poleieli: un vulcan, o nouă mare, o furtună de nisip le poate şterge de pe faţa pămîntului.

Acest oraş pare că stă pe-un sol adevărat, pe care-l crezi bogat în adîncime, aşijderi unui pămînt din Beoţia. Aici, ca şi aiurea, oamenii uită că viaţa e un lux şi că nicăieri nu există pămînt cu adevărat adînc sub picioarele oamenilor. Dar cunosc, la zece kilometri de Punta Arenas, un lac, în stare să dovedească asta. Încercănat cu arbori piperniciţi şi case joase, umil ca o baltă în mijlocul unei curţi de fermă, într-un chip

inexplicabil, lacul are maree. Urmărindu-i zi și noapte respirația înceată printre atîtea realități pașnice, printre trestii și printre copiii care se joacă, el ascultă de alte legi. Dedesubtul suprafeței netede, sub gheața nemișcată, sub unica barcă dărăpănată, energia lunii e activă. Vîrtejuri marine mișcă, în adîncimile ei, această masă neagră. Stranii digestii se petrec acolo împrejur și pînă la strîmtoarea Magellan, pe sub stratul subțire de ierburi și flori. Această baltă întinsă pe o sută de metri, în pragul unui oraș în care te simți la tine acasă, bine înfipt cu picioarele în pămîntul oamenilor, are același puls ca și marea.

3

Locuim o planetă rătăcitoare. Din vreme în vreme, datorită avionului, ea ne relevă originea sa : o baltă care e în legătură cu luna scoate la iveală înrudiri ascunse — dar am mai cunoscut și alte semne.

Pe coasta Saharei, între Cap Juby și Cisneros, se zboară din depărtare în depărtare pe deasupra platourilor în formă de trunchi de con, a căror lărgime merge de la cîteva sute de pași pînă la vreo treizeci de kilometri. Înălțimea lor, deosebit de uniformă, e de trei sute de metri. Dar dincolo de această egalitate de nivel, ele prezintă aceleași nuanțe, aceleași grăunțe ale pămîntului

lor, aceeaşi modelare a falezei. Precum coloanele unui templu, ieşind singure din nisip, îşi arată încă urmele masei care s-a surpat, tot aşa stîlpii aceştia singuratici sînt mărturia unui platou vast care odinioară îi unea.

În cursul primilor ani ai liniei Casablanca-Dakar, în epoca în care materialul era fragil, panele, cercetările şi acţiunile de salvare ne-au constrîns să aterizăm adeseori în mijlocul triburilor răzvrătite. Ori, nisipul e înşelător : îl crezi ferm şi te poţi îngropa în el. Cît despre vechile saline, care par că prezintă o rigiditate de asfalt şi care sună aspru sub călcîi, ele cedează uneori sub greutatea roţilor. Coaja albă de sare crapă atunci, făcînd să răbufnească mirosul puturos al unei mlaştini negre. Cînd împrejurările ne îngăduiau, alegeam suprafeţele netede ale acelor planuri : ele nu ascundeau niciodată capcane.

Această garanţie se datora prezenţei unui nisip rezistent, boabelor lui grele, enormă grămadă de scoici minuscule. La suprafaţa platoului erau încă intacte, dar descopereai că se fărîmiţau şi se îngrămădeau pe măsură ce scoborai de-a lungul unei muchii. În depozitul cel mai vechi, la baza masivului, se şi transformaseră într-un calcar pur.

Ori, în perioada captivităţii lui Reine şi Serre, doi camarazi care căzuseră în mîna răsculaţilor, se întîmplă ca, aterizînd pe unul din acele refugii, pentru a coborî un mesager maur, să caut împreună cu el, înainte de a-l părăsi, dacă există vreun drum pe care să poată coborî. Terasa

noastră ducea, în toate direcțiile, la o faleză care se surpa vertical, într-o prăpastie cu falduri de draperie. Orice scăpare era imposibilă.

Și totuși, înainte de a decola ca să căutăm aiurea un alt teren, întîrziai acolo. Încercam o bucurie poate copilărească să-mi las urma pașilor pe-un tărîm pe care nimeni încă, animal sau om, nu-l umbrise vreodată. Nici un maur n-ar fi putut să se încumete la asaltul acelui castel întărit. Nici un european nu explorase vreodată acel teritoriu. Cutreieram peste un nisip inimaginabil de virgin. Eram întîiul care prefiram, dintr-o mînă într-alta, acea pulbere de scoici, ca pe un aur prețios. Întîiul care tulburam acea tăcere. Pe acel soi de banchiză polară pe care, de cînd lumea, nu răsărise un singur fir de iarbă, eram aidoma unei semințe adusă de vînturi, eram întîia mărturie de viață.

O stea strălucea, și eu o contemplam. Visam că suprafața aceea albă rămăsese dăruită numai astrelor de milioane de ani. Pînză imaculată întinsă sub cerul pur. Și primii o lovitură în inimă, ca în pragul unei mari descoperiri, cînd descoperii, pe acea pînză, la cincisprezece sau douăzeci de metri de mine, o piatră neagră.

Stam pe un strat de scoici gros de trei sute de metri. Întinderea enormă, întreagă acea întindere, se opunea, ca o probă peremptorie, prezenței oricărei pietre. Poate că dormeau silexurile în adîncimile subpămîntene, ieșite din lenta digestie a globului, dar oare ce miracol ar fi ajutat

ca vreunul din ele să iasă către această suprafață prea nouă ? Cu inima bătînd, ridicai deci ce descoperisem : o piatră dură, neagră, de mărimea unui pumn, grea ca de metal și în formă de lacrimă.

Pe o pînză întinsă sub un măr nu pot cădea decît mere ; pe o pînză întinsă sub stele nu poate să cadă decît pulbere de astre ; niciodată vreun aerolit nu-și arătase originea cu atîta evidență.

Și, ridicînd capul în chip firesc, m-am gîndit că din înaltul acelui măr ceresc trebuie să mai fi căzut și alte fructe. Le voi găsi chiar la locul căderii lor, pentru că, de sute de mii de ani, nimic nu putuse să le tulbure. Pentru că nu puteau fi confundate cu alte materiale. Și, de îndată, plecai în explorare spre a-mi verifica ipoteza.

Mi-am verificat-o. Adunai pietrele găsite, cam cîte o piatră la hectar. Toate, cu același aspect de lavă împietrită. Toate, cu aceeași duritate de diamant negru. Și într-o străfulgerare, din înaltul pluviometrului meu cu stele, fusei astfel martorul acelei domoale ploi de foc.

4

Dar lucrul cel mai minunat era că se găsea acolo, în picioare, pe spatele rotund al planetei, între acea pînză magnetizată și acele stele, o conștiință de om în care ploaia se putea reflecta

ca într-o oglindă. Pe o temelie de minerale, un vis e un miracol. Şi îmi amintesc de-un vis...

Eşuat altă dată într-un tărîm de nisip aşternut gros, aşteptam zorile. Colinele de aur lăsau ca luna să le bată coasta luminioasă, iar povîrnişuri de umbră urcau pînă la liniile de împărtăşire cu lumina. Pe acel şantier pustiu, golit de umbră şi de vînt, domnea pacea unei munci întrerupte şi o linişte ca o capcană, în adîncul căreia somnul mă răpi.

Cînd mă deşteptai, nu văzui nimic altceva decît bazinul cerului nocturn, căci eram întins pe-o coastă, cu braţele cruce sub căpătîi şi cu faţa către eleşteul acela de stele. Neînţelegînd încă ce erau toate acele profunzimi, fui cuprins de ameţeală, din pricină că-mi lipsea o rădăcină de care să mă agăţ, din pricină că nu exista nici un acoperiş, nici o creangă de arbore între acele profunzimi şi mine, desprins, sortit căderii ca un scufundător.

Dar n-am văzut. Din creştet pînă-n tălpi, m-am descoperit înnodat de pămînt. Simţeam un fel de pace în a-i încredinţa pămîntului greutatea mea. Gravitaţia îmi apărea suverană ca dragostea.

Simţeam că pămîntul îmi propteşte mijlocul, că mă susţine, că mă ridică şi mă transportă în spaţiul nocturn. Mă descopeream lipit de astru, printr-o greutate asemănătoare greutăţii virajelor care te lipesc de pereţii navei, mă îmbătam de beţia plăcerii acelui admirabil zid sprijinitor, de acel sentiment de temeinicie, de acel senti-

ment de securitate, şi ghiceam, dedesubtul trupului meu, podul curb al corăbiei mele.

Aveam atît de clară conştiinţa că mă las transportat încît aş fi putut auzi fără surprindere cum din fundul pămînturilor urcă plînsul materiilor care se recontopesc în efort, acel geamăt al vechilor corăbii ce-şi caută statorniciile de veci, acel lung ţipăt ascuţit, pe care-l scot luntriile hărţuite. Dar tăcerea dura în desimea pămînturilor. Şi acea greutate apăsa pe umerii mei, armonioasă, susţinută, aceeaşi pe veşnicie. Aparţineam cu adevărat patriei aceleia, aidoma trupurilor de ocnaşi morţi, aruncaţi în fundul mărilor cu ghiulele de picior.

Şi meditam asupra stării mele, pierdut acolo în deşert şi ameninţat, singur între nisip şi stele, îndepărtat de polii vieţii mele printr-o prea multă tăcere. Căci ştiam că, spre a-i reîntîlni pe ai mei, se vor scurge zile, săptămîni, luni, dacă nici un avion nu mă va găsi, dacă, în ziua următoare, maurii nu mă vor masacra. Aici nu-mi mai aparţinea nimic pe lume. Nu eram decît un muritor rătăcit între nisip şi stele, conştient doar de-o unică bucurie : de a respira...

Şi totuşi, mă descoperii doldora de vise.

Fără zarvă, ca apele dintr-un izvor, se iscară în mine visele şi nu înţelesei, la început, liniştea care mă cotropea. Nu existau nici voci, nici imagini, ci sentimentul unei prezenţe, al unei foarte apropiate prietenii şi aproape ghicită pe jumătate. Pe urmă, mă dumirii şi mă abandonai cu ochii închişi farmecelor aducerilor mele aminte.

Se afla undeva un parc plin de brazi negri și de tei și o casă bătrînă care mi-era dragă. Puțin interesa dacă era departe sau aproape, dacă putea să-mi încălzească trupul sau să mă adăpostească, redusă aici doar la rolul de vis : era destul că exista ca să-mi umple noaptea cu prezența ei. Nu mai eram un trup aruncat pe-un țărm, mă orientam, eram copilul casei aceleia, plin de amintirea miresmelor ei, de răcoarea vestibulelor, de glasurile care-o însuflețiseră. Pînă și orăcăitul broaștelor din bălți venea pînă acolo să mă întîlnească. Aveam nevoie de acele mii de repere, ca să mă recunosc eu însumi, ca să descopăr din cîte absențe se închega farmecul acelui deșert, ca să aflu un sens tăcerii adunate din mii de tăceri, în care pînă și broaștele tăceau.

Nu, nu mai locuim între nisip și stele. Nu mai primeam decît un mesaj rece din decorul din jur. Ba însuși gustului de eternitate, despre care credeam că ține de acest decor, îi descopeream acum originea. Revedeam marile dulapuri solemne din casă. Ele se întredeschideau, lăsînd să se zărească teancuri înalte de cearșafuri albe ca zăpada. Ele se întredeschideau peste zestrea de albituri scrobite, strălucind ca omătul. Bătrîna guvernantă alerga ca un șoarece de la un dulap la celălalt, tot controlînd, îndoind, dezdoind, numărînd lenjeria spălată, țipînd „Ah, Doamne, ce nenorocire !“ ori de cîte ori da de vreo răritură ce amenința eternitatea casei, alergînd imediat să-și ardă ochii sub cîte-o lampă, ca să repare țesătura fețelor de mese ca de altar, să re-

pare acele pînze de catarg, sortite nu știu cui mai însemnat decît ea, vreunui Dumnezeu sau vreunei corăbii.

Ah ! îți sînt dator o pagină. Cînd mă înapoiam din primele mele călătorii, nană, te regăseam cu acul în mînă, înotînd pînă la genunchi în faldurile tale albe, și-n fiecare an mai zbîrcită, cu părul nițel mai alb, pregătind totdeauna cu mîinile tale acele cearșafuri fără nici o cută, pentru ca să ne fie mai tihnit somnul, acele fețe de masă fără cusături pentru cinele noastre, acele sărbători de cristal și de lumină. Te vizitam în odaia cu albituri, mă așezam în fața ta, îți povesteam, ca să te emoționez, primejdiile de moarte prin care trecusem, ți le povesteam ca să-ți deschid ochii asupra lumii, ca să te corup. Nu mă schimbasem de loc, îmi spuneai. Încă de pe cînd eram copil, îmi găuream cămășile — ah ! ce nenorocire ! — și-mi zdreleam genunchii ; pe urmă mă întorceam acasă ca să fiu pansat, la fel ca-n astă-seară. Dar nu, dar nu, nană ! de astă dată nu mă mai întorceam din fundul parcului, ci de la capătul lumii, și aduceam cu mine mirosul aspru al singurătăților, vîrtejul vînturilor de nisip, lunile strălucitoare de la tropice. Desigur, îmi spuneai tu, băieții aleargă, își rup oasele și se cred foarte puternici. Dar nu, dar nu, nană, eu am văzut mult dincolo de acest parc ! Dacă ai ști cît de puțin lucru înseamnă umbra acestor arbori ! Cît pare ea de pierdută printre nisipurile, graniturile, pădurile virgine, bălțile pămîntului. Știi tu oare că există tărîmuri în cuprinsul cărora oamenii, dacă te întîlnesc, duc numaidecît

carabina la ochi ? Ştii tu oare, nană, că există deşerturi în care se doarme fără acoperiş, fără pat, fără cearşafuri, în toiul nopţii îngheţate ?...
Ah ! sălbaticule, îmi spuneai.

Nu reuşeam să-i ştirbesc felul ei de a vedea, aşa cum n-aş fi izbutit să clatin credinţa unei cucernice. Şi-i deplîngeam tristul destin care-o făcea oarbă şi surdă...

Dar în noaptea aceea, în Sahara, gol între nisip şi stele, i-am dat dreptate.

Nu ştiu ce se petrece în mine. Greutatea trupului mă leagă de pămînt, cînd pe boltă stau pironite atîtea stele. O altă greutate mă redă mie însumi. O simt împingîndu-mă înspre atîtea lucruri ! Visele mele sînt mai adevărate decît aceste dune, decît această lună, decît aceste prezenţe. Ah ! dar minunea unei case nu stă în aceea că te adăposteşte sau că te încălzeşte, nici că-i stăpîneşti pereţii. Ci în faptul că a cuibărit pe îndelete în noi aceste comori de duioşie. Că ridică în adîncul sufletului acest masiv obscur din care, ca o apă vie, izvorăsc visele...

Sahara mea, Sahara mea ! iată-te în întregime fermecată de-o torcătoare de lînă !

V

OAZE

V-AM VORBIT atîta despre deşert încît, înainte de-a mai vorbi despre el, drag mi-ar fi să descriu o oază. Aceea a cărei imagine îmi revine în minte nu e pierdută în adîncul Saharei. Dar un alt miracol al avionului e că te cufundă direct în plămada misterului. În dosul ferestruicii avionului, erai acel biolog studiind furnicarul uman, priveai cu indiferenţă oraşele aşezate pe întinsul cîmpiei, la întretăierea drumurilor care se încrucişează în formă de stea şi care, ca nişte artere, le hrănesc din seva holdelor. Dar un ac a tremurat pe un manometru şi această tufă verde a devenit acolo, jos, un univers. Eşti prizonierul unei pajişti dintr-un parc adormit.

Nu distanţa e aceea care măsoară depărtarea. Zidul unei grădini de la noi de acasă poate să ne ascundă mai multe taine decît zidul chinezesc, şi inima unei fete tinere e mai bine apărată de tăcere decît sînt apărate oazele Saharei de desimea nisipurilor.

Voi povesti o scurtă escală undeva în lume. Era aproape de Concordia, în Argentina, dar ar fi

putut fi oriunde în altă parte: mișterul se află pretutindeni.

Aterizasem într-un cîmp și nu știam că o să trăiesc un basm cu zîne. Nici acel Ford vechi, cu care mergeam, și nici acel menaj liniștit, care mă adăpostise, n-aveau nimic aparte.

— Vă vom găzdui la noapte...

Dar la cotitura drumului se ivi, în bătaia lunii, un pîlc de copaci, și în spatele lor, o casă. Ce casă ciudată! Îndesată, masivă, aproape o citadelă. Castel de legendă care oferea, de îndată ce-i treceai pragul, un adăpost tot atît de liniștit, tot atît de sigur, tot atît de apărat ca și o mănăstire.

Atunci răsăriră două tinere fete. Ele mă priviră grav, ca doi judecători proțăpiți în pragul unei mănăstiri neîngăduite: cea mai tînără se bosumflă și lovi pămîntul cu o nuia verde; pe urmă, odată făcute prezentările, îmi întinseră mîna fără să scoată o vorbă, cu un fel de cucurioasă sfidare, și dispărură.

Eram amuzat și încîntat în același timp. Ceea ce se petrecea era simplu, tăcut și pe furiș, ca întîiul cuvînt dintr-o taină.

— Ei! Ei! Sînt sălbatice, spuse foarte firesc tatăl.

Și intrarăm.

Îmi plăcea, în Paraguay, acea ironică iarbă care-și vîră nasul printre pietrele de caldarîm ale capitalei și, ca din partea nevăzutei dar prezentei păduri virgine, vine să vadă dacă oamenii stăpînesc încă orașul, dacă nu cumva a venit ceasul să răstoarne nițeluș aceste pietre. Îmi plăcea

forma aceea de dărăpănare, care nu e altceva decît semnul unei prea mari bogății. Dar aici fusei uimit.

Căci totul aici era dărăpănat, și încîntător, ca un arbore bătrîn acoperit de mușchi, pe care vîrsta l-a cam scorojit, sau ca băncile de lemn, pe care îndrăgostiții merg să se așeze de zeci de generații. Lemnăriile erau uzate, canaturile roase, scaunele aveau picioarele strîmbe. Dar dacă nu se repara nimic, în schimb, cu zel, se făcea aici curățenie. Totul era curat, ceruit, strălucitor.

Salonul căpăta un aspect de-o intensitate extraordinară, ca fața plină de zbîrcituri a unei bătrîne. Crăpăturile zidurilor, tavanele plesnite, pe toate le admiram, și, mai ales, parchetul surpat aici, hîțînîndu-se dincolo, ca o punte șubredă, însă totdeauna lustruit, lăcuit, sclipitor. Ciudată casă, fără nimic în dezordine, fără nici o urmă de nepăsare, ci dimpotrivă, plină de semnele unui extraordinar respect. Desigur că fiecare an adăuga ceva farmecului său, complexității aspectului ei, fervoarei din acea atmosferă prietenească, după cum de altminteri adăuga ceva și pericolelor călătoriei pe care trebuiai s-o întreprinzi ca să treci din salon în sufragerie.

— Atenție!

Era o gaură. Mi s-a arătat că într-o asemenea gaură mi-aș fi putut rupe cu ușurință picioarele. De acea gaură nu erau nimeni răspunzător: era opera timpului. Acest suveran dispreț pentru orice fel de scuză da o impresie generală de netă superioritate. Nu mi se spunea: „Am putea să astupăm toate aceste găuri, sîntem bogați, dar...“ Și

nu mi se spunea nici — ceea ce era totuşi adevărat — : „Am închiriat casa de la primăria oraşului pe timp de treizeci de ani. Primăria ar trebui s-o repare. Fiecare se încăpăţînează..." Dispreţuiau explicaţiile, şi atîta naturaleţe mă cucerea. Totuşi, m-au făcut să remarc :

— Ei ! Ei ! e niţeluş cam dărăpănată...

Dar o spuneam cu atîta degajare încît bănuiam că pe amicii mei nu-i întrista prea mult. Vă închipuiţi o echipă de zidari, de dulgheri, de tîmplari, de lucrători în ipsos intervenind cu uneltele lor, ca un sacrilegiu, în lumea unui asemenea trecut şi refăcînd în opt zile o casă pe care nu veţi fi cunoscut-o niciodată, în care v-aţi crede în vizită ? O casă fără mistere, fără ascunzişuri, fără chepenguri sub picioare, fără temniţe adînci — un fel de salon de recepţie al unei primării ?

Era foarte firească dispariţia celor două fete în acea casă cu tainiţe. Ce trebuiau să fie podurile, cînd însuşi salonul nu era lipsit de toate bogăţiile unui pod ! Cînd şi bănuiai că, la întredeschiderea chiar a celui mai prizărit dulap, s-ar rostogoli vrafuri de scrisori îngălbenite, chitanţe de-ale străbunicului, chei mai multe decît broaştele uşilor din casă şi dintre care, desigur, nici una nu s-ar potrivi la vreo broască. Chei minunat de nefolositoare, care te uluiesc şi te fac să visezi la beciuri, la comori îngropate, la galbeni de aur.

— Să trecem la masă, vreţi ?

Trecurăm la masă. Respiram dintr-o încăpere în alta, răspîndit ca fumul de tămîie, acel iz de bibliotecă veche care face mai mult decît toate

parfumurile de pe lume. Şi îmi plăcea mai ales cum duceau lămpile. Adevărate lămpi grele, pe care le cărau dintr-o cameră în alta, ca în cele mai îndepărtate timpuri ale copilăriei mele, şi care puneau în mişcare, pe pereţi, umbre minunate. Se ridicau din ele buchete de lumină şi frunze de întuneric. Pe urmă, lămpile odată aşezate la locul lor, devenea nemişcat ostrovul de lumină şi nemişcate deveneau, de jur împrejur, aceste întinse belşuguri de întuneric, în care pîrîiau pădurile.

Cele două fete apărură din nou, dar într-un chip tot atît de misterios, într-o tot atît de adîncă tăcere precum dispăruseră. Se aşezară serioase la masă. Desigur că-şi hrăniseră cîinii, păsările, că-şi deschiseseră ferestrele către noaptea cea limpede şi că, în vîntul serii, se înfruptaseră din miresmele plantelor. Acum, dezdoindu-şi şervetele, mă supravegheau cu coada ochiului, prudente, întrebîndu-se dacă să mă treacă ori nu în rîndul vietăţilor lor familiale. Căci ele mai aveau şi o iguană, o mangustă, o vulpe, o maimuţă şi albine. Claie peste grămadă, această droaie de vieţuitoare trăia înţelegîndu-se de minune şi alcătuind un nou rai pămîntesc. Cele două fete domneau peste toate vieţuitoarele creaţiei, vrăjindu-le cu micile lor mîini, hrănindu-le, adăpîndu-le şi povestindu-le istorioare pe care le ascultau toate, de la mangustă pînă la albine.

Şi mă cam aşteptam eu să le văd pe cele două domnişoare atît de sprintene folosindu-se de tot spiritul lor critic, de toată fineţea lor, ca să-şi facă asupra bărbatului pe care-l aveau în faţă

o părere rapidă, tainică și definitivă. În copilăria mea, tot așa și surorile mele dădeau note calificative invitaților care veneau pentru prima dată la noi la masă. Și cînd conversația lîncezea, auzeai deodată răsunînd în mijlocul tăcerii un :

— Unsprezece !

al cărui farmec, în afară de surorile mele și de mine, nu-l gusta nimeni.

Experiența pe care-o aveam în privința acestui joc mă cam tulbura. Și eram cu atît mai stînjenit cu cît simțeam că judecătorii mei sînt mai competenți, știind să deosebească jivinele înșelătoare de cele naive, știind să deslușească din pasul vulpii lor dacă se puteau sau nu apropia de ea, posedînd o atît de profundă cunoaștere a mișcărilor sufletești.

Mi-erau dragi acești ochi ațintiți și aceste mici inimi atît de drepte, dar aș fi preferat ca ele să schimbe jocul. Din nevrednicie totuși și din frica acelui „unsprezece", le întindeam sarea, le turnam vin, dar cînd îmi ridicam ochii iar, mă izbeam de gingașa lor gravitate de judecători ce nu se lasă cumpărați.

Chiar și lingușirea ar fi fost zadarnică : ele ignorau vanitatea. Vanitatea, dar nu orgoliul, și se prețuiau, chiar fără ajutorul meu, mult mai mult decît aș fi îndrăznit a o face eu vreodată. Pe de altă parte, nici nu mă gîndeam să-mi creez vreun prestigiu din profesia mea, căci e o îndrăzneală mult mai mare aceea de-a te cocoța pînă la crengile cele mai de sus ale unui platan, așa, numai ca să controlezi dacă puilor le cresc penele, sau ca să dai binețe unor prieteni.

Iar cele două tăcute zîne ale mele îmi supravegheau mereu atît de bine fiecare înghițitură, le întîlneam atît de des privirea furișă, că încetai să mai vorbesc. Se așternu o tăcere, și în timpul tăcerii aceleia ceva șuieră ușor pe parchet, alunecă sub masă, apoi amuți. Am ridicat niște ochi intrigați. Și atunci, satisfăcută fără doar și poate de examenul ei, dar folosindu-se de ultima piatră de încercare, și mușcînd din pîine cu dinții săi tineri și sălbatici, cea mai mică îmi explică simplu, cu o candoare cu care spera, de altminteri, să-l încremenească pe barbar, dacă totuși aș fi fost un atare specimen :

— Sînt viperele.

Apoi tăcu, împăcată, ca și cum lămurirea ar fi fost îndestulătoare înțelegerii cuiva care nu e prea prost. Sora ei strecură o privire pe sub gene ca să-mi surprindă prima mișcare și amîndouă își aplecară peste farfurie cel mai dulce și mai nevinovat obraz din lume.

— Ah !... Sînt viperele...

Firește, aceste cuvinte îmi scăpară. Era ceva care-mi alunecase peste picioare, care-mi atinsese pulpele, și acest „ceva" erau viperele...

Din fericire pentru mine, zîmbii. Dar fără constrîngere : ar fi simțit-o. Zîmbii deoarece eram vesel, deoarece clipă de clipă casa aceea îmi plăcea tot mai mult ; și pentru că simțeam și eu dorința de a ști mai mult despre vipere. Cea mai mare dintre fete îmi veni în ajutor :

— Culcușul lor e într-o gaură, sub masă.

— Către zece seara se retrag, adăugă cealaltă. Ziua vînează.

La rîndul meu, privii pe ascuns către cele două tinere fete. Finețea lor, rîsul lor tăcut, grijuliu pitit sub masca unei atitudini impasibile. Și le admiram acea împărătească putere pe care-o exercitau...

Astăzi visez. Atît de departe sînt toate acestea! Ce vor fi devenit cele două zîne? Fără îndoială, s-au căsătorit. Dar oare se vor fi schimbat? E atît de grav să treci de la starea de fată la starea de femeie! Ce-or fi făcînd ele într-o casă nouă? Ce vor fi devenit relațiile lor cu zăludele ierburi și cu șerpii? Le era sufletul amestecat cu ceva de element universal. Dar vine o zi cînd în tînăra fată se trezește femeia. Ea-l așteaptă visînd pe cel căruia îi va conferi maximum de calificare: nouăsprezece. Un nouăsprezece apasă pe fundul inimii. Și atunci se înfățișează un imbecil. Pentru prima dată niște ochi atît de ascuțiți se înșeală și îl gătesc în culori frumoase. Dacă spune și versuri, imbecilul e crezut poet. Se presupune că înțelege poezia dușumelelor găurite, că-i sînt dragi mangustele. Și se mai crede că-l măgulește încrederea cu care, sub masă, vipera vine să i se legene între glezne. Și i se dăruie lui această inimă ca o grădină sălbatică, lui, căruia nu-i plac decît parcurile îngrijite. Iar imbecilul pleacă ducînd cu el prințesa în robie.

VI

ÎN DEŞERT

1

NU NE ERAU îngăduite astfel de plăceri atunci cînd, piloţi ai liniei din Sahara, navigînd de la un fort la altul, fără întoarcere, eram prizonieri ai nisipurilor timp de săptămîni, luni şi ani. Deşertul nu oferea nici o oază asemănătoare : grădini şi fete tinere, ce legende ! Bineînţeles, foarte departe, acolo unde, odată sfîrşit lucrul nostru, am fi putut retrăi, o mie de fete tinere ne aşteptau. Bineînţeles, acolo, printre mangustele sau cărţile lor, ele îşi formau cu răbdare nişte suflete ispititoare. Bineînţeles, se făceau tot mai frumoase...

Dar eu cunosc singurătatea. Trei ani de viaţă trăită în pustiu mă învăţaseră îndeajuns să-i ştiu gustul. Aici nu vreo tinereţe irosită într-un peisaj mineral înspăimîntă, ci părerea că, departe de tine, întreaga lume îmbătrîneşte. Arborii şi-au scos fructele, ogoarele şi-au arătat grîiele, femeile s-au făcut frumoase. Dar anotimpul alunecă mai departe, ar trebui să ne grăbim reîntoarcerea. Anotimpul alunecă, iar noi sîntem reţinuţi în depărtări... Şi darurile pămîntului se

strecoară printre degete, aidoma nisipului fin al dunelor.

De obicei, oamenii nu simt scurgerea timpului. Ei trăiesc într-o pace provizorie. Dar iată că o cunoaştem noi, odată ajunşi la escală, cînd apăsau peste noi vînturile alizee, totdeauna în mişcare. Eram asemenea călătorului din rapidul străbătut de zgomotul osiilor ce se zbat în noapte şi care, după izbucnirile luminii risipite îndărătul geamurilor, ghicesc cîmpurile alergînd după tren, satele lor, cu proprietăţile lor încîntătoare, din care nu poate avea nimic, pentru că se află în călătorie. Aşa şi noi, însufleţiţi de o febră uşoară, cu urechile vîjîind încă de huietul zborului, ne simţeam, cu tot calmul escalei, încă pe drum. Ne descopeream şi noi tîrîţi către un viitor necunoscut, despicînd gîndul vînturilor, cu bătăile inimilor noastre.

Dizidenţii se adăugau deşertului. Nopţile de la Cap Juby erau, din sfert în sfert de oră, tăiate ca de gongul unui ceasornic : din loc în loc, santinele se strigau reciproc, printr-o parolă reglementară. Fortul spaniol de la Cap Juby, pierdut printre dizidenţi, se punea astfel în gardă contra unor ameninţări care nici nu-şi arătau faţa. Iar noi, pasagerii acelei oarbe corăbii, ascultam apelul cum creştea din ce în ce mai aproape, descriind pe deasupră-ne rotocoale ca de păsări de mare.

Şi totuşi, deşertul ne-a fost drag.

Dacă la început nu-i decît gol şi tăcere, e pentru că nu se dezvăluie amanţilor de-o zi. Chiar

şi un biet sat de-al nostru, şi încă se ascunde dintru întîi. Dacă nu renunţăm, pentru el, la restul lumii, dacă nu pătrundem în tradiţiile, în obiceiurile, în rivalităţile lui, înseamnă că nesocotim totul despre patria pe care el o constituie pentru cîţiva. Mai mult încă, la doi paşi de noi, omul care s-a închis în mănăstirea sa şi trăieşte după pravile străine nouă, omul acela răsare cu adevărat în singurătăţile tibetane, într-o depărtare unde nici un avion nu ne va duce vreodată. La ce să-i vizităm chilia ? Ea e goală. Împărăţia omului se află înăuntru. Astfel, deşertul nu e făcut nici din nisip, nici din tuaregi, nici chiar din maurii înarmaţi cu o puşcă...

Dar iată că astăzi ne-a chinuit setea. Iar puţul pe care-l cunoşteam, descoperim abia azi că străluceşte peste întinderi pustii. Tot astfel, o femeie nevăzută poate să bucure o casă întreagă. Un puţ te duce departe, ca şi dragostea.

Nisipurile sînt la început pustii, apoi vine ziua cînd, temîndu-se de apropierea unui *rezzou,* desluşim în ele faldurile marii mantale în care se înfăşoară. Şi *rezzou*-ul transfigurează nisipurile.

Ne-am prins în joc, iar jocul ne-a modelat după imaginea lui. Sahara se află în noi. A o atinge nu e totuna cu a vizita oazele ; a o atinge înseamnă să-ţi faci dintr-o fîntînă o adevărată religie.

2

Vraja deşertului m-a cuprins de la întîia-mi călătorie. Riguelle, Guillaumet şi cu mine eşuasem în apropierea fortului de la Nouatchott. Acest mic post al Mauritaniei se afla pe atunci tot aşa de izolat de restul vieţii ca un ostrov în largul mării. Un sergent bătrîn trăia închis acolo cu cei cincisprezece senegalezi ai lui. Ne primi ca pe nişte trimişi ai cerului :

— O ! dacă aţi şti ce simt eu, că vă pot vorbi în clipa asta... O ! dacă aţi şti !

Vedeam ceea ce simte : plîngea.

— De-o jumătate de an, sînteţi primii care daţi pe-aici. La şase luni o dată mă aprovizionează. Vine cînd locotenentul, cînd căpitanul. Ultima oară a fost căpitanul...

Ne simţeam încă năuciţi. La două ore depărtare de Dakar, unde ni se pregăteşte dejunul, bielele iată că se desfac şi destinul se schimbă. Sîntem ca un fel de vedenii pentru acest bătrîn sergent care plînge.

— Ah ! luaţi de beţi, îmi face atîta plăcere să vă pot oferi vin ! Ia gîndiţi-vă : cînd a trecut pe-aici căpitanul, pentru el nu mai aveam nici un strop.

Am povestit despre toate acestea într-o carte, dar nu era o poveste. Ne-a zis :

— Ultima dată n-am putut nici măcar să ciocnesc... Şi mi-a fost aşa de ruşine încît am cerut să mă schimbe.

Să ciocnești! Să ciocnești un pahar zdravăn cu cineva care sare jos de pe cămilă, leoarcă de năduşeală. De o jumătate de an trăiau în vederea clipei aceleia. De o lună întreagă lustruiau armele, dereticau postul din pod pînă în pivniță. Şi de cîteva zile, presimțind apropierea binecuvîntatei clipe, supravegheau de pe înălțimea terasei, neobosiți, orizontul, spre a descoperi într-acolo praful pe care-l va stîrni, cînd o să apară, plutonul mobil al lui Atar...

Dar vinul lipseşte: clipa cea mare nu poate fi sărbătorită. Nu ciocnesc. Iar ei se simt dezonorați...

— Sînt nerăbdător să se întoarcă. Îl aştept...

— Dar unde e, sergentule?

Şi sergentul ne arată nisipurile:

— Nu se ştie; el, căpitanul, e peste tot!

A fost totuşi adevărată noaptea aceea, petrecută pe terasa fortului, vorbind despre stele. Altceva nu era de supravegheat. Stelele stăteau deasupra noastră, ca-n avion, sumedenie, însă neclintite.

În avion, cînd noaptea e prea frumoasă, se lasă aparatul la voia întîmplării, nu se pilotează de loc şi avionul se apleacă puțin cîte puțin pe partea stîngă. L-ai crede încă planînd orizontal, cînd dedesubtul aripii drepte descoperi un sat. În deşert nu există case. Atunci, o flotilă de pescuit pe mare. Dar nu există, în largul Saharei, flotile de pescuit. Atunci? Atunci rîzi de propria-ți eroare. Încet, îndrepți avionul. Şi satul reapare. De panoplie îți agăți constelația pe

care-o lăsaseşi să cadă. Un sat? Fireşte. Un cătun de stele. Însă, din vîrful fortului, deşertul nu-i decît sloi de gheaţă, ca nişte împietrite talazuri de nisip. Constelaţii bine înfipte. Sergentul ne îndrugă despre ele :

— Hehe! Cunosc eu bine direcţiile... Direcţia spre steaua asta, drept înainte — Tunis!

— Eşti din Tunis?

— Nu eu. Verişoara mea.

Se lasă o tăcere apăsătoare. Sergentul însă nu îndrăzneşte să ne ascundă :

— Într-o zi mă voi duce la Tunis.

Desigur, pe-un alt drum decît dacă ai merge drept către steaua aceasta. Afară doar de cazul cînd, într-o zi de expediţie, un puţ secat nu-l va da cumva pradă poeziei delirului. Atunci steaua, verişoara şi Tunisul se vor confunda. Atunci va începe inspirata călătorie pe care profanii o cred dureroasă.

— Am cerut o dată căpitanului o permisie pentru Tunis, ca să-mi văd verişoara. Şi mi-a răspuns...

— Ce ţi-a răspuns?

— Şi mi-a răspuns : „E lumea plină de verişoare". Şi, pentru că era mai aproape, m-a trimis la Dakar.

— Era frumoasă verişoara ta?

— Aceea de la Tunis? Bineînţeles. Era blondă.

— Nu, aceea de la Dakar.

O! sergentule, te-am fi îmbrăţişat pentru răspunsul tău puţin înciudat şi melancolic :

— Aceea era o negresă...

Ce era pentru tine, Sahara, sergentule? Era un Dumnezeu în perpetuu marş către tine. Şi Sahara mai era totodată, pentru tine, blîndeţea unei verişoare blonde, rămasă la cinci mii de kilometri de nisip în urmă.

Deşertul pentru noi? Pentru noi el era ceea ce se năştea în noi. Ceea ce învăţam despre noi înşine. In noaptea aceea şi noi am fost îndrăgostiţi de-o verişoară şi de-un căpitan...

3

Aflat la liziera teritoriilor nesupuse, Port-Etienne nu este un oraş. Se găseşte acolo un fort, un hangar şi o baracă de lemn pentru echipajele noastre. Împrejur, deşertul e atît de desăvîrşit încît, fără a ţine seama de slabele sale resurse militare, Port-Etienne-ul e aproape invincibil. Ca să-l ataci, ar trebui sărit un brîu de nisip şi de foc, pe care *rezzou*-rile nu-l pot atinge decît la capătul puterilor lor, după epuizarea proviziilor de apă. Totuşi, de cînd lumea, a existat mereu, spre miazănoapte undeva, un *rezzou* în marş către Port-Etienne. De fiecare dată, cînd căpitanul-guvernator vine să bea la noi un pahar cu ceai, ne arată pe hărţi drumul lui, aşa cum se povesteşte legenda cîte unei frumoase domniţe. Dar acel *rezzou*, sorbit de nisip ca un

fluviu, nu sosește niciodată, încît noi îl numim *rezzou*-ul-fantomă. Grenadele și cartușele, pe care Guvernămîntul ni le împarte seara, zac la picioarele paturilor noastre, în cutiile lor. N-avem de luptat împotriva altui vrăjmaș decît a tăcerii, apărați înainte de toate de mizeria noastră. Și Lucas, șeful aeroportului, întoarce zi și noapte acul gramofonului, care, de la atîta depărtare de viață, ne vorbește într-un limbaj pe jumătate uitat și stîrnește în fiecare o melancolie fără motiv, de o ciudată asemănare cu setea.

Astă-seară am cinat la fort, iar căpitanul-guvernator ne-a dus să-i admirăm grădina. A primit, într-adevăr, din Franța trei lăzi pline de pămînt veritabil, care au străbătut astfel patru mii de kilometri. Răsar aici trei frunze verzi și noi le mîngîiem cu degetele ca pe niște bijuterii. Cînd vorbește de ele, căpitanul ne spune : „Ăsta e parcul meu". Și cînd suflă vîntul nisipurilor, care usucă totul, parcul e coborît în pivniță.

Locuim la depărtare de un kilometru de fort și ne întoarcem acasă sub clar de lună, după cină. În bătaia lunii, nisipul e trandafiriu. Ne dăm seama de lipsurile noastre totale, însă nisipul e trandafiriu. Strigătul unei santinele reintroduce în mecanica lumii pateticul. Întreaga Sahară se sperie de umbrele noastre și ne pune întrebări, pentru că un *rezzou* se află în marș.

În țipătul santinelei răsună toate vocile pustiului. Deșertul nu mai e o casă pustie ; o caravană de mauri magnetizează noaptea.

Am putea să ne credem la adăpost. Şi totuşi ! Boală, accident, *rezzou*, cîte primejdii nu se-ndreaptă spre noi ! Pe pămînt omul e ţinta unor ochitori nevăzuţi. Dar, ca un profet, santinela senegaleză ne-o aduce aminte.

Răspundem : „Francezi !" şi trecem prin faţa îngerului negru. Respirăm mai bine. Cîtă noblețe ne-a insuflat această ameninţare... O ! aşa de îndepărtată încă, aşa de puţin grăbită, aşa de disimulată de-atîta nisip : dar lumea nu mai este aceeaşi. Deşertul acesta redevine măreţ. Un *rezzou* undeva pe drum, şi care niciodată nu va reuşi să ajungă pînă aici — iată divinitatea deşertului.

Acum e ora unsprezece seara. Lucas se întoarce de la postul de radio şi mi-anunţă, pentru miezul nopţii, avionul din Dakar. La bord totul e în regulă. Cu avionul meu, la zece minute după miezul nopţii, va fi transbordat curierul, iar eu voi decola spre nord. În faţa unei oglinzi ştirbite, mă bărbieresc cu atenţie. Din cînd în cînd, cu şervetul strîns în jurul gîtului, mă reped pînă la uşă şi privesc la nisipul gol : e frumos, dar vîntul încetează. Mă-ntorc la oglindă. Mă gîndesc. Un vînt care bate luni de zile, atunci cînd se opreşte, răstoarnă uneori tot cerul. Îmi iau acum harnaşamentul : lămpile de ajutor, înnodate de centură, altimetrul, creioanele. Mă duc pînă la Néri, care îmi va fi în această noapte radio-telegrafist de bord. Ca şi mine, se bărbiereşte. Îl întreb : „Merge ?" Pentru moment mer-

ge. Această operație preliminară e cea mai puțin dificilă dintr-un zbor. Dar aud un bîzîit, o libelulă mi s-a izbit sfîrîind de lampă. Fără să știu de ce, îmi înțeapă inima.

Ies încă o dată și mă uit : totul e pur. O faleză, care mărginește terenul, contrastează cu cerul de parcă s-ar face ziuă. Peste deșert s-a așternut o liniște adîncă, o liniște ca de casă bine orînduită. Dar uite că un fluture verde și două libelule se izbesc de lampa mea. Și încerc din nou un sentiment nedeslușit, care e poate de bucurie, poate de teamă, dar care urcă din străfundul meu, obscur deocamdată, mijind abia. Cineva îmi vorbește de foarte departe. Să fie oare instinctul ? Ies din nou : vîntul s-a liniștit cu desăvîrșire. E tot răcoare. Am primit însă un avertisment. Ghicesc, îmi închipui că am să ghicesc ceea ce aștept : am dreptate ? Nici nisipul, nici cerul nu mi-au dat nici un semn, însă mi-au vorbit două libelule și-un fluture verde.

Mă sui pe-o dună și mă așez cu fața spre răsărit. Dacă am dreptate, „aceasta“ nu va întîrzia prea mult. Ce căutau cele două libelule aici, la sute de kilometri depărtare de oazele din interior ? Urmele de sfărîmături tîrîte către plajă arată că pe mare bîntuie ciclonul. Tot astfel, aceste insecte mi-arată că o furtună de nisip a început ; o furtună dinspre răsărit, care a devastat plantațiile îndepărtate de palmieri de fluturii lor verzi. Spuma ei m-a și atins. Și solemn, pentru că e o dovadă, și solemn, pentru că e o amenințare grea, și solemn, pentru că ascunde furtuna, vîntul de răsărit crește. De abia îi aud

suspinul. Sînt cea mai din urmă piatră de hotar pe care-o ating valurile. La douăzeci de metri îndărătul meu nu s-ar fi clătinat nici o pînză. Arsura vîntului m-a învăluit o dată, o singură dată, cu o mîngîiere aproape moartă. Dar ştiu sigur că-n clipele următoare Sahara îşi va relua respiraţia şi va scoate un al doilea suspin. Iar peste mai puţin de trei minute, indicatorul de vînt al hangarului nostru se va mişca. Şi peste mai puţin de zece minute nisipul va umple tot cerul. Curînd o să decolăm în acest pîrjol, în mijlocul flăcărilor pustiului, reîntoarse.

Dar nu asta mă tulbură. Ceea ce mă umple de-o barbară bucurie e faptul de-a fi înţeles pe jumătate un limbaj secret, de-a fi simţit, aşijderea sălbaticului, un semn, un semn graţie căruia tot ce-o să se întîmple e vestit prin zgomote slabe ; e faptul de-a fi citit această mînie în bătăile de aripi ale unei libelule.

4

Acolo venisem în contact cu maurii nesupuşi. Se iveau din inima teritoriilor interzise, a acelor teritorii peste care treceam în zborurile noastre ; se hazardau pînă la forturile de la Juby sau Cisneros, să-şi cumpere căpăţîni de zahăr sau pachete de ceai, apoi se înfundau iarăşi în lumea lor de mistere. Şi încercam, atunci cînd treceau, să-i domesticim pe vreunii dintre ei.

Cînd era vorba de şefi influenţi, îi încărcam uneori la bord, în înţelegere cu direcţia liniilor aeriene, ca să le arătăm lumea. Trebuia să le adormim orgoliul: dacă ucideau prizonieri, o făceau mai mult din dispreţ decît din ură. Dacă ne încrucişam cu ei în preajma forturilor, nici măcar nu ne insultau. Ne întorceau spatele şi scuipau. Iar acest orgoliu li-l da iluzia puterii lor. Cîţi dintre dînşii nu mi-au repetat, după ce puseseră pe picior de război o armată de trei sute de puşti: „Norocul vostru e că Franţa se află la mai mult de o sută de zile de marş..."

Îi plimbam, deci, şi se întîmplă că trei dintr-înşii vizitară astfel această necunoscută Franţă. Aparţineau rasei acelora care, întovărăşindu-mă o dată în Senegal, începuseră să plîngă de bucuria de-a fi descoperit arbori.

Cînd îi regăsii la corturile lor, ridicau în slăvi music-hall-urile, unde femei goale dansau printre flori. Iată nişte oameni care nu văzuseră niciodată un copac, nici o fîntînă, nici un trandafir, care auziseră numai din Coran de existenţa grădinilor prin care curg izvoare, pentru că aşa îşi închipuie ei paradisul. Paradisul acesta şi frumoasele lui roabe se cîştigă printr-o moarte amară în nisip, cu un foc de puşcă al necredinciosului, după ce s-a tîrît de-a lungul a treizeci de ani de mizerie. Dar Dumnezeu îi înşeală, fiindcă francezilor, cărora le sînt dăruite toate aceste comori, nu le pretinde nici ispăşirea prin sete, nici pe aceea prin moarte. Şi de aceea stau visătoare acum căpeteniile cele bătrîne. Şi de aceea, lă-

sîndu-şi gîndul să cutreiere prin Sahara, care se întinde, pustie, împrejurul cortului lor, şi pînă la acea moarte care le va oferi plăceri atît de neînsemnate, se pierd în fel de fel de confidenţe.

— Ştii... Dumnezeul francezilor... El e pentru francezi mai generos decît Dumnezeul maurilor pentru mauri !

Cu cîteva săptămîni mai înainte fuseseră plimbaţi în Savoia. Călăuza i-a dus înaintea unei cascade puternice, un fel de columnă împletită, care urla.

— Gustaţi, le-a spus.

Şi apa era dulce. Apa ! Cîte zile de mers trebuiesc, la ei acolo, ca să dai de cel mai apropiat puţ şi, odată găsit, cîte ore, ca să-l cureţi de nisipul ce-l împotmoleşte, ajungînd la un fel de noroi amestecat cu urină de cămilă ! Apa ! La Cap Juby, la Cisneros, la Port-Etienne, puii de mauri nu cer bani, ci, cu cîte-o cutie de conserve în mînă, cerşesc apă :

— Dă puţină apă, dă...

— Dacă eşti cuminte.

Apa, care e atît de preţioasă, apa, din care cea mai mică picătură scoate din nisip scînteia verde a unui fir de iarbă. Dacă a plouat undeva, un neaşteptat exod însufleţeşte Sahara. Triburile se îndreaptă către iarba care va încolţi la trei sute de kilometri mai departe. Şi apa aceasta, atît de zgîrcită, din care la Port-Etienne, de zece ani, nu căzuse picătură, vuia acum aici, în faţa lor, ca şi cum, dintr-o cisternă plesnită, s-ar fi revărsat apă pentru lumea întreagă.

— Să mergem, îi îndemna călăuza.
Dar ei nu se clinteau.
— Mai lasă-ne...
Tăceau, asistau cu gravitate, muţi, la desfăşurarea acelui solemn mister. Ceea ce se prăbuşea astfel, din măruntaiele muntelui, era viaţa, era chiar sîngele oamenilor. Debitul dintr-o secundă ar fi rechemat la viaţă caravane întregi, care, bete de sete, se înfundaseră pe veci în nesfîrşitul lacurilor de sare şi al lumii de miraje. Aici Dumnezeu se făcea cunoscut : nu i se putea întoarce spatele. Îşi desfăcea stăvilarele şi-şi arăta puterea : cei trei mauri rămăseseră nemişcaţi.
— Ce să vedeţi mai mult ? Haideţi...
— Trebuie aşteptat.
— Aşteptat ce ?
— Sfîrşitul.
Voiau să aştepte ora cînd Dumnezeu ar fi obosit de sminteala sa. El se căieşte iute, e zgîrcit.
— Dar apa asta curge de o mie de ani !...
De aceea, în seara asta, ei nu stăruie asupra cascadei. E mai bine să ţină ascunse unele miracole. E chiar mai bine să nu se gîndească prea mult asupră-le, altminteri nu se mai înţelege nimic. Altminteri te îndoieşti de Dumnezeu...
— Dumnezeul francezilor, vezi...

Dar îi cunoşteam bine pe sălbaticii mei amici. Aici, zguduiţi în credinţa lor, buimăciţi, sînt aproape gata să se supună. Visează ca indendenţa franceză să-i aprovizioneze din nou cu orz,

asigurîndu-li-se securitatea de către trupele noastre sahariene. Şi e adevărat că, odată supuşi, vor fi cîştigat bunuri materiale.

Dar toţi trei sînt din sîngele lui El-Mammun, emirul din Trarza. (Cred că mă înşel asupra numelui său.)

L-am cunoscut pe acela pe vremea cînd era vasalul nostru. Investit cu onoruri oficiale pentru serviciile aduse, îmbogăţit de guvernatori şi respectat de triburi, nu-i lipsea nimic, pare-se, din avuţiile cîte se văd. Dar într-o noapte, fără ca nimic să fi lăsat a se prevedea un atare gest, el masacră ofiţerii pe care-i însoţea în deşert, puse mîna pe cămile, pe puşti, şi se duse să găsească triburile nesupuse.

Li se spun trădări acestor revolte neaşteptate, acestor fugi în acelaşi timp eroice şi deznădăjduite, ale cîte unei căpetenii proscrise de acum înainte în deşert, deţinătoare de-o glorie scurtă, care se va stinge repede ca rachetele, sub barajul plutonului mobil al lui Atar. Şi cîte cineva se miră de aceste nebuneşti accese de îndrăzneală.

Totuşi, istoria lui El-Mammun fu a multora dintre arabi. El îmbătrînea. Cînd cineva îmbătrîneşte, cugetă. Şi veni o seară în care el îşi dădu seama că-l trădase pe Dumnezeul Islamului şi că-şi mînjise mîna întinzîndu-le-o creştinilor şi pecetluind cu ei un pact prin care pierdea totul.

Într-adevăr, cîtă importanţă aveau pentru el orzul şi pacea ? Războinic decăzut şi ajuns păstor, iată-l amintindu-şi că a locuit într-o Sahară

unde fiecare cută de nisip era plină de primejdii ascunse, unde lagărul înaintat în noapte își trimitea străjile sale în punctele avansate, unde veștile despre mișcările vrăjmașilor făceau să bată inimile dimprejurul focurilor nocturne. El își amintește de gustul largurilor de mare, pe care, dacă omul le-a sorbit o singură dată, nu le va mai uita nicicînd. Și iată-l că astăzi rătăcește fără nici o glorie printr-o liniștită întindere, goală de orice măreție. Abia astăzi Sahara este un deșert.

Poate că pe ofițerii pe care-i va asasina îi venera. Dar dragostea pentru Alah e mai puternică.

— Noapte bună, El-Mammun.

— Dumnezeu să te apere !

Ofițerii se înfășoară în pături, întinși pe nisip ca pe o plută, cu fața spre stele. Iată stelele toate cum se învîrtesc domol, un cer întreg înregistrînd timpul. Iată luna care se înclină peste nisipuri, întoarsă în neant, de Înțelepciunea-sa. În curînd creștinii vor adormi. Încă vreo cîteva minute, și nu vor mai luci decît stelele. Atunci, pentru ca triburile corcite să se reîntoarcă în splendoarea lor de odinioară, atunci, pentru ca să-și reia pîndele lor, singurele care dau strălucire nisipului, va fi de ajuns strigătul pierdut al acestor creștini, pe care-i vor îneca în propriul lor somn... Cîteva clipe încă și, din ireparabil, se va naște o lume...

Iar frumoșii locotenenți care acum dorm vor fi masacrați.

5

Kemal şi fratele său Muian m-au invitat azi la Juby şi, sub cortul lor, bem ceai. Muian mă priveşte în tăcere şi păstrează, sub vălul albastru petrecut peste buze, o rezervă sălbatică. Vorbeşte numai Kemal şi face pe gazda :

— Cortul meu, cămilele mele, femeile mele, sclavii mei, toate sînt ale tale.

Fără a mă părăsi o clipă din ochi, Muian se apleacă spre fratele său, rosteşte cîteva vorbe, pe urmă se închide iarăşi în tăcerea de mai înainte.

— Ce spune ?

— Spune : „Bonnafous i-a furat lui R'Gueibat o mie de cămile".

Pe căpitanul Bonnafous, ofiţer meharist aparţinînd plutoanelor lui Atar, nu-l cunosc. Dar cunosc faimoasa lui legendă, răspîndită printre mauri. Ei vorbesc despre dînsul cu mînie, însă ca despre un fel de zeu. Prezenţa lui dă un misterios farmec nisipului. A răsărit chiar astăzi, nu se ştie cum, în urma *rezzou*-urilor care mărşăluiau spre sud, furîndu-le sute de cămile şi silindu-i, pentru a-şi salva comorile pe care le credeau în siguranţă, să se întoarcă împotriva lui. Dar acum, Atar fiind salvat prin această apariţie de arhanghel, aşezîndu-şi tabăra pe-o înălţime calcaroasă, stă acolo drept, ca un zălog aflat în păstrare, iar strălucirea lui e de aşa fel încît sileşte triburile să mărşăluiască sub paloşul său.

Muian mă priveşte mai aspru şi vorbeşte din nou.

— Ce zice?

— Zice: „Mîine vom pleca în *rezzou* contra lui Bonnafous. Trei sute de puşti."

Ghicisem eu ceva. Aceste cămile mînate spre puţuri de vreo trei zile încoace, apoi aceste şuşoteli, această fervoare. Pare că se pregăteşte echiparea unei nevăzute corăbii cu pînze. Şi vîntul din larg, ce-o va duce, s-a şi zvonit. Datorită lui Bonnafous, fiecare pas către miazăzi înseamnă un pas încărcat de glorie. Eu însă nu mai ştiu să aleg, din asemenea plecări, cîtă rezervă de ură sau cîtă de dragoste conţin ele.

E un vis ameţitor să ai de ucis pe lume un duşman atît de frumos! Acolo unde răsare el, triburile de prin apropiere îşi strîng corturile, îşi adună cămilele şi fug, tremurînd de teama de a-l întîlni faţă în faţă; dar triburile cele mai îndepărtate sînt cuprinse de-o ameţeală asemănătoare cu aceea a dragostei. E o smulgere din tihna corturilor, din îmbrăţişările femeilor, din somnul fericit; îşi dau seama că, după două luni de marş istovitor către sud, de sete arzătoare, aşteptînd pitiţi sub vînturile nisipului, nimic pe lume n-ar preţui mai mult decît să cazi, pe neaşteptate, în zorii zilei, peste plutonul mobil al lui Atar, şi acolo, dacă vrea Dumnezeu, să-l asasinezi pe căpitanul Bonnafous.

— Bonnafous e puternic, îmi mărturiseşte Kemal.

Acum le cunosc taina. Ca şi bărbaţii aceia care, rîvnind o femeie, îi visează paşii călcînd

nepăsători cînd se plimbă, și se sucesc și se răsucesc toată noaptea prin somn, răniți, înfierbîntați de plimbarea nepăsătoare pe care femeia și-o continuă în visul lor, ca și pe aceia, pasul îndepărtat al lui Bonnafous îi chinuie. Răvășind *rezzou*-urile îndreptate împotriva lui, acest creștin travestit în maur a pătruns între răsculați, în fruntea celor două sute de pirați mauri ai săi, acolo unde, dezlegat de constrîngerile legilor franceze, chiar și ultimul din propriii lui oameni s-ar putea smulge nepedepsit din șerbie și l-ar putea sacrifica Dumnezeului său pe mesele de piatră, acolo unde numai prestigiul lui îi ține în frîu și unde chiar slăbiciunea sa îi îngrozește. Și-n această noapte, prin somnul lor greoi și adînc, el pășește, pășește nepăsător, iar pasul său răsună pînă în inima deșertului.

Mereu neclintit în fundul cortului, ca un basorelief de granit albastru, Muian se gîndește. Numai ochii îi lucesc și pumnalul de argint, care nu mai este o simplă jucărie. Cum s-a schimbat de cînd s-a aliat cu *rezzou*-ul ! Își simte ca niciodată propria-i noblețe și mă strivește cu disprețul său ; fiindcă o să se îndrepte către Bonnafous, fiindcă o să înceapă marșul în zori, împins de-o ură care poartă toate semnele dragostei.

Încă o dată se apleacă spre fratele său, vorbește foarte încet și mă privește.

— Ce spune ?

— Spune că va trage în tine dacă o să te întîlnească departe de fort.

— Pentru ce?
— El zice: „Tu ai avioane şi T.S.F., tu îl ai pe Bonnafous, dar nu deţii adevărul".
Nemişcat între vălurile lui albastre, ca în faldurile unei statui, Muian mă judecă.
— El zice: „Mănînci salată ca şi caprele, şi carne de porc ca porcii. Femeile tale îşi arată obrazul fără ruşine": le-a văzut el. Zice: „Nu te rogi niciodată". Zice: „La ce-ţi folosesc avioanele, T.S.F.-ul, la ce-ţi foloseşte Bonnafous, dacă nu deţii adevărul?"

Îl admir pe maurul acesta, care nu-şi apără libertatea, fiindcă în deşert eşti întotdeauna liber, care nu apără comori deschise vederii, fiindcă deşertul e gol, care apără însă o împărăţie ascunsă. În tăcerea valurilor de nisip, Bonnafous îşi conduce plutonul ca un corsar bătrîn şi, mulţumită lui, tabăra aceasta de la Cap Juby nu mai este o vatră de păstori trîndavi. Ameninţarea lui Bonnafous apasă asupra lor şi, din pricina lui, seara, se strîng corturile. Cît de cumplită e tăcerea venită din sud: tăcerea lui Bonnafous! Şi, vînător bătrîn, Muian îl ascultă cum merge prin vînt.
Cînd Bonnafous se va înapoia în Franţa, duşmanii săi, departe de-a se bucura, au să-l regrete, ca şi cum plecarea lui ar răpi deşertului unul din poli, iar existenţei lor — ceva din prestigiul ei, şi-mi vor spune:
— Pentru ce pleacă Bonnafous al tău?
— Nu ştiu...

El şi-a riscat viaţa împotriva lor, şi asta ani de-a rîndul. Şi-a tocmit legi după legile lor. A dormit cu capul rezemat de pietrele lor. În timpul nesfîrşitelor urmăriri, a cunoscut ca şi ei nopţile *Bibliei,* urzite din stele şi vînt. Şi iată-l că, plecînd, dovedeşte că nu juca un joc esenţial. Părăseşte masa cu dezinvoltură. Iar maurii, pe care-i lasă să continue singuri jocul, pierd încrederea într-unul din sensurile vieţii, care nu mai angajează oamenii pînă-n adîncul adîncurilor. Ei vor să creadă totuşi în el.

— Bonnafous al tău : o să se întoarcă.

— Nu ştiu.

O să se întoarcă, aşa gîndesc maurii. Distracţiile din Europa nu vor putea să-l mulţumească, nici partidele de bridge de la garnizoană, nici avansarea, nici femeile. Se va întoarce chinuit de nobleţea pierdută, acolo unde fiecare pas face să bată inima, ca un pas către dragoste. Va fi crezut că n-a trăit aici decît o aventură, că dincolo va regăsi esenţialul, dar îşi va da seama cu dezgust că singurele bogăţii adevărate le-a avut aici, în deşert : această măreţie a nisipului, noaptea, această tăcere, patria aceasta a vîntului şi a stelelor. Şi dacă Bonnafous se va înapoia într-o zi, vestea o să se răspîndească, din prima noapte, printre răsculaţi. Undeva, în Sahara, în mijlocul celor două sute de piraţi ai lui, maurii vor şti că doarme. Atunci îşi vor porni către puţuri cămilele. Îşi vor pregăti proviziile de orz. Îşi vor cerceta cu luare-aminte chiulasele armelor. Împinşi de ură, sau de dragoste.

— Ascunde-mă într-un avion care pleacă spre Marrakech...

În fiecare seară, la Juby, sclavul acela al maurilor îmi adresa aceeași scurtă rugăminte. Apoi, socotind că a făcut tot ce se putea pentru viața lui, se așeza lîngă mine turcește și-mi pregătea ceaiul. Pe urmă, era liniștit toată ziua, căci se spovedise unicului doctor care, credea el, l-ar fi putut vindeca și se rugase de singurul Dumnezeu ce l-ar fi putut salva. Îndoit asupra ceainicului, rumegînd tot timpul imaginile simple ale vieții sale, se gîndea la pămînturile negre din Marrakech, la casele trandafirii de acolo, bunuri elementare de care fusese despuiat. Lui nu-i era necaz pe mine că tăceam și nici că întîrziam să-i insuflu viață : nu eram un om la fel cu el, ci o putere care trebuia pusă în mișcare, eram ca un vînt prielnic și care avea să se abată într-o zi și asupra soartei sale.

Totuși, ca simplu pilot și șef de aeroport pe cîteva luni, la Cap Juby, avînd drept avere doar o simplă baracă lipită de fortul spaniol și, înăuntrul bărăcii, un lighean, un ulcior de apă sărată, un pat prea scurt, îmi făceam mai puține iluzii asupra puterilor mele :

— Vom vedea, moș Bark...

Toți sclavii se numesc Bark ; deci și el se numea tot Bark. Cei patru ani de captivitate nu-l făcuseră încă să se resemneze ; își aducea aminte că fusese rege.

— Ce făceai, Bark, la Marrakech ?

La Marrakech, unde, fără îndoială, nevasta și cei trei copii ai lui trăiau încă, se îndeletnicise cu un meșteșug minunat :

— Eram văcar și mă chema Mohamed !

Acolo, caizii îl chemau la ei :

— Am boi de vînzare, Mohamed. Du-te de-i ia din munți.

Sau :

— Am o mie de oi pe cîmp, mînă-le mai sus, către suhaturi.

Și Bark, înarmat cu un toiag de măslin, domnea peste pribegia lor. El singur răspunzător de un norod întreg de oi, le domolea pe cele mai iuți, care se pregăteau să fete, ori le zgîlțîia pe cele trîndave, bucurîndu-se de încrederea și ascultarea obștească. Era singurul care știa spre ce pămînturi făgăduite se urcau ele, singurul în stare să citească drumul în stele, doldora de o știință cu care oile nu-s înzestrate, așa încît singur hotăra, în înțelepciunea lui, ceasul odihnei și al adăpatului. Și noaptea, veghind în picioare, în timp ce ele dormeau, cuprins de duioșie pentru atîta neștiutoare slăbiciune, scăldat în lîna lor pînă la genunchi, medic, profet și rege, Bark se ruga pentru norodul său.

Într-o zi i-au ieșit în cale arabii :

— Hai cu noi, să aducem vite din Sud !

L-au silit să meargă vreme îndelungă și cînd, după trei zile, apucă pe-un drum scorburos de munte, la hotarele ținutului răsculat, l-au înhățat pur și simplu, l-au botezat Bark și l-au vîndut.

Cunoşteam şi alţi sclavi. Mă duceam în fiecare zi sub corturi, să-mi beau ceaiul. Întins acolo cu picioarele goale pe covorul de lînă deasă, care este singurul lux al nomadului şi pe care acesta îşi durează o gospodărie de cîteva ore, gustam trecerea timpului. În deşert scurgerea timpului se simte. Sub arşiţa soarelui, te îndrepţi către seară, către vîntul cel proaspăt care va înviora trupul şi-l va spăla de toate sudorile. Sub arşiţa soarelui, vite şi oameni înaintează către adăpătoare cu siguranţa cu care te îndrepţi spre moarte. Astfel că lenea nu este niciodată zadarnică. Şi orice zi e tot aşa de frumoasă ca şi drumurile care duc spre mare.

Îi cunoscusem pe aceşti sclavi. Ei se adună sub cort, cînd căpetenia scoate sobiţa, ceainicul şi paharele din lada cu comori, din acea greoaie ladă plină de obiecte absurde, de lacăte fără chei, de glastre de flori fără flori, de oglinzi de trei gologani, de arme învechite care, aruncate astfel în nisip, te fac să te gîndeşti la resturile unui naufragiu.

Atunci, tăcut, sclavul îndeasă sobiţa cu rămurele uscate, suflă în jeratic, umple ceainicul, pentru o treabă ce-ar putea-o face o copilă pune în mişcare nişte muşchi care ar dezrădăcina un cedru. El e liniştit. E prins în joc : pregătirea ceaiului, îngrijirea cămilelor, mîncarea. Sub arşiţa zilei, să meargă spre noapte şi sub gheaţa stelelor goale, să dorească arşiţa zilei. Fericite ţările Nordului, în care anotimpurile alcătuie, vara, o legendă cu zăpadă, iarna, o legendă cu

soare ; triste tropice unde, în dogoarea de cuptor, nimic nu se schimbă prea mult ; şi fericită, de asemenea, această Sahară, unde ziua şi noaptea îi leagănă cu atîta simplicitate pe oameni dintr-o speranţă într-alta.

Cîteodată sclavul negru, ghemuit în faţa porţii, adulmecă vîntul de seară. În trupul lui greoi, de captiv, nu mai urcă amintirile. Abia îşi mai aduce aminte de clipa cînd a fost răpit, de loviturile, ţipetele, braţele omului care l-au trimis în noaptea de acum. De atunci se cufundă într-un somn straniu, lipsit ca un orb de fluviile domoale ale Senegalului sau de oraşele albe ale Marocului de Sud, lipsit ca un surd de sunetul vocilor familiare. Şi negrul nostru nu se simte nenorocit, ci infirm. Picat într-o zi între nomazi, legat de migraţiile lor, înlănţuit pentru toată viaţa de meandrele pe care ei le descriu în deşert, ce-ar mai avea comun, de acum încolo, cu un trecut, cu un cămin, cu o femeie şi cu nişte copii care pentru el sînt la fel de morţi ca toţi morţii ?

Oameni care au trăit vreme îndelungată dintr-o iubire puternică, de care au fost mai apoi dezmoşteniţi, se satură cîteodată de singuratica lor nobleţe. Ei se alătură cu umilinţă vieţii şi-şi găsesc fericirea într-o dragoste mediocră. Li s-a părut plăcut să abdice, să devină slugarnici şi să intre în liniştea dinlăuntrul lucrurilor. Sclavul îşi hrăneşte orgoliul din jeraticul stăpînului.

— Na, ţine, zice uneori căpetenia către rob.

Este clipa cînd stăpînul e bun cu sclavul, căci oboselile şi vipiile arşiţei au trecut, şi atît pentru

unul cît și pentru celălalt începe răcoarea. Și atunci îi dăruie un pahar de ceai. Iar robul, copleșit de recunoștință, i-ar săruta, pentru paharul acela de ceai, genunchii. Sclavul nu e niciodată încărcat cu lanțuri. Nici n-are nevoie de ele ! Cît e de credincios ! Cu cîtă înțelepciune îl reneagă în sine pe deposedatul rege negru : el nu mai e nimic altceva decît un captiv fericit.

Totuși, într-o zi, îl vor elibera. Atunci cînd va fi prea bătrîn pentru a-și mai merita fie hrana, fie veșmintele, i se va dărui o libertate nemăsurată. Timp de trei zile, robul se va oferi zadarnic spre vînzare, din cort în cort, din ce în ce mai slab, iar către sfîrșitul zilei celei de a treia, se va întinde cuminte pe nisip. I-am văzut în felul acesta, la Juby, murind goi. În lunga lor agonie, maurii îi atingeau cu cotul, dar fără cruzime, iar copiii maurilor se jucau împrejurul epavei pămîntii și, în fiecare dimineață, alergau zbenguindu-se să vadă dacă mai răsuflă, dar fără a-și bate joc de bătrîna slugă. Totul era în firea lucrurilor. Era ca și cînd i-ar fi spus : „Ai muncit cumsecade, îți meriți somnul, dormi". Iar pe cel lungit îl încerca foamea care nu e decît o amețeală, iar nu nedreptatea, singura care chinuie cu adevărat. Se amesteca încet-încet cu pămîntul. Uscat de soare și primit de pămînt. După treizeci de ani de trudă, dreptul acesta la somn și la țărînă.

Pe primul pe care l-am întîlnit nu l-am auzit gemînd : dar n-avea împotriva cui geme. Ghiceam în el un soi de consimțămînt obscur, cum

ar fi acel al unui muntean pierdut, ajuns la capătul puterilor şi care se trînteşte în zăpadă să doarmă învelit cu omăt şi cu visurile din el. Nu suferinţa sa mă încrîncenă. Credeam în ea prea puţin. Dar moare, în moartea unui om, o lume necunoscută, şi mă întrebam cum vor fi arătînd imaginile ce se cufundau în el. Ce plantaţii din Senegal, ce oraşe albe din Marocul de Sud se înfundau treaptă cu treaptă, în uitare ? Nu puteam cunoaşte dacă, în acea grămadă de carne neagră, se stingeau pur şi simplu doar nişte griji mizerabile : ceaiul de pregătit, oile de dus la adăpat... dacă adormea o inimă de sclav, sau dacă, reînviat sub o năvală de amintiri, murea un om în toată măreţia lui. Osul tare al căpăţînii sale conta pentru mine la fel de mult ca şi lada cea hodoroagă, plină de comori. Nu ştiam ce culori de mătase, ce sărbătoreşti icoane, ce vestigii atît de desuete aici, aşa de fără folos în deşertul acesta, scăpaseră în el de la pieire. Lada aceea era acolo, încătărămată şi greoaie. Nu ştiam care anume parte a lumii se prăpădea în marele somn al zilelor de pe urmă, se prăpădea în această conştiinţă şi în această carne care, încet-încet, ajungea din nou beznă şi rădăcini.

— Eram văcar şi mă chema Mohamed...

Bark, robul cel negru, era cel dintîi din cîţi am cunoscut care să fi rezistat. Nu însemna nimic că maurii îi violaseră libertatea, că aveau să-l lase într-o zi mai gol decît se născuse pe lume. Sînt vijelii dumnezeieşti care pustiesc, tot astfel, într-un ceas, recoltele oamenilor. Însă, mai puternic decît în avuturile lui, maurii îl

amenințau în însuși miezul firii sale. Iar Bark nu se dădea bătut, în vreme ce atîția alți robi lăsaseră să moară într-înșii cîte-un biet văcar, care trebăluia tot anul să-și cîștige pîinea!

Bark nu se statornicea în robie cum te-ai statornici, obosit de așteptare, înlăuntrul unei mediocre fericiri. Nu dorea să-și creeze bucurii de rob din atențiile stăpînului. El păstra pentru Mohamed absent casa pe care acel Mohamed o locuise în sufletul lui. Acea casă, tristă de-a fi rămas goală, însă pe care nimeni altul n-ar locui-o. Bark semăna acelui paznic îmbătrînit, care, între ierburile aleilor și plictiseala tăcerii, se topește de credință.

El nu spunea: „Sînt Mohamed ben Lhausin", ci: „Mă chema Mohamed", visînd la ziua cînd acest personaj uitat ar învia, alungînd prin propria înviere aparența lui de sclav. În tăcerea nopții, cîteodată, toate amintirile îi reveneau, cu tăria unui cîntec din copilărie. „În mijlocul nopții, ne povestea interpretul nostru maur, în mijlocul nopții, a vorbit despre Marrakech și i-au curs lacrimile." Nimeni nu scapă în singurătate de astfel de reîntoarceri în amintire. Pe neașteptate, în el se trezea celălalt, se întindea în trupul lui, își căuta femeia alături, acolo, în deșertul acela, unde niciodată vreo femeie nu se apropiase de el, asculta murmurînd apele fîntînilor, acolo unde niciodată nu cursese nici o fîntînă. Cu ochii închiși, Bark își închipuia că se află într-o casă albă, așezată în fiecare noapte sub aceeași stea, acolo unde oamenii locuiesc în case de dimie și urmăresc vîntul. Plin de vechi-

le-i duioşii, rechemate la viaţă în chip tainic, de parcă ţinta lor ar fi fost pe aproape, Bark venea spre mine. Dorea să-mi spună că e gata, că toate duioşiile lui sînt gata şi că n-aşteaptă decît să se înapoieze acasă, pentru ca să le împartă tuturor. Era de ajuns un semn de-al meu. Şi Bark surîdea, îmi sugera şiretlicul, la care eu, fără îndoială, nu mă gîndisem niciodată :

— Mîine soseşte curierul. M-ascunzi în avionul care pleacă spre Agadir...

— Bietul moş Bark !

Deoarece trăiam între răsculaţi, cum l-am fi putut ajuta să fugă ? A doua zi, maurii ar fi răzbunat prin cine ştie ce masacru furtul şi insulta. Încercasem într-adevăr să-l cumpăr, ajutat de mecanicii de la escală, Laubergue, Marchal, Abgrall, însă maurii nu întîlnesc în fiecare zi europeni în căutare de sclavi. De aceea abuzează :

— Costă douăzeci de mii de franci.

— Vă bateţi joc de noi ?

— Priveşte ce braţe puternice are..

Şi astfel, lunile treceau.

În sfîrşit, pretenţiile maurilor scăzură, şi, cu ajutorul cîtorva prieteni din Franţa, cărora le scrisesem, fusei în stare să-l răscumpăr pe moş Bark.

Avură loc nişte straşnice tocmeli. Ţinură opt zile. Le purtam aşezaţi pe nisip, în cerc, cincisprezece mauri, şi cu mine. Un prieten al proprietarului şi al meu, Zin Ould Rhattari, un bandit, mă ajuta pe ascuns :

— Vinde-i-l că, oricum, tot ai să-l pierzi, îi zicea el, după îndemnurile mele. E bolnav. Boala încă nu se vede pe dinafară, dar roade înăuntru. O să vină deodată o zi cînd o să-l vezi umflat. Vinde-i-l neîntîrziat francezului.

Îi făgăduisem altui bandit, Raggi, un bacşiş, dacă stăruie să se facă tîrgul, şi Raggi îl ademenea pe proprietar :

— Cu banii ai să cumperi cămile, puşti şi gloanţe. Ai să poţi astfel să pleci în *rezzou*-uri şi să declari război francezilor. Astfel, vei răpi de la Atar trei sau patru sclavi noi. Termină odată cu bătrînul ăsta !

Şi mi l-a vîndut pe Bark. Îl încuiai cu cheia, timp de şase zile, în baraca noastră, căci dacă l-aş fi lăsat să hoinărească pe afară înainte de trecerea avionului, maurii l-ar fi prins şi l-ar fi revîndut mai departe.

Îl scosei însă din starea lui de rob. Cu care prilej avu loc o adevărată ceremonie. Veni preotul mahomedan, vechiul proprietar şi Ibrahim, caidul de la Juby. Aceşti trei piraţi, care cu multă plăcere i-ar fi retezat capul la douăzeci de metri de zidul fortului, numai din plăcerea de a-mi juca un renghi, îl îmbrăţişară călduros şi iscăliră un act oficial.

— Acum eşti fiul nostru.

Era şi al meu, după lege.

Şi Bark îşi îmbrăţişă toţi taţii.

În baraca noastră avu parte de o blîndă captivitate, pînă în clipa plecării. Ne punea să-i descriem de cîte douăzeci de ori pe zi plăcuta

călătorie : s-ar coborî din avion la Agadir şi i s-ar da, la escala de acolo, un bilet de autocar pentru Marrakech. Bark se juca de-a omul liber ca un copil care se joacă de-a exploratorul : acest drum către viaţă, acest autocar, aceste mulţimi, aceste oraşe pe care o să le revadă...

Laubergue mă căută, în numele lui Marchal şi al lui Abgrall. Nu se cădea ca Bark să crape de foame după ce-o să coboare. Îmi dăruiau o mie de franci pentru el ; Bark îşi putea găsi astfel de lucru.

Mă gîndeam la acele bătrîne doamne de la Asistenţele Sociale, care fac „operă de caritate", donînd douăzeci de franci şi aşteptînd recunoştinţă. Laubergue, Marchal, Abgrall, nişte mecanici de avion, lipsindu-se de o mie de franci, nu făceau operă de caritate şi cu atît mai puţin îi interesa recunoştinţa. Ei nu se purtau astfel nici din milă, asemeni aceloraşi bătrîne doamne care visau la fericire. Ei se străduiau, pur şi simplu, să redea unui om demnitatea lui de om. Ştiau tot aşa de bine ca şi mine că, odată isprăvită ameninţătoarea bucurie a reîntoarcerii, întîia prietenă credincioasă care avea să-l întîmpine pe Bark va fi mizeria şi că-n mai puţin de trei luni or să-l treacă sudorile muncind pe undeva, de-a lungul căilor ferate, la scosul traverselor. Va fi mai puţin fericit decît în deşert, alături de noi. Însă, printre ai săi, o să aibă dreptul de-a fi el însuşi.

— Haide, moş Bark, du-te şi fii un om.

Avionul zbîrnîia, gata să pornească. Bark se înclină pentru o ultimă oară peste nemărginita

dezolare a ținutului de la Cap Juby. În fața avionului se adunaseră două sute de mauri, să vadă ce mutră face un sclav aflat înaintea porților vieții. L-ar fi recuperat ceva mai încolo în caz de pană.

Și-i făceam semne de adio noului-născut în etate de cincizeci de ani, întrucîtva tulburați de a-l trimite la întîmplare în lume.

— Adio, Bark !

— Nu.

— Cum : nu ?

— Nu. Eu sînt Mohamed ben Lhausin.

Primirăm pentru ultima oară vești de la el prin arabul Abdallah, care, la rugămintea noastră, îi ajută lui Bark să coboare la Agadir.

Autocarul pleca numai seara, așa că Bark avea înaintea lui o zi. El rătăci la început așa de multă vreme prin micul oraș, fără să scoată o vorbă, încît Abdallah, simțindu-l neliniștit, se impresionă :

— Ce este ?

— Nimic...

Pomenit, prin neașteptatele-i vacanțe, dintr-o dată foarte slobod, Bark nu-și da seama încă de reînvierea sa. El încerca mulțumit o fericire surdă, însă în afara acestei fericiri nu prea se vedea diferența dintre Bark cel de ieri și Bark cel de azi. Împărțea totuși, începînd chiar din acea clipă deopotrivă cu alți oameni, soarele acesta și dreptul de-a se așeza aici, sub umbrarul cafenelei arabe. Se așeză acolo. Comandă

pentru el şi pentru Abdallah ceai. Era întîiul său gest de domn ; conştiinţa puterii ar fi trebuit să-l transfigureze. Însă chelnerul îi turnă ceaiul fără nici un fel de uimire, ca şi cînd totul ar fi fost firesc. Nu ştia că, turnînd acel ceai, glorifica un om liber.

— Haidem altundeva, spuse Bark.

Urcară spre Kasbah, care domină Agadirul.

Micile dansatoare berbere veniră spre ei. Aveau privirile aşa de pline de-o blîndeţe caldă încît Bark se simţea reînviind : ele erau acelea care, fără să-şi dea seama, îl primeau în noua viaţă. Luîndu-l de mînă cu drăgălăşenie, îi oferiră aşadar ceai, însă ca şi cum ar fi oferit oricui altuia. Bark ţinu să povestească despre reînvierea lui. Ele rîdeau încetişor. Erau mulţumite pentru el, fiindcă îl vedeau mulţumit. Bark adăugă, pentru ca să le uluiască : „Eu sînt Mohamed ben Lhausin". Dar asta nu prea le surprinse. Toţi oamenii au un nume, şi mulţi se reîntorc de atît de departe...

El trase încă de Abdallah mai către oraş. Rătăci prin faţa magherniţelor ovreieşti, privi marea, se gîndi că putea merge după bunul său plac în orice parte ar fi vrut, că era liber... Dar libertatea aceasta i se păru amară : îl silea să vadă mai ales cît de mult fuseseră tăiate legăturile sale cu lumea.

Atunci, fiindcă tocmai trecea un copil, Bark îi mîngîie obrazul cu blîndeţe. Copilul zîmbi. Nu era copilul unui stăpîn pe care-l măgulea. Era un copil plăpînd cel pe care-l mîngîiase. Şi

care zîmbea. Și copilul acela îl remontă pe Bark, iar el își ghici pe acest pămînt oarecare importanță de-a fi, din pricina unui plăpînd de copil care i se simțise dator cu un zîmbet. Începea să întrevadă cîte ceva și se grăbea acum cu pași mari.

— După ce umbli ? întrebă Abdallah.

— După nimic, răspunse Bark.

Dar cînd se împiedică, la cotitura unei străzi, de un pîlc de copii care se jucau, se opri în loc. Asta era. Îi urmări în tăcere. Pe urmă, întorcîndu-se la gheretele ovreiești, reveni cu brațele încărcate de daruri. Abdallah se enervă :

— Dobitocule, păstrează-ți banii !

Însă Bark nu-i mai da ascultare. Cu gravitate, făcu semn fiecăruia. Și micile mîini se întinseră către jucăriile, și brățările, și papucii cusuți cu fir de aur. Și fiecare țînc, după ce-și apuca bine comoara, o lua la fugă sălbatic.

Ceilalți copii din Agadir, aflînd vestea, alergară la el : Bark îi încălță cu papuci de aur. Și în împrejurimile Agadirului, alți copii, ațîțați la rîndul lor de larma aceea, se sculară și alergară țipînd către Dumnezeul cel negru și, agățîndu-se de veșmintele roase ale sclavului, își cerură darul. Bark se ruina.

Abdallah îl crezu „nebun de bucurie". Dar eu cred că, pentru Bark, nu era vorba de cheltuirea unui prisos de bucurie.

Se simțea, fiindcă era slobod, stăpînul bunurilor esențiale, al dreptului de-a se face iubit, de-a călători spre nord ori spre sud și de a-și cîștiga pîinea prin munca lui. La ce folos banii aceștia...

atunci cînd el încerca, aşa cum te încearcă zdravăn o foame, nevoia de-a fi un om printre oameni, de-a trăi legat de oameni. Dansatoarele din Agadir se arătaseră drăguţe cu moş Bark, dar de ele se despărţise aşa cum venise : fără greutate, căci ele n-aveau nevoie de el. Acest chelner din cafeneaua arabă, aceşti trecători de pe străzi, toţi respectau într-însul pe omul liber, împărţeau deopotrivă cu el soarele, însă nici unul nu-i dase a înţelege că ar avea nevoie de dînsul. Era liber, însă peste măsură de mult, de parcă nu se mai simţea atingînd pămîntul. Îi lipsea acea povară a relaţiilor umane care împiedică mersul, acele lacrimi, acele semne de adio, acele reproşuri, acele bucurii, tot ceea ce un om alintă ori sfîşie de fiecare dată cînd schiţează un gest, adică acele mii de legături care-l alătură celorlalţi şi-i dau o pondere. Dar asupra lui Bark atîrnau mii de nădejdi...

Şi domnia lui Bark începea în acea glorie a soarelui amurgind peste Agadir, în acea răcoare care însemnase pentru el, atîta vreme, singura plăcere rîvnită şi singurul liman. Şi cum se apropia ora plecării, ca altă dată printre oile lui, Bark înainta, scăldat de acest flux de copii, despicîndu-şi prima potecă în lume. Se va înapoia, mîine, în mizeria alor săi, răspunzător al mai multor vieţi decît ar fi fost poate vrednice să hrănească bătrînele sale braţe, însă de pe-acum începuse să-şi preţuiască adevărata-i importanţă. Ca un arhanghel prea eterat ca să trăiască viaţa oamenilor, dar care, din vicleşug, ar fi purtat

gloanţe la brîu, Bark mergea călcînd anevoie, tras către pămînt de o mie de copii, care aveau atîta trebuinţă de papuci de aur.

7

Aşa e deşertul. Un Coran, care nu e decît o regulă a jocului, preface nisipul într-un imperiu. În fundul unei Sahare care ar fi fost goală se joacă o tainică piesă, care aţîţă pasiunile oamenilor. Viaţa cea adevărată a deşertului nu se închează din pribegiile triburilor în căutare de ierburi bune de păşunat, ci din jocul care acolo încă se mai joacă. Şi cîtă deosebire de materie între întinderile de nisip supuse şi celelalte întinderi ! Nu este oare tot aşa pentru toţi oamenii ? În faţa acestui deşert transfigurat îmi amintesc de jocurile copilăriei mele, de parcul umbros şi aurit pe care-l populasem cu zei, de nesfîrşita împărăţie pe care-o închipuiam înăuntrul acelui kilometru pătrat, niciodată cunoscut în întregime, niciodată în întregime scormonit. Formam o civilizaţie închisă, unde paşii aveau un gust, unde lucrurile aveau un sens, neîngăduit nicăieri în altă parte. Ce rămîne din parcul plin de umbră al copilăriei, din parcul magic, îngheţat, arzător, al cărui zid de pietre cenuşii îl ocoleşti pe dinafară cu un fel de disperare, atunci cînd, ajuns om, trăieşti sub alte legi, mirîndu-te că găseşti închisă, într-un ţarc aşa de strîmt, o provincie

din care-ţi imaginaseşi infinitul şi înţelegînd că în infinitul acela nu vei mai intra din nou niciodată, fiindcă în joc, iar nu în parc ar trebui să te reîntorci.

Dar nu mai există răscoală. Cap Juby, Cisneros, Puerto-Cansado, Saguet-El-Hamra, Dora, Smarra nu mai înseamnă mister. Orizonturile către care am alergat noi s-au stins unul după altul, ca insectele acelea care, odată prinse în căuşul mîinilor calde, îşi pierd culoarea. Însă cel care le urmărea nu era jucăria unei iluzii. Nu ne înşelam cînd alergam după descoperirile acelea. Nici sultanul din O mie şi Una de Nopţi, care era ademenit de o obsesie aşa de subtilă, încît frumoasele lui captive, una cîte una, se stingeau dimineaţa în braţele sale, pierzîndu-şi, abia atinse, aurul aripilor. Ne-am hrănit cu magia nisipurilor, alţii poate îşi vor scobi acolo puţurile lor de petrol şi din ele se vor îmbogăţi. Dar ei vor fi venit prea tîrziu. Căci plantaţiile de palmieri interzise sau pulberea castă a scoicilor ne-au dăruit ceea ce aveau mai de preţ : ofereau doar o singură oră de fervoare, şi am fost noi cei care i-am sorbit-o.

*

Deşertul ? Mi-a fost dat într-o zi să-l cunosc cu preţul vieţii mele. În cursul unui raid către Indochina, în 1935, m-am trezit în Egipt, la hotarele Libiei, prins între nisipuri ca într-un clei, şi-am crezut că am să mor acolo. Iată întîmplarea.

VII

ÎN MIJLOCUL DEŞERTULUI

1

APROPIINDU-MĂ de Mediterana, am întîlnit nori joşi. Am coborît la douăzeci de metri. Răpăielile ploii se sparg de parbriz şi marea parcă fumegă. Încerc din răsputeri să zăresc ceva şi să nu mă izbesc de vreun catarg de corabie.

André Prévot, mecanicul meu, mi-aprinde ţigări.

— Cafea...

Dispare în fundul avionului şi se întoarce cu termosul. Beau. Din cînd în cînd dau cîte-un bobîrnac manivelei de gaz, ca să mă păstrez constant la două mii o sută de ture pe minut. Mi-arunc privirea peste cadrane : sînt ascultătoare, fiecare ac se află la locul lui. Mi-arunc privirea la marea care, năvălită de ploaie, scoate aburi, ca un imens bazin încălzit. Dacă aş fi în hidroavion, aş regreta că e atît de „scobită“. Sînt însă în avion. Scobită sau nu, nu mă pot opri aici. Iar asta îmi dă, nu ştiu de ce, un sentiment absurd de siguranţă. Marea aparţine unei lumi care nu este a mea. Aici posibilitatea

unei pane nu mă interesează, nu mă amenință : nu sînt echipat pentru mare.

După o oră și jumătate de zbor, ploaia se potolește. Norii sînt încă foarte jos, însă lumina trece acuma prin ei ca un zîmbet larg. Admir această domoală pregătire pentru un timp frumos. Îmi ghicesc deasupra capului plutind o ușoară îngrămădire de bumbac alb. Conduc oblic, pentru a evita un vîrtej de vînt : nu-i convenabil să înfrunți așa ceva. Și iată prima spărtură în lumină.

Am presimțit-o fără a o vedea, căci în fața mea, pe mare, zăresc o dîră lungă de culoarea dumbrăvilor, un fel de oază de un verde luminos și intens, ca cel al lanurilor de orz care îmi strîngeau inima în Marocul de Sud, cînd mă reîntorceam din Senegal, după trei mii de kilometri de nisip. Am și aici același sentiment, că pătrund într-o provincie locuibilă, și simt o ușoară euforie. Mă întorc spre Prévot :

— S-a sfîrșit, merge !

— Da, merge...

Tunis. În timpul alimentării cu benzină semnez hîrtii. Dar, în momentul părăsirii biroului, aud un „Pluf !", ca și cînd s-ar scufunda ceva. E unul din acele zgomote surde, fără ecou. Chiar pe dată mi-aduc aminte că am mai auzit cîndva un zgomot asemănător : o explozie într-un garaj. Doi oameni fuseseră omorîți de tusea aceea seacă. Mă întorc spre drumul care o ia de-a lungul pistei : se mai vede doar puțin fum, două mașini în viteză s-au ciocnit, înțepenind apoi

deodată locului ca între nişte blocuri de gheaţă. Cîţiva oameni aleargă spre ele, alţii vin în goană spre noi.

— Telefonaţi... Un doctor... Capul...

Încerc o strîngere de inimă. În mîngîietoarea lumină a serii fatalitatea s-a ivit pe neaşteptate. O frumuseţe, o inteligenţă ori o viaţă distrusă... Tot astfel au mers prin deşert piraţii, şi nimeni nu le-a auzit pasul elastic pe nisip. A fost, în tabără, vuietul cel scurt al jafului. Apoi totul a recăzut într-o aurită tăcere. Aceeaşi pace, aceeaşi tăcere... Careva din preajmă vorbeşte despre o fractură a craniului. Nu vreau să ştiu nimic despre fruntea aceasta inertă şi năclăită de sînge, întorc spatele spre drum şi mă apropiu de avionul meu. Păstrez însă în străfunduri impresia unei ameninţări. Şi zgomotul acela îl voi recunoaşte curînd. Cînd mă voi adînci în largul întinsului negru, cu două sute şaptezeci de kilometri pe oră, voi recunoaşte aceeaşi tuse seacă: acelaşi „îhî" al soartei, care ne aştepta la întîlnire.

În drum spre Benghazi.

2

În drum. Încă două ore de lumină. Apropiindu-mă de Tripolitania, am şi renunţat la ochelarii negri. Şi nisipul se îmbracă în aur. Doamne, cît e de pustie planeta aceasta! Încă o dată,

fluviile, umbrele şi lăcaşurile oamenilor îmi fac impresia că se datoresc unor împrejurări fericite. Ce întindere de roci şi de nisip !

Dar totul îmi e străin, căci trăiesc în împărăţia zborului. Simt cum se apropie noaptea în care te închizi ca într-un templu. În care te închizi, într-o neputincioasă meditaţie, în tainele riturilor esenţiale. Toată această lume profană se şterge şi în curînd va dispare. Tot acest peisaj e încă încins de-o lumină bălaie, dar o parte din el a şi început să se stingă. Şi nu cunosc nimic, spun : nimic în stare să preţuiască atîta cît preţuieşte această clipă. Toţi cei ce s-au împărtăşit din misterioasa dragoste a zborului mă vor înţelege.

Încetul cu încetul îmi iau aşadar rămas-bun de la soare. Renunţ la marile întinderi înaurite, care m-ar fi primit în caz de pană... Renunţ la punctele de reper care m-ar fi îndreptat. Renunţ la munţii profilaţi pe cer care ar fi îndepărtat de mine primejdia. Intru în noapte. Plutesc. Nu-mi mai rămîn decît stelele...

Această intrare în moarte a lumii se săvîrşeşte domol. Treptat-treptat, îmi dispare lumina. Pămîntul şi cerul se contopesc pe nesimţite. Pămîntul urcă şi pare că se împrăştie ca un abur. Primele făclii ale nopţii tremură ca într-o apă verde. Va trebui să mai aştept mult pînă se vor transforma în diamante dure. Va trebui să mai aştept mult pînă voi putea privi la liniştitele jocuri ale stelelor căzătoare. Au fost nopţi în miezul cărora am urmărit întrecîndu-se atîtea

scîntei încît îmi părea că un vînt năpraznic scutură stelele.

Prévot încearcă lămpile fixe şi lămpile de siguranţă. Înfăşurăm becurile în hîrtie roşie.

— *Încă un strat...*

Şi le adaugă un înveliş nou, atinge o priză. Lumina e încă prea puternică. Ar voala, ca la fotograf, palida imagine a lumii de afară. Ar distruge această umbră uşoară care, noaptea, mai învăluie cîteodată lucrurile. Şi noaptea a sosit. Dar încă nu e adevărata viaţă. A mai rămas un corn de lună. Prévot se înfundă undeva înapoia avionului şi se întoarce cu un sandviş. Ciugulesc dintr-un ciorchine de strugure. Nu mi-e foame. Nici foame, nici sete. Nu simt nici o oboseală, cred că aş putea pilota astfel zece ani.

Luna a murit.

Prin întunericul nopţii, Benghazi îşi face apariţia. Benghazi odihneşte într-o atît de adîncă beznă încît nici o lumină nu ni-l vesteşte. Am zărit oraşul abia cînd l-am atins. Îi căutam aeroportul, cînd iată că luminile sale roşii s-au aprins. Ele alcătuiesc un dreptunghi negru. Virez. Lumina unui far proiectat spre cer urcă drept, ca ţîşnirea unui incendiu, se întoarce şi desenează pe cîmpul aeroportului o cale de aur. Virez din nou, ca să-mi dau seama de obstacole. Echipamentul nocturn al acestei escale e minunat. Reduc şi-mi încep coborîrea ca în adîncul unei ape negre.

Cînd aterizez, ora locală e douăzeci şi trei. Mă îndrept spre far. Ofiţerii şi soldaţii cei mai

curtenitori din lume trec din umbră în lumina puternică a proiectorului, apărînd și dispărînd pe rînd. Mi se iau în primire hîrtiile, mi se umple rezervorul de benzină. Trecerea mea se va aranja în douăzeci de minute.

— Faceți un viraj și treceți pe deasupra noastră, altminteri nu vom ști dacă ați decolat cum trebuie.

La drum.

Evoluez pe această cale de aur, către spărtura unui luminiș fără piedici. Avionul meu, tip „Simoun", își decolează încărcătura cu mult înainte de-a fi epuizat aria îngăduită. Proiectorul mă urmărește și-mi îngreuiază virajul. În sfîrșit, se-ndură și mă lasă ; și-au dat seama că mă orbeau. Fac un semitur pe verticală, cînd proiectorul mă izbește din nou în față, dar abia m-a atins că mă și părăsește și-și îndreaptă într-altă parte lungul său flaut de aur. Simt că sub toate aceste atenții se ascunde o deosebită curtenie. Și acum mă îndrept din nou spre deșert.

Meteorologii din Paris, Tunis și Benghazi mi-au anunțat vînt în spate cu treizeci-patruzeci de kilometri pe oră. Contez pe trei sute de kilometri pe oră. Merg de-a dreptul către jumătatea unghiului din dreapta, care unește Alexandria cu Cairo. Astfel voi evita zonele interzise ale coastei și, cu toate devierile necunoscute pe care le voi suporta, am să mă agăț fie la dreapta, fie la stînga, de luminile unuia din aceste orașe, sau, mai în general vorbind, de luminile din

valea Nilului. Voi pluti trei ore şi douăzeci de minute, dacă vîntul nu-şi schimbă direcţia. Voi pluti trei ore şi patruzeci şi cinci de minute, dacă vîntul slăbeşte. Şi încep să înghit cîte o mie cincizeci de kilometri de deşert.

Nu mai e pic de lună. Doar o smoală neagră, care s-a revărsat pînă la stele. Nu voi zări nici o lumină, nu voi beneficia de nici un reper şi, neavînd radio-telegrafist, nu voi primi de la nimeni nici un semn înainte de-a atinge Nilul. Nici nu caut să observ altceva decît compasul şi „Sperry-ul" meu. Nu mă mai interesez de nimic, decît de molcoma respiraţie a unei înguste linii de radium pe ecranul întunecat al aparatului. Cînd se mişcă Prévot, corectez uşor variaţiile centrajului. Mă ridic la două mii de metri, unde mi s-a semnalat că vînturile sînt favorabile. La mari răstimpuri, aprind o lampă, ca să observ cadranele motoarelor, care nu sînt toate luminoase, dar în cea mai mare parte a timpului mă afund adînc în întuneric, printre minusculele mele constelaţii, care răspîndesc aceeaşi lumină minerală ca şi stelele, aceeaşi lumină nesecată şi tăinuită, şi care vorbesc o aceeaşi limbă. Asemeni astronomilor, citesc şi eu o carte de mecanică cerească. Mă simt şi eu studios şi pur. Totul s-a stins în lumea de afară. Mai e Prévot, care adoarme după o vajnică rezistenţă, iar eu rămîn să-mi gust mai în tihnă singurătatea. Mai e uşorul zbîrnîit al motorului şi, în faţa mea, pe harta de bord, toată această lume de stele calme.

Cuget între timp. Luna nu ne mai e de nici un folos şi ne lipseşte radio-telegrafistul. Nici o legătură, oricît de fragilă, nu ne va mai uni cu lumea, pînă ce nu ne vom întîlni faţă în faţă cu firul luminos al apei Nilului. Sîntem în afara tuturor lucrurilor, şi numai motorul ne ţine în aer şi ne face să existăm prin această smoală. Străbatem marea vale întunecată din basmele cu zîne, valea încercărilor. Nici un ajutor, aici. Nici o iertare, aici, pentru greşeli. Sîntem lăsaţi la voia întîmplării.

O rază de lumină se strecoară printr-o crăpătură a standardului electric. Îl trezesc pe Prévot, ca să astupe crăpătura. Prévot se mişcă în umbră ca un urs, se scutură, se apropie. Se pierde în nu ştiu ce combinaţie de batiste şi de hîrtie neagră. Raza mea de lumină a dispărut. Era ca o spărtură făcută în această lume. Nu avea aceleaşi însuşiri ca palida şi îndepărtata lumină a radium-ului. Era o lumină ca de cabaret, nu o lumină stelară. Dar care mai ales mă orbea, ştergînd celelalte sclipiri.

Trei ore de zbor. O lumină care-mi pare puternică ţîşneşte la dreapta mea. Privesc. O lungă brazdă luminoasă se agaţă de lampa de la capătul aripei, care pînă acum îmi rămăsese invizibilă. E o sclipire intermitentă, cînd stinsă, cînd strălucitoare : iată că am intrat într-un nor. Lampa mea se răsfrînge în el. În preajma punctelor de reper aş fi preferat un cer limpede. Aripa se luminează în halo. Lumina se aşază, şi se fixează, şi străluceşte, şi alcătuie acolo jos un buchet trandafiriu. Vîrtejuri adînci mă zdrun-

cină. Plutesc undeva prin pîntecul unui cumulus, a cărui grosime n-o cunosc. Mă ridic pînă la două mii cinci sute şi nu ies din el. Cobor la o mie de metri. Buchetul de flori e tot în acelaşi loc, nemişcat şi din ce în ce mai strălucitor. Bine. Merge şi aşa. Fie ce-o fi. Mă gîndesc la altceva. Vom vedea cînd vom ieşi. Dar nu-mi place de loc lumina asta de crîşmă ordinară.

Calculez : „Aici dănţui puţin, şi nu e de mirare, dar am avut vîrtejuri în tot lungul drumului, deşi zburam la altitudine mare şi cerul era limpede. Vîntul nu s-a potolit şi trebuie să depăşesc viteza de trei sute de kilometri pe oră." La urma urmei, nu ştiu nimic precis, voi încerca să mă reperez cînd voi ieşi din nori.

Şi am ieşit. Buchetul s-a topit deodată. Dispariţia lui îmi vesteşte evenimentul. Privesc înainte şi zăresc, atît cît se poate zări ceva, o vale îngustă de cer şi zidul următorului cumulus. Buchetul a şi reînviat.

Nu voi mai ieşi din acest clei decît cel mult pentru cîteva clipe. După trei ore şi jumătate de zbor, acesta începe să mă neliniştească, fiindcă mă apropii de Nil, dacă într-adevăr înaintez aşa cum îmi închipui eu. Voi reuşi, poate, dacă am puţin noroc, să zăresc Nilul printre culoarele de nori, dar nu sînt nici ele prea numeroase. Încă nu îndrăznesc să cobor : dacă, din întîmplare, sînt mai puţin rapid decît o cred eu, zbor încă peste regiuni înalte.

Pînă acum nu simt totuşi nici o nelinişte. Mă tem doar că risc să pierd din timp. Dar pun un hotar seninătăţii mele : voi zbura patru ore şi

cincisprezece minute. După trecerea acestor ore, chiar fără vînt, ceea ce nu e însă probabil, voi fi depăşit valea Nilului.

Cînd ajung la ciucurii norilor, buchetul azvîrle scîntei din ce în ce mai grăbite, apoi se stinge dintr-o dată. Nu-mi sînt agreabile aceste comunicări cifrate cu stihiile nopţii.

O stea verde răsare în faţa mea, strălucitoare ca un far. E o stea sau e un far ? Nu-mi place nici lumina aceasta supranaturală, acest astru de rege-mag, această primejdioasă invitaţie.

Prévot s-a trezit şi luminează cadranele motoarelor. Nu-mi trebuie nici unul, nici el, nici lampa lui. Tocmai am dat de-o crăpătură între doi nori şi folosesc prilejul ca să privesc în jos. Prévot adoarme iarăşi.

De altfel, nu-i nimic de privit.

Patru ore şi cinci minute de zbor. Prévot a venit să stea lîngă mine :

— Ar fi trebuit să fim la Cairo...

— Cred şi eu...

— Ce-i aia, acolo, stea sau far ?

Am redus puţin motorul şi fără îndoială că asta l-a trezit pe Prévot. E sensibil la toate variaţiile zgomotelor de zbor. Încep o coborîre lentă, ca să mă strecor sub clădăraia norilor.

Îmi consult harta. Oricum ar fi, am atins cota 0 : nu risc nimic. Cobor mereu şi virez în plin spre nord. Astfel, îmi vor veni la geamuri luminile oraşului. Desigur că le-am depăşit, aşa că-mi vor apare la stînga. Zbor acum pe sub cumuluşi. Dar merg de-a lungul unui alt nor,

care coboară mai jos, la stînga mea. Virez ca să nu mă las prins în plasa lui şi apuc spre nord-nord-est.

Fără doar şi poate, norul acela se întinde mult mai dedesubt şi îmi acoperă tot orizontul. Nu mai îndrăznesc să pierd din altitudine. Am atins cota patru sute a altimetrului meu, dar nu cunosc presiunea de aici. Prévot se apleacă. Îi strig : „Mă îndrept spre mare, voi căuta să alunec spre suprafaţa mării, ca să nu mă izbesc de pămînt..."

De altfel, n-am nici o dovadă că nu sînt chiar deasupra mării. Cu siguranţă, sub norul acesta, întunericul e de nepătruns. Mă lipesc de fereastră. Încerc să citesc sub mine. Caut să descopăr lumini, semne. Sînt un om care scormoneşte cenuşa. Sînt un om care încearcă din răsputeri să regăsească în fundul unei vetre jeraticul vieţii.

— Un far marin !

Zărisem în acelaşi timp cursa aceea de eclipse ! Ce nebunie ! Unde era acel far-fantomă, acea născocire a nopţii ? Căci chiar în clipa în care Prévot şi cu mine ne aplecam să-l regăsim, la trei sute de metri sub aripile noastre, deodată...

— Ah !

Cred că n-am spus nimic altceva. Cred că n-am simţit nimic altceva decît o înspăimîntătoare pîrîitură care zdruncină lumea noastră în temeliile ei. Cu două sute şaptezeci de kilometri pe oră ne-am izbit de pămînt.

Sînt sigur că, în sutimea de secundă care a urmat, n-am aşteptat altceva decît marea stea purpurie a exploziei în care aveam să ne destră-

mäm amîndoi. Nici Prévot, nici eu n-am simţit o cît de mică emoţie. Nu observasem la mine decît o nemărginită aşteptare, aşteptarea acelei stele orbitoare în care aveam să ne topim amîndoi în aceeaşi clipă. Dar nu răsări nici o stea purpurie. Urmă un soi de cutremur de pămînt, care ne distruse cabina, smulgîndu-i ferestrele, împrăştiind bucăţi de tablă la sute de metri depărtare, umplîndu-ne pînă şi măruntaiele cu bubuitul său. Avionul vibra ca un cuţit împlîntat de departe într-un lemn tare. Şi noi eram frămîntaţi de această mînie. O secundă, două... avionul tremura într-una şi cu o monstruoasă nerăbdare aşteptam ca proviziile sale de energie să-l facă să explodeze ca o grenadă. Dar zdruncinăturile lui lăuntrice se prelungeau, fără să izbucnească erupţia finală. Şi nu înţelegeam nimic din acel clocot nevăzut. Nici dîrdîiala aceea n-o înţelegem, nici mînia, nici acel răgaz prelungit... Cinci secunde, şase secunde... Şi deodată simţirăm o senzaţie de rotire, un şoc care ne proiectă ţigările pe fereastră, pulverizînd aripa dreaptă, apoi nimic. Nimic decît o împietrire de gheaţă. Îi strigai lui Prévot :

— Sări repede !

El strigă în acelaşi timp :

— Foc !

Şi ne şi zvîrlirăm prin fereastra smulsă. Eram în picioare, la douăzeci de metri. Îl întrebai pe Prévot :

— Eşti teafăr ?

El îmi răspunse :

— N-am nici pe dracu !

Dar își freca genunchiul. Îi spuneam :

— Pipăie-te, mișcă-te, jură-mi că nu ți-ai frînt nimic...

Iar el îmi răspundea :

— Nu e nimic, e doar pompa de siguranță...

Mă gîndeam că se va prăbuși dintr-o clipă într-alta, despicat de la cap la buric, dar el îmi repeta cu ochii ficși :

— E pompa de siguranță !...

Eu, eu mă gîndeam : iată, a înnebunit, va începe să țopăie...

Dar, întorcîndu-și ochii de la avionul care, începînd din acea clipă, era salvat de la foc, mă privi și răspunse :

— Nu-i nimic, numai pompa de siguranță mi-a jupuit genunchiul.

3

E de necrezut că trăim. Cu lanterna în mînă, cercetez urmele înscrise de avion pe sol. La două sute cincizeci de metri de la punctul său de oprire, regăsim în sfîrșit bucăți de fier răsucite și bucăți de tablă cu care, de-a lungul parcursului, a împroșcat nisipul. Cînd se va lumina de ziuă, vom afla că ne-am ciocnit aproape în tangentă de un povîrniș ușor de pe vîrful unui podiș pustiu. La punctul de ciocnire, o gaură scurmată în nisip seamănă cu golul făcut de

izbitura unui plug. Cu furie şi mişcări de coadă de reptilă, fără tumbe, avionul a mers tîrîndu-se pe pîntec. S-a tîrît cu două sute şaptezeci de kilometri pe oră. Fără îndoială că viaţa ne-o datorăm acestor pietre negre şi rotunde, care se rostogolesc în voie pe nisip şi care pentru noi au alcătuit un fel de platou pe rotile.

Prévot desface acumulatorii, ca să evite un incendiu tardiv prin scurt-circuit. M-am rezemat cu spatele de motor şi mă gîndesc : am suportat, la altitudine, timp de patru ore şi cincisprezece minute, un vînt de cincizeci de kilometri pe oră şi într-adevăr eram zguduit din răsputeri. Dar, dacă mai tîrziu vîntul şi-a schimbat direcţia, habar n-am în ce parte a apucat-o. Mă consider, deci, într-un pătrat cu latura de patru sute de kilometri.

Prévot se aşază lîngă mine şi spune :

— E uluitor că ne aflăm în viaţă.

Nu-i răspund nimic şi nu simt nici o bucurie. Mi-a venit un gînd, care mi se învîrte de mult prin cap şi care a şi început uşor să mă tulbure.

Îl rog pe Prévot să-şi aprindă lampa ca reper şi o iau drept înainte, cu lanterna în mînă. Privesc atent pămîntul. Înaintez domol, descriu un semicerc mare şi schimb de mai multe ori direcţia. Răscolesc mereu pămîntul, de parcă aş căuta un inel pierdut. Tot aşa căutasem mai înainte jeraticul. Mă afund mereu în întuneric, aplecat peste pata de lumină pe care-o mişc. Aşa este... aşa este... Mă înapoiez încet la avion. Mă reazim de cabină şi reflectez. Căutam un motiv de spe-

ranţă, dar nu l-am găsit. Căutam un semn trimis de viaţă, şi viaţa nu mi-a făcut nici un semn.

— Prévot, n-am dat nici măcar peste un fir de iarbă...

Prévot tace, nu ştiu bine dacă m-a înţeles. Vom mai vorbi despre asta la ridicarea cortinei, cînd se va face ziuă. Simt numai o mare oboseală, mă gîndesc: „Ne aflăm la aproape patru sute de kilometri în inima deşertului..." Deodată, sar în picioare:

— Apa!

Rezervoarele de benzină, rezervoarele de ulei au plesnit. Rezervoarele noastre de apă, de asemenea. Nisipul a supt tot. Găsim o jumătate de litru de cafea pe fundul unui termos pulverizat şi un sfert de kilogram de vin alb în fundul altuia. Filtrăm aceste lichide şi le amestecăm. Mai dăm şi peste puţini struguri şi peste o portocală. Dar fac o socoteală: „În cinci ore de drum prin deşert, sub dogoarea soarelui, toate astea-s nimic..."

Ne instalăm în cabină să aşteptăm ziua. Mă întind să dorm. Aşteptînd să mă fure somnul, fac bilanţul aventurii noastre: nu ştim nimic despre poziţia în care ne aflăm. Nu avem nici un litru de lichid. Dacă ne aflăm cu aproximaţie pe traseul cel drept, ne vor găsi peste opt zile, în cel mai bun caz, şi va fi prea tîrziu. Dacă am derivat oblic, ne vor găsi peste şase luni. Nu trebuie să ne bizuim pe avioane: ne vor căuta pe o suprafaţă de trei mii de kilometri.

— Ah ! ce păcat... mi se adresează Prévot.

— De ce ?

— Puteam s-o sfîrşim atît de frumos, dintr-o dată !...

Dar nu trebuie să abdicăm atît de iute. Şi eu şi Prévot ne revenim. Nu trebuie să pierdem nădejdea, oricît de slabă ar fi, a unei salvări miraculoase pe calea aerului. Şi nici nu trebuie să stăm pe loc şi să ne scape, poate, astfel, vreo oază apropiată. Astăzi vom umbla toată ziua. Şi apoi, ne vom întoarce la aparat. Dar, înainte de a pleca, ne vom însemna programul cu litere mari pe nisip.

Prin urmare, m-am strîns ca un ghem şi voi dormi pînă-n zori. Şi sînt foarte fericit că am să dorm. Oboseala mă învăluie cu o prezenţă multiplă. Nu sînt singur în deşert, somnolenţa mea e populată de glasuri, de amintiri şi de mărturisiri şoptite. Încă nu mi-e sete, mi-e bine, mă dărui somnului ca unei aventuri. Realităţii îi ia locul visul...

Ah ! a fost cu totul altceva cînd s-a făcut ziuă !

4

Mi-a fost nespus de dragă Sahara. Am petrecut nopţi întregi în mijlocul răsculaţilor. M-am trezit în largul auriei întinderi peste care vîntul şi-a purtat vîrtejurile ca hula pe o mare. Am

aşteptat acolo ajutoare, dormind sub propria-mi aripă, dar nu era de comparat.

Umblăm pe versantul colinelor şerpuitoare. Solul e alcătuit din nisip acoperit pe de-a-ntregul de un singur strat de pietre lucioase şi negre. Parcă ar fi solzi de metal şi toate crestele care ne înconjoară strălucesc aidoma unor armuri. Ne-am prăbuşit într-o lume minerală. Sîntem închişi într-un peisaj de fier.

După ce am trecut de prima creastă, se anunţă în depărtare o altă creastă, la fel de lucioasă şi de neagră. Mergem rîcîind pămîntul cu picioarele, pentru a înscrie în urmă un fir conducător după care, mai tîrziu, să ne putem întoarce. Înaintăm cu faţa spre soare. Împotriva oricărei logici, m-am hotărît s-o ţin drept către soare-răsare, căci totul mă face să cred că am depăşit Nilul : buletinul meteorologic, timpul meu de zbor. Dar am făcut o scurtă tentativă spre vest şi am simţit o indispoziţie pe care nu mi-am putut-o lămuri. Am amînat atunci vestul pe mîine. Şi am sacrificat în mod provizoriu nordul care, totuşi, duce la mare. Peste trei zile, cînd vom hotărî, pe jumătate în delir, să ne părăsim definitiv aparatul şi să mergem drept înainte pînă vom pica jos, ne vom îndrepta tot spre soare-răsare. Mai precis, spre est—nord-est. Şi asta tot fără nici o raţiune, ba chiar împotriva oricărei speranţe. Dar, odată salvaţi, vom descoperi că nici o altă direcţie nu ne-ar fi îngăduit să ne întoarcem, căci, prea istoviţi cum eram, nici mergînd către nord n-am fi putut ajunge la mare. Oricît mi-ar părea de absurd,

astăzi îmi vine să cred că, în lipsa oricărei indicații care ne-ar fi putut motiva alegerea, am ales direcția aceea numai pentru că ea îl salvase pe prietenul meu Guillaumet, în Anzi, unde-l căutasem atîta. În chip nelămurit, devenise pentru mine direcția vieții.

După cinci ore de mers, peisajul se schimbă. E parcă un rîu de nisip care s-ar scurge într-o vale și noi o apucăm pe acest fund de vale. Mergem cu pași mari, căci trebuie să ajungem cît mai departe cu putință și să ne întoarcem înainte de căderea nopții, dacă n-o să descoperim nimic. Dar deodată mă opresc :

— Prévot.

— Ce-i ?

— Urmele...

De cît timp uitasem să mai lăsăm îndărătul nostru vreo brazdă ? Dacă n-o regăsim, înseamnă moartea.

Ne întoarcem apucînd-o spre dreapta. Cînd vom fi destul de departe, vom vira perpendicular pe prima noastră direcție și ne vom regăsi urmele acolo unde încă ni le însemnasem.

După ce-am reînnodat firul, plecăm. Căldura crește și, cu ea, se nasc mirajele. Dar acestea nu sînt încă decît miraje elementare. Mari lacuri se formează și dispar cînd înaintăm. Luăm hotărîrea să străbatem valea de nisip și să escaladăm creasta cea mai înaltă, pentru a scruta orizontul. Mergem de șase ceasuri încheiate. Trebuie să fi străbătut, desigur, cu pașii noștri mari, treizeci și cinci de kilometri. Am ajuns pe culmea acestei crupe negre, unde ne așezăm tăcuți.

La picioarele noastre, valea de nisip se revarsă într-un deşert de nisip fără pietre, a cărui orbitoare lumină albă arde ochii. Cît vezi înainte e numai gol. Dar, la orizont, jocuri de lumină compun acum miraje mai tulburătoare. Fortăreţe şi minarete, mase geometrice cu linii verticale. Zăresc şi o mare pată neagră care simulează vegetaţia, dar e sugerată de cel din urmă din norii care s-au topit în timpul zilei şi care au să reînvie o dată cu reîntoarcerea serii. Nu-i decît umbra unui cumulus.

Zadarnic înaintăm, încercarea asta nu duce nicăieri. Trebuie să ne întoarcem la avionul nostru, această baliză roşie şi albă care, poate, va fi reperată de camarazi. Deşi nu-mi întemeiez nici o nădejde pe aceste cercetări, îmi apar drept unica noastră posibilitate de scăpare. Dar mai ales am lăsat acolo ultimii noştri stropi de băutură, şi acum trebuie să bem cît mai neîntîrziat. Trebuie să ne întoarcem, pentru a trăi. Sîntem prizonierii acestui cerc de fier : scurta autonomie a setei noastre.

Dar cît e de greu să baţi cale întoarsă, cînd poate că te îndreptai spre viaţă ! Dincolo de miraje, poate că orizontul e bogat în cetăţi adevărate, în canale cu apă dulce şi în pajişti. Ştiu că am dreptate să mă întorc. Şi totuşi mă încearcă impresia unei prăbuşiri, cînd recurg la această groaznică lovitură de măciucă.

Ne-am culcat lîngă avion. Am străbătut mai mult de şaizeci de kilometri. Băutura ne-am isprăvit-o. Mergînd spre răsărit, n-am întîlnit nici

un semn şi nici un camarad n-a zburat peste acest tărîm. Cît o să putem rezista ? De pe-acum ne e atît de sete...

Am ridicat un rug mare, încropindu-l din cîteva sfărîmături de la aripa pulverizată. Am pregătit benzina şi cîteva table de magneziu, care dau o puternică strălucire. Am aşteptat întîi ca noaptea să se lase foarte întunecoasă, ca să facem să ţîşnească incendiul nostru... Dar unde se află oamenii ?

Acum flacăra se înalţă. Cu evlavie privim cum fanarul nostru arde în pustiu. Privim cum străluceşte în noapte tăcutul şi învăpăiatul nostru mesaj. Şi reflectez că, dacă duce cu sine un apel patetic, duce în acelaşi timp şi foarte multă dragoste. Cerem de băut, dar cerem şi să comunicăm. Să se aprindă în noapte un alt foc, numai oamenii stăpînesc focul, să ne răspundă !

Revăd ochii soţiei mele. Nu voi mai vedea decît ochii aceştia. Ei pun întrebări. Revăd ochii tuturor celor care, poate, ţin la mine. Şi ochii aceştia pun întrebări. O întreagă adunare de priviri mă mustră pentru tăcerea mea. Răspund ! Răspund ! Răspund din toate puterile mele, nu pot arunca în noapte o flacără mai orbitoare !

Am făcut ce am putut. Amîndoi am făcut ce am putut : aproape şaizeci de kilometri fără să bem. De acum înainte nu vom mai bea. E oare vina noastră dacă nu putem aştepta mai mult decît atît ? Am fi stat acolo, aşa de cuminţi, sorbind din ploştile noastre. Dar din clipa în care am aspirat fundul paharului de cositor, un orologiu a început să bată. Din clipa în care am

sorbit ultima picătură, am început să cobor o pantă. Ce pot face dacă timpul, ca un fluviu, mă fură? Prévot plînge. Îl bat pe umăr. Îi spun, ca să-l mîngîi:

— Dacă o fi să crăpăm, crăpăm...

El îmi răspunde:

— Dacă-ţi închipui că plîng pentru mine...

Ei! desigur, am descoperit şi cu evidenţa aceasta. Nimic nu e cu totul de nesuportat. Mîine şi poimîine voi învăţa că, într-adevăr, nimic nu e cu totul de nesuportat. Nu cred decît pe jumătate în supliciu. M-am mai gîndit cîndva la asta. Am crezut într-o zi că mă înec, închis într-o cabină, şi n-am suferit prea mult. Am crezut cîteodată că mă voi face fărîme şi fărîmiţe, şi nici asta nu mi-a părut cine ştie ce eveniment. N-am să cunosc de loc, nici aici, spaima. Mîine voi învăţa, în privinţa asta, unele lucruri şi mai ciudate. Şi Dumnezeu ştie dacă, în ciuda marelui foc înălţat de mine, am renunţat să mă fac auzit de oameni!...

„Dacă-ţi închipui că plîng pentru mine..." Da, da, iată ce e cu totul de nesuportat. De cîte ori văd ochii aceia care aşteaptă, simt parcă o arsură. Mă cuprinde deodată pofta să mă scol şi să fug drept înainte. Undeva acolo oamenii cheamă în ajutor, oamenii naufragiază!

E o ciudată răsturnare de roluri, dar am gîndit întotdeauna că aşa era. Cu toate astea, aveam nevoie de Prévot ca să fiu absolut sigur. Ei bine, nici Prévot nu va cunoaşte această groază în faţa morţii, cu care ni se împuie urechile. Dar

există un lucru pe care el nu-l poate răbda, şi nici eu.

Ah ! Consimt, desigur, să mă las pradă somnului, să adorm pentru o noapte sau pentru veşnicie. Dacă dorm, nu mai ştiu deosebirea. Şi apoi, ce pace ! Dar strigătele acelea care au să se audă acolo, şi acele mari flăcări de disperare... nu suport imaginea lor. Nu pot să-mi încrucişez braţele în faţa unor astfel de naufragii ! Fiecare clipă de tăcere îi ucide cîte puţin pe cei care îmi sînt dragi. Şi o mare furie îşi face drum în mine : pentru ce lanţurile astea care mă împiedică să sosesc la timp şi să-i salvez pe cei ce se scufundă ? Pentru ce incendiul nostru nu ne transmite strigătul pînă la capătul lumii ? Răbdare !... Sosim !... Sosim !... Sîntem salvatorii !

Magneziul s-a consumat şi focul nostru păleşte. N-a rămas din el decît un morman de jeratic, peste care ne aplecăm să ne încălzim. S-a sfîrşit marele şi luminosul nostru mesaj. Ce a dezlănţuit el în lume ? Hm ! ştiu bine că n-a dezlănţuit nimic. Era vorba aci de-o rugă ce n-a putut să se facă auzită.

Bine. Mă voi duce să mă culc.

5

În mijirea zorilor, am adunat de pe aripile avionului, ştergîndu-le cu o cîrpă, cam cît un fund de pahar de rouă, amestecată cu vopsea şi

ulei. Era un amestec greţos, dar l-am băut. În lipsă de altceva, cel puţin ne-am înmuiat buzele. După acest praznic, Prévot îmi spune :

— Din fericire, mai avem revolverul.

Mă simt deodată agresiv şi mă întorc spre el cu o nestăpînită vrăjmăşie. N-aş urî în clipa asta nimic mai mult decît o efuziune sentimentală. Am o nemărginită nevoie să privesc totul ca fiind foarte simplu. Simplu e să te naşti. Simplu e să creşti. Şi e simplu să mori de sete.

Mă uit cu coada ochiului la Prévot, gata să-l jignesc, dacă e nevoie, numai să tacă. Dar Prévot mi-a vorbit liniştit. A tratat o chestiune de igienă. A abordat acest subiect ca şi cum mi-ar fi spus : „Ar trebui să ne spălăm pe mîini". Atunci sîntem de acord. M-am gîndit încă de ieri, de cînd am zărit teaca de piele. Reflexiile mele erau cuminţi, nu patetice. Numai socialul e patetic. Neputinţa noastră de a-i linişti pe cei de care sîntem răspunzători. Şi nu revolverul.

Tot nu ne caută sau, mai precis, sîntem fără îndoială căutaţi în altă parte. Probabil în Arabia. Nu vom auzi, de altfel, nici un avion pînă mîine, cînd îl vom fi părăsit pe al nostru. Această trecere unică, atît de îndepărtată, ne va lăsa atunci indiferenţi. Puncte negre amestecate cu miile de puncte negre ale deşertului, nu vom putea pretinde să fim zăriţi. Nimic nu e exact din reflecţiile asupra acestui supliciu, care mi se vor atribui. Nu voi suferi nici un supliciu. Sal-

vatorii îmi vor apărea circulînd parcă într-un alt univers.

Trebuiesc cincisprezece zile de căutare ca să găseşti în deşert un avion despre care nu se ştie nimic, pe-o întindere de trei mii de kilometri: probabil că sîntem căutaţi din Tripolitania pînă în Persia. Totuşi, astăzi îmi rezerv încă această slabă nădejde, pentru că alta nu e. Şi, schimbînd tactica, hotărăsc să plec singur în explorare. Prévot va pregăti focul şi-l va aprinde în caz de vizită, dar nu vom fi vizitaţi.

Prin urmare, mă duc şi nici nu ştiu dacă voi mai avea puterea să mă întorc. Îmi vin în minte cunoştinţele pe care le am despre deşertul Libiei. În Sahara există totuşi o umiditate de 40%, pe cînd aici coboară pînă la 18%. Şi viaţa se evaporă ca un abur. Beduinii, călătorii, ofiţerii coloniali spun că se poate rezista nouăsprezece ore fără să bei. După douăzeci de ore ochii se umplu de lumină şi sfîrşitul începe: marşul setei e fulgerător.

Dar vîntul acesta de la nord-est, vîntul acesta nefiresc care ne-a înşelat şi care, împotriva oricărei previziuni, ne-a ţintuit aici pe platou, iată, acum ne prelungeşte, fără îndoială, viaţa. Însă ce răgaz ne va lăsa înainte de ora primelor lumini?

Prin urmare plec, dar parcă m-aş îmbarca într-un caic pe ocean.

Şi totuşi, mulţumită aurorii, peisajul acesta nu-mi pare atît de funebru. Merg la început cu mîinile în buzunar, ca un hoţ. Ieri seară am întins curse la deschiderea cîtorva vizuini miste-

rioase şi simt că braconierul din mine se trezeşte. Întîi mă duc să controlez capcanele : sînt goale.

Deci nu voi bea sînge. La drept vorbind, nici nu nădăjduiam.

Şi nu sînt dezamăgit, dimpotrivă, sînt curios. Din ce trăiesc în deşert aceste animale ? Fără îndoială că sînt „fenechi" sau vulpi de nisip, mici carnivore cît iepurii, cu nişte urechi enorme. Nu pot rezista curiozităţii şi mă iau pe urmele unuia. Ele mă călăuzesc către un rîu îngust de nisip, unde toţi paşii sînt întipăriţi adînc. Admir frunza frumoasă lăsată de trei degete în evantai. Mi-l închipui pe prietenul meu alergînd liniştit în zori şi lingînd roua de pe pietre. Aici urmele se răresc : fenechiul meu a fugit. Aici s-a întîlnit cu un tovarăş al său şi au mers unul lîngă altul. Sînt astfel martor, cu o bucurie ciudată, la această matinală plimbare. Îmi plac semnele acestea ale vieţii. Şi uit oarecum că mi-e sete...

În sfîrşit, ajung la cămara vulpilor mele. Aici răsare din nisip, la fiecare sută de metri, cîte-un mic arbust uscat, înalt cît un castron şi cu ramurile încărcate de melci aurii. Fenechiul, în zori, se duce după provizii. Mă izbesc aici de-un mare mister al naturii.

Fenechiul meu nu se opreşte la fiecare arbust. Pe unii, încărcaţi cu melci, îi dispreţuieşte. Pe alţii îi înconjoară cu o vădită luare-aminte. La alţii se opreşte, dar fără să-i pustiască. Ia de pe ei două sau trei cochilii, apoi îşi schimbă restaurantul.

Poate, din joc, nu-şi potoleşte dintr-o dată foamea, pentru a prelungi farmecul plimbării matinale? Dar nu cred. Jocul său coincide prea mult cu o tactică indispensabilă. Dacă fenechiul şi-ar astîmpăra foamea cu melcii de pe întîiul arbust întîlnit, l-ar despuia, după două-trei mese, de povara lui vie. Şi astfel, din arbust în arbust, ar distruge crescătoria. Dar fenechiul se fereşte să împiedice însămînţarea. Nu numai că, pentru un singur prînz, se înfruptă dintr-o sută de astfel de tufe brune, dar nici măcar nu ia vreodată două cochilii vecine de pe aceeaşi ramură. Totul se petrece ca şi cum ar avea conştiinţa riscului. Dacă s-ar îndopa fără băgare de seamă, n-ar mai fi melci. Şi dacă n-ar mai fi melci, n-ar mai fi nici fenechi.

Urmele mă duc îndărăt la vizuină. Desigur că fenechiul e acolo şi mă ascultă, înspăimîntat de răsunetul paşilor mei. Şi-i spun: „Mica mea vulpe, sînt pierdut, dar e ciudat că asta nu m-a oprit să mă interesez de toanele tale..."

Şi rămîn acolo să visez şi mi se pare că te poţi adapta la orice. Gîndul că poate va muri peste treizeci de ani nu tulbură bucuriile unui om. Treizeci de ani, trei zile... e o problemă de perspectivă.

Dar trebuie să uiţi anumite imagini...

Îmi urmez acum drumul şi iată că, o dată cu oboseala, ceva în mine se transformă. Mirajele, dacă nu sînt, le născocesc.

— Heei!

Am ridicat brațele strigînd, dar omul care făcea semne nu era decît o stîncă neagră. Totul începe să se însuflețească în deșert. Am vrut să-l trezesc pe acel beduin care dormea, dar el s-a prefăcut într-o tulpină de copac negru. În tulpină de copac? Această prezență mă surprinde și mă aplec. Vreau să ridic o creangă ruptă: e de marmoră! Mă ridic și privesc în jurul meu: zăresc alte marmore negre. O pădure antediluviană acoperă pămîntul cu trunchiurile sale frînte. S-a prăbușit ca o catedrală, acum o sută de mii de ani, sub un uragan al genezei. Și veacurile au rostogolit pînă la mine aceste trunchiuri de coloane uriașe, lustruite ca bucățile de oțel, pietrificate, înghețate, de culoarea cernelii. Încă mai deosebesc nodul crengilor, încă mai surprind torsiunile vieții, încă mai număr inelele trunchiului. Peste pădurea aceasta, care a fost plină de păsări și de muzică, s-a abătut blestemul și a prefăcut-o în sare. Și simt că priveliștea mi-e vrăjmașă. Mai negre decît armura de fier a colinelor, aceste epave solemne mă resping. Ce caut eu, ins viu, aici, printre marmorele acestea incoruptibile? Eu, pieritor, eu, al cărui trup se va dizolva, ce caut eu aici în eternitate?

De ieri am și parcurs aproape optzeci de kilometri. Desigur că amețeala asta o datorez setei. Ori soarelui. El strălucește peste trunchiurile acestea, care par lustruite cu ulei. Strălucește peste această carapace universală. Nu mai e aici nici nisip, nu mai sînt nici vulpi. Nu mai e decît o imensă nicovală. Și eu merg pe nicovala

aceasta. Şi simt lovindu-mă în cap ciocanele soarelui ! Ah ! acolo...

— Hei ! Hei !...

— Nu e nimic acolo, nu te mai zbate, e delirul.

Îmi vorbesc aşa mie însumi, căci am nevoie să recurg la propria-mi raţiune. Mi-e atît de greu să refuz ceea ce văd. Mi-e atît de greu să nu alerg spre caravana aceea în mers... acolo... vezi !...

— Imbecilule, ştii prea bine că toate astea nu-s decît scornelile tale...

— Atunci nimic pe lume nu e adevărat...

Nimic nu e adevărat, doar crucea aceea la douăzeci de kilometri depărtare de mine, pe colină. Crucea sau farul acela...

Dar nu e în direcţia mării. Atunci este o cruce. Toată noaptea am studiat harta. Era o treabă zadarnică, pentru că nu-mi cunoşteam poziţia. Dar mă aplecam peste toate semnele ce-mi arătau prezenţa omului. Şi undeva am descoperit un mic cerc cu o cruce asemănătoare. Am căutat în legenda hărţii şi am citit : „Aşezămînt religios". Lîngă cruce am văzut un punct negru. M-am întors iar la legendă şi am citit : „Fîntînă permanentă". Mi-a zvîcnit inima puternic şi am recitit cu glas tare : „Fîntînă permanentă... Fîntînă permanentă... Fîntînă permanentă !" Ali-Baba şi comorile sale au vreo însemnătate în faţa unei fîntîni permanente ? Puţin mai departe am remarcat două cercuri albe. Am citit

pe legendă : „Fîntînă temporară“. Era mai puțin frumos. Apoi de jur împrejur nu mai era nimic. Nimic.

Iată-l așadar așezămîntul meu religios ! Călugării au ridicat o cruce mare pe colină, pentru a chema într-acolo naufragiații ! Și nu-mi rămîne decît să mă îndrept într-acolo. Nu-mi rămîne decît să alerg spre acești dominicani...

— Dar nu sînt decît mănăstiri copte în Libia.

— ...Spre acești dominicani studioși. Ei au o bucătărie curată și răcoroasă, cu faianță roșie, iar în curte — o minunată pompă ruginită. Sub pompa ruginită, sub pompa ruginită, ați ghicit... sub pompa ruginită e fîntîna permanentă ! Ah ! ce sărbătoare va fi acolo cînd voi suna la poartă, cînd voi trage de clopotul cel mare...

— Imbecilule, descrii o casă din Provența, unde, de altfel, nu e nici un clopot.

— ...Cînd voi trage de clopotul cel mare ! Portarul va ridica brațele la cer și va striga : „Ești un trimis al Domnului !“ și-i va chema pe toți călugării. Și ei se vor năpusti. Și mă vor sărbători ca pe-un copil sărman. Și mă vor împinge spre bucătărie. Și-mi vor spune : „O clipă, o clipă, fiule... să dăm o fugă pînă la fîntîna permanentă...“

Și eu voi tremura de fericire...

Dar nu, nu vreau să plîng doar pentru faptul că pe colină nu există nici o cruce.

Făgăduielile vestului nu sînt decît minciuni. M-am răsucit de-a dreptul spre nord.

Nordul, el cel puţin, e plin de cîntecul mării. Ah! după ce străbaţi creasta aceasta, orizontul se desfăşoară larg. Iată cel mai frumos oraş din lume.

— Ştii foarte bine că nu e decît un miraj... Ştiu foarte bine că nu e decît un miraj. Nu pot fi înşelat aşa de uşor! Dar dacă-mi place mie aşa, să mă înfund într-un miraj? Dacă-mi place mie aşa, să nădăjduiesc? Dacă-mi place să iubesc oraşul acesta crenelat şi împodobit de soare? Dacă-mi place să merg drept înainte, cu paşi sprinteni, pentru că nu-mi mai simt oboseala, pentru că sînt fericit... Prévot şi revolverul său, lăsaţi-mă să rîd! Prefer beţia mea. Sînt beat. Mor de sete!

Amurgul m-a dezmeticit. M-am oprit deodată, înspăimîntat de-a mă surprinde atît de departe. În amurg mirajul moare. Orizontul s-a dezbrăcat de pompa lui, de palatele lui, de veşmintele-i sacerdotale. E un orizont al deşertului.

— Mare ispravă ai făcut! Te va apuca noaptea, va trebui să aştepţi zorile, iar mîine urmele tale vor fi şterse şi nu vei mai fi nicăieri.

— Atunci de ce să nu merg mai departe, drept înainte? La ce să mă mai întorc? Nu vreau să mai fac efortul acesta, cînd poate era cît pe-aci să deschid, cînd îmi deschisesem braţele să cuprind marea...

— Unde ai văzut marea? De altfel, nu vei ajunge niciodată la ea. Trei sute de kilometri te despart, fără îndoială, de ea. Şi Prévot pîndeşte lîngă „Simoun“! Poate că va fi zărit de-o caravană...

Bine, mă voi întoarce, dar mai întîi voi chema oamenii :

— Eeei !

Planeta asta, Doamne, e totuşi locuită...

— Heeei ! oamenilor !...

Răguşesc. Nu mai am glas. Simt că sînt caraghios strigînd astfel... Mai încerc o dată :

— Oamenilor !

Ecoul e emfatic şi pretenţios.

Şi mă întorc.

După două ore de mers, am zărit flăcările pe care Prévot, înfricoşat de-a mă socoti pierdut, le înalţă către cer. Ah !... mi-e atît de indiferent... Încă un ceas de mers... Încă cinci sute de metri... Încă o sută de metri. Încă cincizeci.

— Ah !

M-am oprit uluit. Bucuria dă să-mi înece inima şi îi stăpînesc năvala. La lumina rugului, Prévot stă de vorbă cu doi arabi, rezemaţi cu spatele de motor. Încă nu m-a zărit. E prea ocupat de propria lui bucurie. Ah ! dacă aş fi aşteptat şi eu ca el... aş fi fost salvat de mult ! Strig îmbătat de fericire :

— Hei !

Cei doi beduini tresar şi mă privesc. Prévot îi lasă şi vine singur spre mine. Desfac braţele. Prévot mă sprijină de coate, deci era să cad ? Îi spun :

— În sfîrşit, a dat Dumnezeu !

— Ce ?

— Arabii !

— Care arabi ?

— Arabii care sînt acolo, cu tine!...

Prévot mă priveşte ciudat şi am impresia că-mi încredinţează, în silă, o taină grea :

— Nu există nici un fel de arabi...

Fără îndoială, de data asta am să izbucnesc în lacrimi.

6

Trăim aici de nouăsprezece ore fără apă, şi ce băusem cu o seară înainte? Cîteva picături de rouă în zori! Dar vîntul din nord-est stăruie încă şi ne mai încetineşte cît de cît transpiraţia. Acest ecran e încă prielnic înaltelor construcţii de nori de pe cer. Ah! dacă norii ar ajunge pînă la noi, dacă s-ar putea să plouă! Dar în deşert nu plouă niciodată.

— Prévot, să tăiem în fîşii triunghiulare o paraşută. Vom fixa cu pietre fiecare fîşie de pînză întinzînd-o pe pămînt. Şi dacă vîntul nu-şi schimbă direcţia, în zori, vom culege într-unul din rezervoarele de benzină roua căzută, storcînd fîşiile de pînză.

Am aliniat cele şase pînze albe sub stele. Prévot a desfăcut un rezervor. Nu mai avem decît să aşteptăm ziua.

Printre sfărîmături, Prévot a descoperit o portocală miraculoasă. Ne-o împărţim. Sînt tulburat de acest lucru, şi totuşi e atît de puţin cînd ne-ar trebui douăzeci de litri de apă.

Culcat în preajma focului nostru de noapte, privesc la fructul acesta luminos și-mi spun: „Oamenii habar n-au ce înseamnă o portocală..." Și îmi mai spun: „Sîntem condamnați, dar încă o dată o atare certitudine nu-mi fură nimic din plăcerea pe care o simt învăluindu-mă. Această jumătate de portocală, pe care-o strîng în mînă, îmi dă una dintre cele mai mari bucurii din viața mea..." Mă întind pe spate, sug din portocală și număr stelele căzătoare. Iată-mă, pentru un minut, nespus de fericit. Și-mi mai spun: „Nu se poate intui lumea în care trăim, dacă noi înșine nu ne aflăm închiși în ea". Abia astăzi înțeleg cu adevărat țigarea și paharul de rom al condamnatului. Nu concepeam cum de poate admite o atît de mare îngenunchere. Și totuși ea-i dă o bucurie așa de intensă! Credeam că e curajos omul dacă surîde. Dar el surîde pentru că-și soarbe romul. Nimeni nu știe că și-a schimbat perspectiva și că din clipa sa de pe urmă condamnatul și-a clădit o viață de om.

Am adunat o mare cantitate de apă: aproape doi litri. Gata cu setea! Sîntem salvați, vom bea!

Torn în rezervorul meu conținutul unui pahar de cositor, dar această apă e de un frumos verde-galben și de la prima înghițitură îi ghicesc un gust atît de înspăimîntător încît, cu toată setea care mă chinuie, îmi reiau respirația, înainte de a termina. Și totuși aș bea și noroi, dar gustul acesta de metal otrăvit e mai puternic decît setea mea.

Privesc la Prévot, care-și rotește ochii pe pămînt, ca și cum ar căuta cu atenție ceva. Deodată se apleacă și vomitează fără a înceta să se rotească. Treizeci de secunde mai tîrziu, vine și rîndul meu. Sînt cuprins de niște astfel de convulsiuni, încît mă așez în genunchi, cu degetele înfipte în nisip. Nu ne vorbim și, timp de un sfert de oră, rămînem așa zguduiți, lepădînd doar cîte puțină fiere.

S-a terminat. Nu mai resimt decît o greață îndepărtată. Dar ni s-a spulberat și ultima nădejde. Nu știu dacă eșecul nostru se datorește soluției cu care e impregnată parașuta ori stratului de tetraclorură de carbon depus pe pereții rezervorului. Ne-ar fi trebuit un alt rezervor sau alte pînze.

Atunci, să ne grăbim ! Se face ziuă. La drum ! Vom fugi din acest podiș blestemat și vom merge cu pași mari drept înainte, pînă la prăbușire. Urmez în felul acesta pilda lui Guillaumet din Anzi : de ieri mă gîndesc într-una la el. Calc formal consemnul, care este acela de a rămîne lîngă epavă. Nu ne vor mai căuta aici.

Descoperim încă o dată că nu noi sîntem naufragiații. Naufragiații sînt cei care ne-așteaptă ! Cei amenințați de tăcerea noastră. Cei care se simt de pe-acum sfîșiați de o greșeală înfiorătoare. Nu se poate să nu fugim înaintea lor. Și Guillaumet, la întoarcerea din Anzi, mi-a povestit că alerga spre naufragiați ! E un adevăr universal.

— Dacă aş fi singur pe lume, îmi spune Prévot, m-aş culca la pămînt.

Şi mergem drept înaintea noastră spre est-nord-est. Dacă vom fi trecut Nilul, cu fiecare pas ne vom înfunda mai adînc în desimea deşertului Arabiei.

De ziua aceea nu-mi mai amintesc nimic. Nu-mi mai amintesc decît despre graba mea. Graba mea spre orice, spre prăbuşire. Îmi aduc aminte că am mers privind în pămînt, eram dezgustat de miraje. Din vreme în vreme, ne rectificam direcţia după busolă. Uneori ne-am şi întins, ca să mai răsuflăm cîte puţin. De asemenea, undeva mi-am aruncat trenciul de cauciuc, pe care-l păstrasem pentru noapte. Nu ştiu nimic mai mult. Amintirile mele nu-mi mai spun decît de răcoarea serii. Devenisem şi eu aidoma nisipului, şi totul în mine se ştersese.

Ne-am hotărît, la scăpătatul soarelui, să poposim. Ştiu bine că ar fi trebuit să mergem mai departe : această noapte fără apă ne va da gata. Dar ne-am luat cu noi fîşiile de pînză ale paraşutei. Dacă otrava nu vine din substanţa cu care sînt impregnate, n-ar fi exclus ca mîine dimineaţă să putem bea. Trebuie să întindem încă o dată, sub stele, capcanele de adunat rouă.

Dar iată că la nord cerul e astă-seară pur. Nici un nor. Şi iată că vîntul şi-a schimbat gustul. Şi-a schimbat şi direcţia. A şi sosit la noi suflul cald al deşertului. E deşteptarea bestiei ! Simt că ne linge mîinile şi obrazul...

Şi dacă o să mai merg, nu voi apuca să străbat nici zece kilometri. De trei zile, fără să beau, făcusem mai mult de o sută optzeci de kilometri...

Dar, în clipa opririi, Prévot îmi spuse :

— Îţi jur că e un lac.

— Eşti nebun !

— La ora aceasta, în amurg, ar putea fi un miraj ?

Nu răspund nimic. Am renunţat de mult să mai mă-ncred în ochii mei. Nu e un miraj, poate, dar atunci e o invenţie a nebuniei noastre. Cum de Prévot mai crede încă ?

Prévot se încăpăţînează :

— E la douăzeci de minute de aici, mă duc să văd...

Încăpăţînarea asta mă irită :

— Du-te să vezi, du-te să iei aer... e excelent pentru sănătate. Dar dacă lacul tău există, el e sărat, să-ţi fie limpede. Sărat sau nu, el e la mama dracului. Şi, mai ales, nu există.

Cu ochii ficşi, Prévot se îndepărtează. Cunosc bine aceste atracţii suverane ! Şi mă gîndesc : „Există şi somnambuli care merg să se arunce drept sub locomotivă". Ştiu că Prévot nu se va mai întoarce. Această ameţeală a vidului îl va încleşta şi nu va putea să se mai întoarcă. Şi se va prăbuşi puţin mai departe. Şi va muri el într-o parte, eu într-alta. Iar toate acestea au atît de puţină importanţă !...

Nu mi se pare un semn prea bun această indiferenţă care m-a cuprins. Cînd am fost pe jumătate înecat, am simţit aceeaşi pace. Dar, întins cu burta pe pietre, mă apuc să scriu o scrisoare pos-

tumă. Scrisoarea mea e foarte frumoasă. Foarte demnă. Risipesc într-însa sfaturi înțelepte. Cînd o recitesc, simt o vagă plăcere a vanității. Se va spune despre ea : „Iată o admirabilă scrisoare postumă ! Ce păcat că a murit !“

Şi aş vrea să ştiu unde sînt. Încerc să-mi formez salivă : de cîteva ore n-am mai scuipat ? Nu mai am salivă. Dacă țin gura închisă, o materie lipicioasă îmi pecetluieşte buzele. Se usucă şi formează în jurul gurii un fel de tiv tare. Totuşi, încercările mele de a înghiți încă reuşesc. Iar ochii nu mi-s încă plini de lumini. Cînd acest spectacol radios îmi va fi oferit, nu voi mai avea să sufăr decît două ore.

S-a lăsat noaptea. De ieri seară luna a crescut. Prévot nu se întoarce. Zac întins pe spate şi chibzuiesc adînc la aceste evidențe. Regăsesc în mine o impresie de demult. Caut să mi-o definesc. Sînt... Sînt... Sînt îmbarcat ! Mă îndreptam spre America de Sud, mă întinsesem tot ca şi acum pe puntea superioară. Vîrful catargului se plimba în lung şi-n lat, foarte încet, printre stele. Aici lipseşte un catarg, dar sînt totuşi îmbarcat spre o destinație care nu depinde de eforturile mele. Vînzătorii de negri m-au azvîrlit, legat, pe-o corabie.

Mă gîndesc la Prévot care nu se mai întoarce. Nu l-am auzit niciodată plîngîndu-se. E foarte bine. Mi-ar fi fost imposibil să aud pe cineva gemînd. Prévot e un bărbat.

Ah ! La cinci sute de metri de mine, iată-l că face semne cu lampa. Şi-a pierdut urmele !

N-am lampa la mine ca să-i răspund, mă ridic, strig, dar nu m-aude...

O a doua lampă se aprinde la două sute de metri de a lui şi apoi o a treia. Dumnezeule, e o urmărire şi sînt căutat!

Strig:

— Heeei!

Dar nu m-aude nimeni.

Cele trei lămpi îşi continuă semnalele lor de chemare. Nu sînt nebun astă-seară. Mă simt bine. Sînt liniştit. Privesc atent. La cinci sute de metri de mine, sînt trei lămpi.

— Heeei!

Dar tot nu m-aude nimeni.

Atunci sînt cuprins de-o scurtă panică. E singura pe care o voi cunoaşte. Ah! pot încă să alerg: „Aşteptaţi... Aşteptaţi..." Se vor întoarce! Se vor îndepărta, vor căuta aiurea, şi eu am să cad! Voi cădea pe pragul vieţii, cînd existau braţe care să mă primească!...

— Hei! Hei!

— Hei!

M-au auzit. Mă sufoc, mă sufoc, dar tot mai alerg. Alerg în direcţia vocii: „Hei!" îl zăresc pe Prévot şi mă prăbuşesc.

— Ah! Cînd am zărit toate lămpile astea!...

— Care lămpi?

Într-adevăr, e singur.

De astă-dată nu simt nici un fel de disperare, ci doar o surdă mînie.

— Şi lacul dumitale?

— Se îndepărta cu cît înaintam. Şi am mers spre el vreo jumătate de oră. După o jumătate

de oră era prea departe. M-am întors. Dar acum sînt sigur că e un lac...

— Eşti nebun, cu-adevărat nebun. Ah! pentru ce ai făcut asta... Pentru ce?

Ce a făcut? Pentru ce-a făcut-o? Aş plînge de indignare, şi nu ştiu de ce sînt indignat. Şi Prévot îmi explică cu o voce strangulată:

— Aş fi dorit atît de mult să găsesc de băut... Buzele tale sînt aşa de albe!

Ah! Mînia mi se risipeşte... Îmi trec mîna peste frunte, ca şi cum m-aş trezi, şi mă simt trist. Şi povestesc încet:

— Am văzut, aşa cum te văd, am văzut limpede, fără nici o eroare posibilă, trei lumini... Îţi jur că le-am văzut, Prévot!

Mai întîi, Prévot tace.

— Ei da, mărturiseşte el în cele din urmă, stăm prost.

Pămîntul radiază sub această atmosferă fără vapori de apă. S-a şi făcut foarte frig. Mă ridic şi merg. Dar sînt numaidecît cuprins de un tremur insuportabil. Sîngele meu deshidratat circulă foarte prost şi mă pătrunde un frig ca de gheaţă, care nu e numai frigul nopţii. Îmi clănţăne fălcile şi trupul întreg mi-e zguduit de tresăriri. Nu mă mai pot servi de lanternă, atît de tare îmi dîrdîie mîinile. N-am fost niciodată sensibil la frig şi totuşi voi muri de frig. Ce straniu efect al setei!

Am lăsat să-mi alunece trenciul cauciucat undeva, pentru că era obositor să-l port pe căldură. Încetul cu încetul, vîntul se înăspreşte. Şi

descopăr că în deşert nu există nici un fel de adăpost. Deşertul e neted ca o marmoră. În timpul zilei nu se îmbracă în nici un fel de umbră, iar noaptea te lasă pradă vîntului. Nici un arbore, nici un tufiş, nici o piatră care să mă fi adăpostit. Vîntul mă izbeşte pieptiş ca pe-o cavalerie aflată în cîmp descoperit. Mă învîrt locului, să pot scăpa de el. Mă trîntesc la pămînt şi mă ridic în picioare. Culcat sau în picioare, oricum, sînt expus biciului de gheaţă. Nu pot alerga, nu mai am putere, nu mai pot fugi de asasin şi cad în genunchi, cu capul în mîini, sub sabie !

Îmi dau seama puţin mai tîrziu ; m-am ridicat şi merg drept înaintea mea, dîrdîind într-una ! Unde mă aflu ? Ah ! tocmai plecasem, îl aud pe Prévot ! Chemările lui m-au trezit...

Mă întorc spre el, mereu cutremurat de acea dîrdîială, de acel sughiţ al întregului trup. Şi-mi spun : „Nu e frig. E altceva. E sfîrşitul." M-am deshidratat prea mult. Am mers atîta alaltăieri şi ieri, cînd am pornit-o singur...

Gîndul că voi sfîrşi din pricina frigului mă face să sufăr. Aş prefera mirajele mele interioare. Crucea aceea, arabii, lămpile. În definitiv, începuseră să mă intereseze. Nu-mi place să fiu flagelat ca un sclav...

Iată-mă din nou în genunchi.

Luasem cu noi ceva medicamente. O sută de grame de eter pur, o sută de grame de alcool de 90 de grade şi un flacon de iod. Încerc să beau două-trei înghiţituri de eter pur. E ca şi cum aş

înghiţi cuţite Pe urmă, puţin alcool de 90 de grade, dar asta mă strînge de beregăţi.

Scobesc o groapă în nisip, mă culc în ea şi mă acopăr cu nisip. Stau numai cu obrazul afară. Prévot a descoperit cîteva crengi şi aţîţă un foc ale cărui flăcări pier iute. Prévot refuză să se îngroape în nisip. Preferă să sară pe loc. Dar nu face bine.

Gîtlejul mi s-a mai strîns, e semn rău, şi totuşi mă simt mai bine. Mă simt liniştit. Mă simt liniştit, dincolo de orice nădejde. O pornesc fără voie în călătorie, legat de puntea vasului meu de vînzători de negri sub stele. Dar poate că nu sînt foarte nenorocit...

Nu mai simt frigul, dacă mă strădui să nu mişc nici măcar un muşchi. Atunci, îmi uit trupul adormit sub nisip. Nu mă voi mai mişca, şi astfel nu voi mai suferi niciodată. De altminteri, în realitate se suferă atît de puţin... Domneşte în spatele tuturor acestor chinuri orchestraţia oboselii şi a delirului. Şi totul se schimbă într-o carte cu poze, într-un basm cu zîne, puţin cam crud... Adineaori vîntul mă vîna din toate părţile şi, ca să scap, mă învîrteam roată în jurul meu ca o jivină. Pe urmă mi-a fost greu să respir : un genunchi îmi strivea pieptul. Un genunchi. Şi mă zbăteam împotriva greutăţii îngerului. N-am fost niciodată singur în deşert. Acum, cînd nu mai cred în ceea ce mă înconjoară, mă retrag în mine, închid ochii şi nu mai mişc nici o geană. Tot acest torent de imagini simt că mă transportă către un vis liniştit. Fluviile se potolesc în adîncurile mării.

Rămas-bun, vouă, cei pe care vă iubeam. Nu e vina mea dacă trupul omenesc nu poate rezista trei zile fără să bea. Nu mă credeam ostatecul fîntînilor. Nu-mi bănuiam o atît de relativă autonomie. Se crede că omul poate să meargă, drept înaintea lui. Se crede că e liber... Nu se vede frînghia care-l leagă de fîntînă, care-l ține legat, ca un cordon ombilical, de pîntecul pămîntului. Dacă face un pas mai mult, moare.

În afară de suferința voastră, nu regret nimic. Oricum aș privi lucrurile, mi-a fost dată partea cea mai bună. Dacă m-aș întoarce, aș reîncepe. Am nevoie să trăiesc. În orașe nu există viață omenească.

Aici nu e vorba de aviație. Avionul nu e un scop, e un mijloc. Nu pentru avion îți riști viața. Nici țăranul nu ară pentru plugul lui. Dar, mulțumită avionului, părăsești orașele cu contabilii lor și regăsești înțelepciunea de la țară.

Faci o muncă de om și cunoști griji omenești. Te pui în contact cu vîntul, cu stelele, cu noaptea, cu nisipul, cu marea. Tragi pe sfoară forțele naturii. Aștepți zorile cum așteaptă un grădinar primăvara. Aștepți escala ca pe-un pămînt făgăduit și-ți cauți adevărul în stele.

Nu mă voi plînge. De trei zile am tot mers, mi-a fost sete, am descifrat urmele întîlnite pe nisip, mi-am făcut speranțe din boabe de rouă. Am căutat să dau de capătul stirpei mele, despre care uitasem unde sălășluie pe pămînt. Și toate acestea sînt griji din grijile oamenilor care trăiesc. Nu pot să nu le socot de-o mai mare

importanţă decît alegerea unui music-hall într-o seară.

Nu mai înţeleg forfotelile acestea umane din trenurile de periferii, pe oamenii aceştia care se cred oameni şi care totuşi sînt reduşi, ca şi furnicile, de o presiune pe care n-o simt, la întrebuinţarea care li se dă. Cu ce şi-or fi umplînd, atunci cînd sînt liberi, micile lor duminici absurde?

Odată, în Rusia, am auzit cîntîndu-se Mozart într-o uzină. Am scris lucrul acesta. Am primit două sute de scrisori de injurii. Nu mi-e necaz pe cei care preferă şantanurile. Ei nu cunosc altfel de cîntece. Mi-e necaz pe patronul şantanului. Nu-mi place să fie stricat sufletul oamenilor.

Sînt fericit în meseria mea. Mă simt ţăran al escalelor. În trenul de periferie îmi simt agonia cu totul altfel decît aici! Aici, la urma urmelor, e un adevărat lux!...

Nu regret nimic. Am jucat, am pierdut. E în firea meseriei noastre. Şi totuşi am respirat acest vînt al mării.

Cei care l-au gustat o dată nu uită această hrană. Nu-i aşa, camarazii mei? Şi nu e vorba de a-ţi trăi viaţa în pericol. Această formulă e pretenţioasă. Toreadorii nu-mi plac de fel. Nu pericolul îl iubesc. Ştiu ce iubesc. Viaţa.

Cerul mi se pare că se va limpezi. Scot un braţ din nisip. Am în apropierea mîinii o fîşie de pînză, o pipăi, dar e uscată. Să aşteptăm.

Roua se depune în zori. Dar zorile vin fără să ude pînzele. Reflecţiile mele se cam încurcă şi mă aud spunînd : „Aici e o inimă uscată... o inimă uscată... o inimă uscată care nu mai poate vărsa lacrimi !"

— La drum, Prévot ! Gîtlejurile nu ni s-au închis încă : trebuie să mergem.

7

Bate vîntul de vest, care usucă omul în nouăsprezece ore. Esofagul nu mi s-a închis încă, dar e tare şi dureros. Bănui ceva care mă rîcîie înăuntru. În curînd va începe acea tuse care mi-a fost descrisă şi pe care-o aştept. Limba mă stînjeneşte. Dar ceea ce e mai grav, că am şi început să văd pete strălucitoare. Cînd se vor preface în flăcări, am să mă culc.

Mergem repede. Profităm de răcoarea zorilor. Ştim că în plin soare, aşa cum se spune, nu vom mai putea merge. În plin soare...

Nu mai avem dreptul să asudăm. Şi nici pe acela de a aştepta. Răcoarea de acum nu e decît o răcoare de 18% umiditate. Vîntul care suflă vine din deşert. Şi, sub mîngîierea lui mincinoasă şi dulce, sîngele nostru se evaporă.

În prima zi am mîncat cîteva boabe de strugure. De trei zile, o jumătate de portocală şi o jumătate de prăjitură uscată. Cu ce salivă am

mai fi mestecat mîncarea? Dar nu simt nici o foame, nu simt decît setea. Şi mi se pare că, de aci înainte, mai mult decît setea, simt efectele ei. Acest gîtlej aspru. Această limbă de ghips. Această rîcîială şi acest gust îngrozitor în gură. Toate aceste senzaţii sînt noi pentru mine. Fără îndoială că apa le-ar vindeca, dar n-am amintiri care să-mi pună la îndemînă astfel de remedii. Setea devine din ce în ce mai mult o maladie şi din ce în ce mai puţin o dorinţă.

Mi se pare că fîntînile şi fructele nu-mi mai oferă imagini prea sfîşietoare. Uit de strălucirea portocalei, aşa cum mi se pare că uit de orice făpturi iubite. Poate că am şi început să uit totul.

Ne-am aşezat, dar trebuie să plecăm din nou. Renunţăm la etape lungi. După cinci sute de metri de marş sîntem zdrobiţi de oboseală. Şi simt o mare plăcere să mă întind. Dar trebuie să pornim din nou.

Peisajul se schimbă. Pietrele devin mai rare. Mergem acum pe nisip. La doi kilometri înaintea noastră sînt dunele. Pe acele dune, cîteva pete de vegetaţie pitică. În locul armurii de oţel prefer nisipul. E deşertul auriu. E Sahara. Mi se pare că o recunosc...

Acum n-o să mai durăm nici două sute de metri.

— Vom merge, totuşi, cel puţin pînă la acei arbuşti.

E o limită extremă. Opt zile mai tîrziu, cînd ne vom întoarce pe urmele noastre cu maşina să căutăm „Simoun"-ul, vom constata că această ultimă încercare a fost de optzeci de kilometri.

Făcusem deci aproape două sute. Cum am fi putut continua ?

Ieri mergeam fără speranță. Astăzi aceste cuvinte și-au pierdut sensul. Astăzi mergem, pentru că mergem. Așa cum trag, fără îndoială, boii la plug. Ieri visam paradisuri cu portocali. Astăzi însă pentru mine nu mai există paradis. Nu mai cred în existența portocalelor.

Nu mai descopăr în mine nimic altceva decît o mare uscăciune a sufletului. Voi cădea și nu voi cunoaște disperarea. N-am nici un fel de durere. Îmi pare rău : tristețea mi s-ar părea dulce ca apa. Ai milă de tine și te plîngi ca pe-un prieten. Dar nu mai am prieteni în lume.

Cînd mă vor găsi, cu ochii arși, se va crede că am chemat într-ajutor multă vreme și că am suferit mult. Dar elanurile, regretele, suferințele dulci sînt totuși bogății. Iar eu nu mai am bogății. Fragedele fete tinere, în seara primei lor iubiri, cunosc tristețea și plîng. Tristețea e legată de freamătul vieții. Dar în mine nu mai simt nici o tristețe...

Deșertul sînt eu. Nu mai fac salivă, dar nu-mi mai făuresc nici închipuiri dulci, către care aș fi putut să mă tîngui. Soarele a uscat în mine izvorul lacrimilor.

Și totuși, ce-am zărit ? Un suflu de speranță a trecut peste mine ca un vînt năprasnic pe deasupra mării. Ce semn e acesta care-mi biciuie instinctul înainte de a-mi bate la poarta conștiinței ? Nimic nu s-a schimbat, și totuși s-a schimbat totul. Această pînză de nisip, aceste

movile și line văiugi de verdeață nu mai compun un simplu peisaj, ci o scenă. O scenă goală încă, dar gata pregătită. Îl privesc pe Prévot. E cuprins de aceeași mirare ca și mine, dar nici el nu înțelege ce simte.

Vă jur că se va întîmpla ceva...

Vă jur că deșertul s-a însuflețit. Vă jur că absența aceasta, că tăcerea aceasta e deodată mai emoționantă decît tumultul unei pieți publice...

Sîntem salvați, se văd pași pe nisip !...

Ah ! pierdusem urma stirpei umane, eram tăiați de restul tribului, ne pomenisem singuri în lume, uitați printr-o migrație universală, și iată că descoperim întipărite pe nisip tălpile miraculoase ale omului.

— Uite, Prévot : aici doi oameni s-au despărțit...

— Aici a îngenuncheat o cămilă...

— Aici...

Și totuși, nu sîntem de loc salvați încă. Nu ne e destul să așteptăm. În cîteva ore nu vom mai putea fi ajutați. Cînd începe tusea, goana setei e prea rapidă. Și gîtlejul nostru...

Dar sper în această caravană, care se leagănă undeva, prin pustiu.

Așadar am mers totuși ceva, cînd dintr-o dată am auzit trîmbițele cocoșului. Guillaumet îmi spusese : „Spre sfîrșit, auzeam cucurigul cocoșilor din Anzi. Auzeam și huruitul trenurilor...“

Îmi amintesc de povestirea lui chiar în clipa cînd cocoşul cîntă şi-mi spun : „Ochii m-au trădat de la început. Din cauza setei, fără îndoială. Urechile au rezistat mai bine..."

Dar Prévot m-a apucat de mînă :

— Ai auzit ?

— Ce ?

— Cocoşul !

— Atunci... Atunci...

Atunci desigur, prostule, e viaţa...

Am avut o ultimă halucinaţie : aceea a trei cîini care se urmăreau. Prévot, care privea şi el, n-a văzut nimic. Dar sîntem doi ca să întindem braţele către acest beduin. Sîntem doi ca să revărsăm spre el tot suflul pieptului nostru. Sîntem doi ca să rîdem de fericire !...

Vocile noastre însă nu ajung nici pînă la treizeci de metri. Coardele noastre vocale sînt de mult uscate. Vorbeam pe şoptite unul cu altul şi nici măcar nu ne dasem seama !

Dar acest beduin şi cămila lui, care au început să se vadă din spatele movilei, iată-i că se îndepărtează încet-încet. Poate că omul e singur. Un demon crud ni l-a arătat şi ni l-a luat înapoi...

Şi pentru nimic în lume n-am mai putea să alergăm !

Profilul altui arab apare pe dună. Urlăm, dar foarte încet. Atunci, agităm braţele şi avem impresia că umplem cerul cu semnale imense. Dar beduinul priveşte într-una spre dreapta...

Şi iată că, fără grabă, s-a răsucit puţin. În clipa în care se va arăta din faţă, minunea se va

fi săvîrşit. Chiar în clipa în care ne va privi, va fi şi stins în noi setea, moartea şi mirajele. S-a mai răsucit puţin şi iată că a şi schimbat faţa lumii. Printr-o singură mişcare a bustului, prin faptul că-şi plimbă privirea împrejur, creează viaţa şi mi se pare că are puteri zeeşti...

E un miracol... vine de-a dreptul către noi pe nisip, ca un zeu pe deasupra valurilor mării...

Arabul ne-a privit simplu. Şi-a apăsat mîinile pe umerii noştri şi noi ne-am supus. Ne-am întins pe nisip. Aici nu mai există nici rase, nici limbaje, nici despărţăminte... Există doar acest nomad sărac, care ne-a atins umerii cu mîini de arhanghel.

Am aşteptat, cu fruntea în nisip. Şi acum, bem întinşi pe pîntece, cu capul în ciubăr, ca nişte viţei. Beduinul se sperie şi ne obligă în fiecare clipă să ne întrerupem. Dar, de îndată ce ne lasă în pace, ne înfundăm iarăşi cu capul în apă. Apă!

Apă, n-ai nici gust, nici culoare, nici aromă, nu poţi fi definită, te gustăm fără să te cunoaştem. Tu nu eşti necesară vieţii: tu eşti însăşi viaţa. Ne pătrunzi de-o plăcere care nu se explică prin simţuri. Cu tine reintră în noi toate puterile la care am renunţat. Prin graţia ta se deschid în noi toate izvoarele secătuite ale inimii noastre.

Eşti cea mai mare bogăţie din lume şi eşti şi cea mai gingaşă, tu, atît de pură în adîncul pămîntului. Poţi muri lîngă un izvor de apă cu magneziu. Poţi muri la doi paşi de un lac sărat.

Poți muri chiar dacă ai doi litri de rouă care rețin în suspensie câteva săruri. Nu accepți amestec, nu suporți alterare, ești o divinitate umbroasă...

Dar răspîndești în noi o fericire infinit de simplă.

Cît despre tine, care ne salvezi, beduinule din Libia, tu te vei șterge totuși pentru totdeauna din memoria mea. Nu-mi voi aminti niciodată de chipul tău. Tu ești Omul și îmi apari purtînd chipul tuturor oamenilor deodată. Nu ne-ai mai văzut niciodată și ne-ai și recunoscut. Tu ești fratele cel iubit. Și, la rîndul meu, te voi recunoaște în toți oamenii.

Îmi apari scăldat în noblețe și bunăvoință, divinitate care ai puterea de a lecui de sete. Prin tine, toți prietenii mei, toți vrăjmașii mei merg spre mine, și nu mai am în lume nici un vrăjmaș.

VIII

OAMENII

1

AM TRECUT încă o dată pe lîngă un adevăr pe care nu l-am înţeles. M-am crezut pierdut, am crezut că am atins culmile disperării, dar, odată împăcat cu renunţarea, am putut cunoaşte pacea. Se pare, în acele ore, că cineva se descoperă pe sine însuşi şi-şi devine propriul prieten. Înaintea unui sentiment de plenitudine, care mulţumeşte în noi nu ştiu ce nevoie esenţială, necunoscută încă, nimic nu va putea să aibă întîietate. Mi-nchipui că Bonnafous, care se istovea mergînd contra vîntului, a cunoscut o astfel de seninătate. De asemenea Guillaumet, între zăpezi. Cum aş putea eu însumi uita că, îngropat în nisip pînă la ceafă şi doborît de sete încetul cu încetul, mi-am simţit sufletul atît de cald sub mantia mea înstelată.

Cum să statornicim în noi o astfel de eliberare? La om, se ştie, totul e paradoxal. Garantează-i unuia pîinea pentru a-l înlesni să creeze, şi el adoarme, cuceritorul victorios se moleşeşte, generosul, dacă-l îmbogăţeşti, se face zgîrcit. Esenţialul nu ni-i dat să-l prevedem. Fiecare dintre noi a cunoscut bucuriile cele mai depline

acolo unde nimic nu le vestea. Ele ne-au lăsat o asemenea nostalgie încît și suferințele ni le regretăm, dacă suferințele noastre le-au îngăduit. Cu toții am gustat, regăsindu-ne camarazii, farmecul amintirilor urîte.

Ce știm noi decît că există niște împrejurări care ne fac să rodim ? Unde sălășluie adevărul din om ?

Adevărul nu e de loc ceea ce se demonstrează. Dacă în acest tărîm, și nu în altul, portocalii își desfașă rădăcini trainice și se încarcă de fructe, locul de aici e pentru portocali adevărul. Dacă religia aceasta, dacă această cultură, dacă această scară de valori, dacă această formă de activitate, și nu altele, înlesnesc în om această plenitudine, dacă eliberează în el un mare senior care pînă atunci se ignora, e pentru că scara aceasta de valori, cultura aceasta, forma aceasta de activitate înseamnă pentru el adevărul. Logica ? Să se descurce singură pentru a da socoteală de viață.

De-a lungul acestei cărți am citat pe unii dintre cei care au ascultat, pare-se, de o vocație covîrșitoare, care au ales deșertul sau zborul, așa cum alții ar fi ales mănăstirea ; dar mi-am trădat scopul, dacă am părut că vă îndemn să admirați întîi oamenii. Demn de admirat întîi este pămîntul care i-a zămislit.

Vocațiile au de spus, fără îndoială, un cuvînt. Unii se închid în dughenele lor. Alții își mînă cu semeție pașii în direcția necesară : le regăsim în copilărie, fiecăruia, încolțind elanurile care le

vor explica destinul. Dar, citită prea tîrziu, Istoria e înşelătoare. Elanurile de care vorbeam le vom regăsi aproape la toţi. Cu toţii am cunoscut negustoraşi care, în cursul unora din nopţile cu naufragii şi incendii, se descoperă mai măreţi decît ei înşişi. Asupra calităţii plenitudinii lor nu se vor înşela cîtuşi de puţin : acest incendiu va rămîne noaptea vieţii lor. Dar în lipsă de prilejuri noi, în lipsă de împrejurări propice, în lipsă de religii severe, au adormit din nou, fără a fi crezut în propria-le grandoare. Fireşte, vocaţiile ajută omului să se elibereze : dar e la fel de necesar ca să fie eliberate aceste vocaţii.

Nopţi aeriene, nopţi ale deşertului... acestea sînt rarele ocazii, care nu tuturor muritorilor li se oferă. Şi totuşi, cînd împrejurările îi însufleţesc, toţi manifestă aceleaşi trebuinţe. Nu mă îndepărtez de loc de subiectul meu, dacă am să vă povestesc despre o noapte în Spania, care, în privinţa aceasta, m-a instruit. Am vorbit mult despre cîte unii şi mi-ar fi drag să vorbesc de toţi.

Era pe frontul Madridului, pe care-l vizitam ca reporter. În seara aceea cinam în fundul unui adăpost subteran, la masa unui tînăr căpitan.

2

Stăteam de vorbă în momentul cînd a sunat telefonul. S-a angajat un dialog lung : era vorba de un atac local, în legătură cu care P.C.-ul dă-

dea ordine, de un atac deznădăjduit pentru cîştigarea, în acea periferie muncitorească, a cîtorva case prefăcute în fortăreţe de ciment. Căpitanul ridică din umeri şi se reîntoarse la noi : „Primii dintre noi, spuse el, care se vor arăta...“, apoi, întinzînd două pahare de coniac, unul către un sergent, care se afla alături, al doilea către mine :

— Tu ai să vii cu mine primul, îi zise sergentului. Bea şi du-te de te culcă.

Sergentul a plecat la culcare. Împrejurul mesei sîntem vreo zece care veghem. În această încăpere bine camuflată, unde nici o lumină nu se strecoară, lumina este aşa de aspră încît clipesc din ochi. Mi-am strecurat privirea, acum cinci minute, printr-o gaură din zid. Ridicînd pînza care masca intrarea, am zărit, înghiţite de un clar de lună care răspîndea o lumină de abis, ruinele unor case bîntuite de stafii. Cînd am lăsat pînza să cadă la loc, mi s-a părut că şterg razele lunii ca pe-o şuviţă de ulei. Mai păstrez încă în ochi imaginea fortăreţelor verzi-albăstrii.

Fără îndoială, aceşti soldaţi nu se vor mai întoarce, însă, din pudoare, ei tac. Asaltul e cuprins în ordin. Se ia dintr-o grămadă de oameni. Se ia dintr-un hambar cu grîne. Se aruncă un pumn de grăunţe pentru semănătură.

Şi noi ne bem coniacul. La dreapta se dispută o partidă de şah. La stînga se fac glume. Unde mă aflu ? Un om pe jumătate cherchelit îşi face apariţia. Îşi mîngîie barba hirsută şi rostogoleşte spre noi priviri tandre. Ochii îi alunecă spre coniac, se retrag, revin, se întorc rugător spre

căpitan. Căpitanul rîde încet. Amăgit de speranță, omul rîde și el. Un rîs ușor cuprinde spectatorii. Căpitanul împinge încetișor sticla, privirile omului schițează disperarea și un joc pueril se naște astfel, un soi de balet mut care, prin fumul gros al țigărilor, prin noaptea albă care se cheltuie, prin imaginea atacului care se apropie, are parcă ceva din lumea viselor.

Și noi ne amuzăm, la adăpost, ascunși în cala corăbiei noastre, pe cînd afară exploziile se întețesc ca rafalele de pe mare.

Acești oameni se vor smulge peste cîteva clipe din sudoarea lor, din alcoolul lor, din noroiul așteptării lîngă apele regale ale nopții de război. Îi simt așa de apropiați de momentul în care vor deveni puri. Dar ei mai dănțuie încă, atît cît o să mai poată dănțui, baletul chefliului și al sticlei. Și continuă, atît cît o să mai poată continua, această partidă de șah. Fac să dureze viața atîta cît pot. Dar au pregătit un deșteptător care domnește pe etajeră. Soneria deșteptătorului va răsuna așadar. Atunci acești oameni se vor ridica, se vor întinde și își vor încătărăma centiroanele. Atunci căpitanul își va lua din cuier revolverul. Atunci bețivul se va trezi. Atunci toți o vor lua, fără să se prea grăbească, prin acest coridor care urcă în pantă dulce pînă la un dreptunghi albastru de lună. Vor spune cuvinte simple, precum : „Afurisit atac..." sau „E frig !" Apoi se vor azvîrli.

La ora hotărîtă, am fost de față cînd s-a deșteptat sergentul. Dormea lungit pe un pat de

fier, în dărîmăturile unei pivnițe. Și-l priveam cum doarme. Mi se părea cunoscut gustul somnului său, fără convulsii, ci atît de fericit. Îmi amintea de prima zi din Libia, cînd Prévot și cu mine, pomeniți fără apă și condamnați, putusem, înainte de-a ne fi năpădit o sete năprasnică, să ne prăbușim o dată, pentru o singură dată, două ore întregi în somn. Adormind, avusesem sentimentul că dispun de o putere neîntrecută: aceea de a mă refuza lumii prezente. Stăpîn al unui trup care încă mă lăsa în pace, de îndată ce-mi vîrîi capul între brațe, nimic nu făcu din acea noapte o mai puțin fericită noapte decît oricare alta de pe lume.

Tot astfel se odihnea și sergentul, strîns ghem, fără nici o formă omenească, și, cînd cei sosiți să-l trezească aprinseră o lumînare și-o înțepeniră în gîtul unei sticle, la început nu deosebii nimic din grămada aceea informă, decît cel mult niște cizme. Niște uriașe cizme cu ținte, cu potcoave, niște cizme de muncitor cu ziua sau de docher.

Omul era echipat ca pentru lucru și din cap pînă-n picioare nu era decît echipament: cartușiere, revolvere, curele de piele, centiron. Purta samarul, hamul, tot harnașamentul unui cal de tracțiune. În adîncimile văgăunii subterane din Maroc se pot vedea șire enorme de paie trase de cai orbi. Și aici, la lumina roșietică și tremurătoare a lumînării, se trezea un cal orb, să-și tragă șira lui.

— Hai! Sergent!

El se mişcă anevoie, arătîndu-şi ochii împăienjeniţi încă de somn şi bodogănind nu ştiu ce. Dar se întoarse la perete, refuzînd să se scoale, adîncindu-se în somn ca în liniştea unui pîntec matern, ca dedesubtul unor ape adînci, prinzînd în pumnii pe care-i deschidea şi-i închidea nu ştiu ce alge negre. Trebuie totuşi să i se deznoade degetele. Ne aşezarăm pe patul lui, unul dintre noi îi trecu uşor braţul pe sub ceafă şi, surîzînd, îi înălţă capul greoi. Gestul avu ceva din blîndeţea cailor care, în căldura cea bună a grajdului, îşi mîngîie gîturile. „Hai, camarade !" În viaţa mea n-am văzut ceva mai duios. Sergentul depuse un ultim efort pentru a rămîne între visele lui fericite, pentru a refuza universul nostru cu dinamită, cu istoviri şi nopţi îngheţate ; dar era prea tîrziu. Trebuiau să se petreacă unele din acele lucruri ce nu mai depindeau de noi. Tot aşa clopotul colegiului, duminica, îl trezeşte pe copilul pedepsit. Îşi uitase de pupitru, de tabla neagră şi de pedeapsa scrisă. Visa la jocurile de la ţară ; în zadar. Clopotul suna într-una şi-l readucea, cu neîndurare, între nedreptatea oamenilor. Asemenea lui, sergentul îşi recăpăta treptat conştiinţa de sine a acestui trup frînt de oboseală, a acestui trup pe care nu şi-l mai voia, şi care, în frigul deşteptării, va cunoaşte nu prea tîrziu amarele dureri ale încheieturilor, pe urmă greutatea harnaşamentului, pe urmă goana greoaie şi moartea. Nu atît moartea, cît vîscozitatea acelui sînge în care îţi scalzi mîinile ca să te ridici, respiraţia aceea penibilă,

acea gheaţă dimprejur ; nu atît moartea, cît lipsa ei de confort. Şi mă gîndeam mereu, privindu-l, la dezolarea propriei mele deşteptări, la acea şi mai aprigă luptă cu setea, cu soarele, cu nisipul, la acea reîntoarcere sub povara vieţii, acest vis pe care nu ţi-l alegi.

Dar iată-l în picioare, cum ne priveşte drept în faţă :

— Gata sîntem ?

Aici reapare omul. Aici scapă prevederilor logicii : sergentul zîmbea ! Ce e, prin urmare, ispita aceasta ? Îmi amintesc de o noapte la Paris, cînd Mermoz şi cu mine, sărbătorind alături de alţi cîţiva amici nu ştiu ce aniversare, ne-am pomenit la revărsatul zorilor în pragul unui bar, dezgustaţi de atîta vorbă, de atîta băutură, de atîta oboseală zadarnică. Dar, cum cerul începuse să se albească, Mermoz mă strînse deodată de braţ, cu o putere care m-a făcut să-i simt unghiile. „Vezi tu, asta e ora cînd la Dakar..." Era ora la care mecanicii se freacă la ochi şi scot pînzele elicelor, la care pilotul se duce să cerceteze buletinul meteorologic, la care pămîntul nu e populat decît cu prieteni. Cerul începuse să se coloreze, se pregătea serbarea, însă pentru alţii, se întindea faţa de masă a unui festin căruia noi nu aveam să-i fim oaspeţi. Alţii se expuneau riscului...

„Ce murdărie-i aici...", sfîrşi Mermoz.

Şi tu, sergentule, erai oaspetele cărui banchet care să merite să mori ?

Îți știam gîndurile, mi le mărturisiseși. Îmi înșiraseși povestea vieții tale : un contabil neînsemnat de prin părțile Barcelonei, altădată aliniai acolo cifrele, fără să-ți pese prea mult de dezbinările țării tale. Dar un coleg de serviciu se înrolă, pe urmă un al doilea, pe urmă un al treilea și, pe nesimțite, ai suferit o stranie prefacere : treptat-treptat, ocupațiile tale începură să ți se pară fără însemnătate. Plăcerile, grijile tale, micul tău confort, totul făcea parte dintr-o altă lume. Nu în asta consta esențialul. Sosi pe urmă vestea morții unuia dintre voi, căzut undeva, prin apropiere de Malaga. Nu era vorba de un prieten pe care să fi dorit să-l răzbuni. Cît privește politica, ea nu te tulburase niciodată. Și totuși vestea aceea a trecut peste voi, peste destinele voastre înguste, ca o furtună pe deasupra mării. În dimineața aceea un coleg s-a uitat la tine :

— Mergem și noi ?

— Mergem.

Și v-ați „dus".

Mi-au venit în minte cîteva imagini pentru a-mi explica adevărul acesta pe care n-ai știut să-l traduci în cuvinte, dar a cărui evidență te-a stăpînit.

Cînd trec, în epoca migrațiilor, rațele sălbatice, ele provoacă pe deasupra tărîmurilor peste care zboară unele ciudate fluxuri și refluxuri. Rațele domestice, chemate parcă de marele zbor triunghiular, încearcă zvîcniri neîndemînatice. Chemările sălbatice au deșteptat în ele cine știe ce vestigii sălbatice. Și iată cum, pentru o clipă,

rațele de curte se schimbă în păsări migratoare. Iată cum prin acest căpșor tare ca piatra, prin care circulau doar niște umile imagini de baltă, de viermi, de coteț, se desfășoară întinderile continentale, gustul vînturilor din larg și geografia mărilor. Orătania nu știa că mintea îi era destul de cuprinzătoare pentru a îmbrățișa atîtea minunății, dar uite-o că bate din aripi, calcă în picioare grăunțele, nu se mai uită la viermi și vrea să devină rață sălbatică.

Îmi revedeam mai ales gazelele mele : le crescusem la Juby. Toți am crescut acolo gazele. Le închideam într-un șopron cu gratii, în aer liber, căci gazelelor le place să primească în față șuietătoarea bătaie a vîntului și nu există pe lume nimic mai fragil decît ele. Prinse de tinere, trăiesc totuși și pasc din mîna ta. Se lasă mîngîiate și-și vîră botul umed în căușul palmei tale. Le crezi domesticite. Crezi că le-ai crutat de mîhnirea necunoscută care stinge fără larmă gazelele și le face moartea mai duioasă... Dar sosește ziua în care le găsești bocănind cu cornițele lor în grădele, adulmecînd deșertul. Sînt ca magnetizate. Ele nici nu știu că fug de tine. Laptele pe care li-l duci, vin să-l bea. Încă se mai lasă mîngîiate, își adîncesc cu și mai multă duioșie botul proaspăt în palmele tale... Însă de cum te îndepărtezi, descoperi că, după un fel de galop fericit, se strîng din nou la grilaj. Iar dacă nu le mai tulburi, rămîn acolo, neîndrăznind măcar să lupte cu bariera, dar rezemîndu-se simplu de ea, cu cornițele lor, cu gîtul lor în jos, pînă-s gata să-și dea duhul. Să fie oare anotimpul dragostei,

sau simpla nevoie a unui galop straşnic pînă la pierderea răsuflării ? Nu-şi dau seama. Ochii nu li se deschiseseră încă în clipa cînd le-ai capturat. Nu cunosc nici libertatea nisipurilor, nici mirosul masculului. Dar tu eşti mult mai inteligent decît ele. Tu ştii ceea ce caută ele — nemărginirea care le va desăvîrşi. Vor să devină gazele, să-şi zburde zburdălnicia. Cu o sută treizeci de kilometri pe oră, doresc să cunoască fuga în linie dreaptă, tăiată de ţîşniri bruşte, ca şi cum, ici-colo, din nisip, ar ţîşni flăcări. Puţin importă şacalii, dacă soarta gazelelor e de a gusta frica, singura care le face să se depăşească, obţinînd de la ele cele mai uluitoare salturi ! Ce importă leul, dacă soarta gazelelor e să fie sfîşiate printr-o lovitură de gheară în arşiţa soarelui ! Le priveşti şi îţi spui : iată-le cuprinse de nostalgie. Nostalgia e jindul după un nu ştiu ce... Obiectul dorinţei există, dar nu există cuvintele cu care să-l spui.

Şi nouă, nouă ce ne lipseşte ?

Ce-ai descoperit aici, sergentule, în stare să-ţi dea senzaţia că nu-ţi mai trădezi destinul ? Poate braţul acesta de frate, care ţi-a ridicat capul adormit, poate acest mişcător surîs, care nu era compătimire, ci înţelegere ? „Ei, tovarăşe..." A compătimi înseamnă a te simţi în doi. Înseamnă a fi cu inima încă împărţită. Dar există o altitudine a realităţilor, de unde recunoştinţa, ca şi mila, îşi pierd sensurile. De acolo înainte se respiră cu respiraţia prizonierilor eliberaţi.

Noi am cunoscut această înfrăţire atunci cînd, în echipe de cîte două avioane, treceam peste Rio de Oro neînvins încă. N-am auzit niciodată ca naufragiatul să fi mulţumit salvatorului său. Foarte adesea chiar ne insultam, în timpul obositoarelor transbordări de la un avion la altul a sacilor poştali: „Nespălatule! dacă am avut pană e din vina ta, din pricina turbării cu care zbori la două mii de metri în plin, prin curenţii potrivnici. Dacă m-ai fi urmat mai jos, am fi fost de mult la Port-Etienne!" şi celuilalt, care îşi risca viaţa, îi era ruşine de a fi un nespălat. Căci pentru ce, la urma urmei, i-am fi mulţumit? Doar şi el avea dreptul asupra vieţii noastre. Eram crengile aceluiaşi arbore. Şi eu eram mîndru de tine, care mă salvai!

Pentru ce oare, sergentule, te-ar fi compătimit cel care te pregătea pentru moarte? Voi înfruntaţi riscul unii pentru alţii. În clipele acelea se descoperă acea unitate care nu mai are nevoie de nici un limbaj.

Am înţeles de ce ai plecat. Dacă la Barcelona erai sărac şi, poate, după orele de lucru, erai singur, dacă însuşi trupul tău nu-şi avea un adăpost, aici încercai sentimentul de a te desăvîrşi, te contopeai în universal; şi iată că tu, un paria, erai primit cu dragoste.

Puţin îmi pasă să aflu dacă au fost sincere sau nu, logice sau nu, cuvintele mari ale politicienilor care te-au adus aici. Dacă ele au avut putere asupra ta, aşa cum seminţele au puterea să ger-

mineze, înseamnă că au corespuns trebuințelor tale. Tu ești singurul judecător. Pămîntul singur își recunoaște grîul.

3

Legați de frații noștri printr-un țel comun dinafara noastră, numai atunci respirăm, și experiența ne arată că a iubi nu înseamnă a ne privi reciproc, ci a privi împreună în aceeași direcție. Nu sînt camarazi decît cei ce se unesc în aceeași împletitură, către același pisc în care se regăsesc. Altminteri de ce, în acest secol al confortului, am mai simți o bucurie atît de mare cînd ne împărțim în deșert ultimele resturi de hrană? Ce valoare au, dimpotrivă, previziunile sociologilor? Tuturor acelora dintre noi care au cunoscut bucuria depanărilor din Sahara, orice altă plăcere li s-a părut de prisos.

E poate explicația pentru care lumea de astăzi începe să pîrîie în jurul nostru. Fiecare se exaltă pentru credințele care-i promit această plenitudine. Noi toți, sub pretexte contradictorii, ne exprimăm aceleași elanuri. Ne deosebim asupra metodelor care sînt fructele judecății noastre, nu asupra scopurilor: ele sînt aceleași.

De aci înainte să nu ne mai uimim. Cel ce nu bănuia necunoscutul adormit în sine, dar care l-a simțit trezindu-se în el o singură dată într-o pivniță de anarhiști din Barcelona, datorită

jertfei, ajutorului reciproc, unei imagini aspre despre justiţie, acela nu va cunoaşte decît un adevăr : adevărul anarhiştilor. După cum cel ce va fi făcut cîndva de gardă ca să apere un grup de călugăriţe mici, îngenuncheate, cuprinse de groază, în mănăstirile Spaniei, acela va muri pentru biserică.

Dacă i-aţi fi obiectat lui Mermoz, cînd se avînta pe versantul chilian al Anzilor, cu izbînda în inima lui, că se înşeală, că o scrisoare comercială oricît de importantă nu valora poate riscul vieţii sale, Mermoz v-ar fi rîs în nas. Adevărul era omul care se năştea în el cînd traversa Anzii.

Dacă vreţi să-l convingeţi de oroarea războiului pe cel care nu refuză războiul, nu-l trataţi ca pe un barbar : căutaţi să-l înţelegeţi înainte de a-l judeca.

De pildă, ofiţerul acela din Sud, care comanda, pe vremea războiului din Rif, un post înaintat, plasat la răscrucea dintre doi munţi cu răsculaţi. El primea într-o seară solii coborîţi din masivul apusean. Se lua ceaiul, aşa cum se cuvine, cînd răpăiala de împuşcături izbucni. Triburile masivului răsăritean atacau postul. Căpitanului, care-i trimisese să intre în luptă, solii îi răspunseră : „Astăzi sîntem oaspeţii tăi. Dumnezeu nu ne îngăduie să te părăsim..." Ei se alăturară deci oamenilor lui, salvară postul, apoi se căţărară din nou în cuibul lor de vulturi.

Dar în ajunul zilei cînd, la rîndul lor, se pregăteau să atace, trimiseră vestitori căpitanului :

— În seara aceea noi te-am ajutat...

— E adevărat...
— Am tras pentru tine trei sute de cartuşe...
— Aşa e.
— S-ar cădea să ni le dai îndărăt.

Şi căpitanul, suflet ales, nu înţelese să tragă foloase pe seama nobleţei lor. El le înapoie cartuşele pe care aveau să le folosească împotrivă-i. Adevărul pentru om este ceea ce face din el un om. Cînd cel ce a cunoscut această demnitate în raporturi, această sinceritate în relaţii, acest dar mutual al unei stime care angajează viaţa, cînd compară o astfel de nobilă atitudine cu mediocra bonomie a demagogului care şi-ar fi exprimat prietenia cu arabii de mai înainte bătîndu-i amical pe umeri, flatîndu-i şi umilindu-i totodată, acela, dacă argumentaţi împotrivă-i, nu va avea pentru voi decît o milă puţin dispreţuitoare. Iar dreptatea va fi de partea lui. În timp ce voi veţi avea, în egală măsură, dreptate să urîţi războiul.

Ca să înţelegeţi omul şi trebuinţele sale, ca să-l cunoaşteţi în ceea ce are el esenţial, nu trebuie să opuneţi una alteia evidenţa adevărurilor voastre. Da, aveţi dreptate. Toţi aveţi dreptate. Logica demonstrează orice. Chiar şi acela care aruncă nenorocirile lumii asupra cocoşaţilor are dreptate. Dacă declarăm război cocoşaţilor, ne vom deprinde repede a ne exalta. Vom răzbuna crimele înfăptuite de cocoşaţi. Fireşte că şi cocoşaţii comit crime.

Pentru a încerca să scoţi în evidenţă acest esenţial, trebuie să uiţi o clipă disensiunile care,

odată admise, atrag după ele un întreg Coran de adevăruri de nezdruncinat, cu tot fanatismul care decurge din ele. Dar adevărul, înțelegeți, este ceea ce simplifică lumea, iar nu ceea ce creează haosul. Adevărul este limbajul din care se degajă universalul. Newton n-a „descoperit“ o lege ascunsă multă vreme, așa cum ar fi găsit soluțiile unui joc de rebus, Newton a efectuat o operație creatoare. El a întemeiat un vocabular al omului, care să poată exprima în același timp căderea mărului în livadă sau ascensiunea soarelui. Adevărul nu este ceea ce se demonstrează, este ceea ce simplifică.

Vrem să fim eliberați. Cel care izbește o dată cu cazmaua vrea să știe pentru ce a izbit. Lovitura de tîrnăcop a ocnașului, care-l umilește pe ocnaș, nu e aceeași cu lovitura de tîrnăcop a prospectorului, care-l înalță pe prospector. Ocna nu se află acolo unde se aud loviturile de tîrnăcop. Nu există oroare materială. Ocna se află acolo unde loviturile de tîrnăcop se aud căzînd fără sens, pentru că nu fac legătura între cel ce lovește și comunitatea oamenilor.

Iar noi vrem să evadăm din ocnă.

Sînt, în Europa, două sute de milioane de oameni, care n-au nici un sens și ar dori să se nască. Industria i-a smuls obîrșiei lor țărănești și i-a închis în aceste enorme ghetouri, ca niște gări de triaj îngrămădite cu șiruri de vagoane negre. Din pîntecele cetăților muncitorești, ei ar dori să fie scoși la lumină.

Sînt, de asemenea, alţii prinşi în angrenajul tuturor meşteşugurilor, cărora li-s interzise satisfacţiile deschizătorilor de drumuri, bucuriile religioase, bucuriile savantului. S-a crezut că, pentru a-i ridica, e de ajuns să-i îmbrace, să-i hrănească, să li se răspundă tuturor nevoilor. Şi, puţin cîte puţin, au clădit în ei pe micul-burghez al lui Courteline, politicianul satului, tehnicianul sustras vieţii sufleteşti. Dacă sînt bine instruiţi, în schimb nu sînt educaţi bine. Îşi formează o opinie nenorocită asupra culturii cel ce-şi închipuie că ea se clădeşte pe memoria formulelor. Un elev prost al cursului de specialităţi ştie mai mult despre natură şi despre legi decît ştiau Descartes sau Pascal. Dar este el oare capabil de aceleaşi demersuri spirituale ?

Mai mult sau mai puţin nelămurit, toţi încearcă nevoia de a se naşte. Există însă soluţii care înşeală. Desigur, se pot însufleţi oamenii, îmbrăcîndu-i în uniforme. Atunci îşi vor cînta cîntecele lor de război şi pîinea şi-o vor rupe între camarazi. Vor fi regăsit ceea ce căutau, gustul universalului. Dar din pîinea ce li se oferă vor muri.

Se pot dezgropa idolii de lemn şi reînvia miturile vechi, care de bine, de rău şi-au dat examenul, se poate reînvia mistica pangermanismului sau a imperiului roman. Pot fi ameţiţi germanii de beţia de-a fi germani şi compatrioţi ai lui Beethoven. Pot fi îmbătaţi cu asta pînă la ultimul paznic. Este, fără îndoială, mult mai uşor decît să faci dintr-un paznic un Beethoven.

Dar astfel de idoli sînt nişte idoli carnivori. Cel ce moare pentru progresul cunoştinţelor sau pentru tămăduirea bolilor serveşte viaţa chiar în momentul cînd dispare. Poate că e frumos să-ţi dai viaţa pentru expansiunea unui teritoriu, însă războiul actual distruge tocmai ceea ce pretinde că ar ocroti. Nu mai e astăzi vorba de a sacrifica puţin sînge, ca să-i măreşti rasei întregi vitalitatea. Un război, de cînd se poartă cu avionul şi iperita, nu mai e decît o chirurgie sîngeroasă. Fiecare se cuibăreşte la adăpostul unui zid de ciment, fiecare, în lipsă de altceva mai bun. lansează, noapte după noapte, escadrile care se torpilează una pe alta în măruntaiele lor, fiecare îşi aruncă în aer centrele sale vitale, paralizează producţia şi schimburile comerciale. Victoria este a aceluia care va putrezi ultimul. Şi amîndoi adversarii putrezesc împreună.

Într-o lume ajunsă pustie, ne era sete să ne reîntîlnim cu camarazii : gustul pîinii rupte între camarazi ne-a făcut să acceptăm valorile războiului Dar n-avem nevoie de război pentru a simţi căldura umerilor vecini în goana către aceleaşi năzuinţe. Războiul ne înşeală. Ura nu contribuie cu nimic la exaltarea acestei întreceri.

Pentru ce să ne urîm ? Purtaţi de aceeaşi planetă, echipaj al aceleiaşi nave, noi sîntem solidari. Şi dacă, pentru a participa astfel la noi sinteze, e bine că marile civilizaţii se înfruntă unele pe altele, e monstruos că se sfîşie reciproc.

Căci, pentru a ne elibera, e de ajuns să devenim conştienţi de scopul care ne apropie pe unii

de alţii, căutîndu-l împreună acolo unde el ne uneşte pe toţi. Chirurgul care îşi face vizita nu ascultă tînguirile celui pe care-l consultă : dincolo de ele, chirurgul caută să vindece omul. De aceea el vorbeşte un limbaj universal. La fel fizicianul, cînd îşi gîndeşte ecuaţiile aproape divine, prin care sezisează simultan şi atomul, şi nebuloasa. Şi tot aşa, pînă la ciobanul cel simplu. Fiindcă insul care păzeşte modest, sub licărul stelelor, cîteva oi, dacă devine conştient de rolul său, se simte mai presus decît o slugă. El este o santinelă. Şi fiecare santinelă e răspunzătoare de întregul imperiu.

Credeţi oare că oierul acela nu doreşte să devină conştient ? Am vizitat, pe frontul Madridului, o şcoală aşezată la cinci sute de metri de tranşee, înapoia unui zid mărunt de pietre, pe o colină. Un caporal preda acolo botanica. Desfăcînd cu mîinile lui gingaşele părţi ale unui mac sălbatic, atrăgea spre sine pelerini bărboşi, care se scuturau de noroi jur-împrejur şi urcau înspre el, fără a ţine seama de obuze, în pelerinaj. Odată înşiraţi împrejurul caporalului, îl ascultau aşezaţi la taifas, cu bărbiile proptite în pumni. Încreţeau sprîncenele, strîngeau din dinţi, nu înţelegeau mare lucru din lecţie, dar li se spusese : „Sînteţi nişte brute, abia aţi ieşit din vizuină, trebuie să ajungeţi din urmă umanitatea !" şi, cu paşii lor greoi, se grăbeau s-o ajungă.

Cînd vom fi conştienţi de rolul nostru, fie el chiar şi cel mai şters, numai atunci vom fi feri-

cţi. Şi numai atunci vom putea să trăim în pace şi să murim în pace, fiindcă tot ceea ce dă vieţii un sens dă un sens morţii.

E atît de dulce atunci cînd ea decurge din firea lucrurilor, cînd bătrînul ţăran din Provenţa, la capătul sforţărilor sale, îşi lasă moştenire fiilor caprele şi măslinii, pentru ca ei să le transmită, la rîndu-le, copiilor copiilor lor. În obîrşia ţărănească nu se moare decît pe jumătate. Fiecare existenţă plesneşte la timpul ei ca o păstaie şi-şi aruncă seminţele.

Odată am venit în contact cu trei ţărani aflaţi lîngă patul de moarte al mamei lor. Şi era, fireşte, dureros. Pentru a doua oară era tăiat cordonul ombilical. Pentru a doua oară un nod se slăbea : cel care leagă o generaţie de alta. Cei trei fii se pomeneau singuri pe lume, avînd de învăţat totul, lipsiţi de o masă familială unde să se reîntîlnească în zilele de sărbătoare, lipsiţi pe polul în jurul căruia gravitau cu toţii. Dar descopeream, de asemenea, în acea ruptură, că viaţa poate fi dăruită pentru a doua oară. Fiii aceştia vor deveni, la rîndul lor, capete de generaţii, puncte de întîlnire şi patriarhi, pînă în ceasul cînd vor trece, la rîndul lor, cîrma mănunchiului de plozi care se jucau în curte.

Mă uitam la mamă : o ţărancă bătrînă cu faţa liniştită şi aspră, cu buzele strînse, chip schimbat în mască de piatră. Şi recunoşteam în imaginea aceea obrazul copiilor ei. Acea mască folosise la întipărirea acestor obraji. Trupul ei folosise la întipărirea acestor trupuri, a acestor frumoase

exemplare umane. Iar acum se odihnea sfărîmată, dar ca o coajă din care s-a scos fructul. La rîndul lor, fii și fiice, din carnea lor vor imprima niște omuleți. La țară nu se moare. Mama a murit, trăiască mama !

Dureroasă, da, însă atît de simplă, această imagine a urmașilor, trecută în drumul ei de la unul la altul, aceste frumoase dezbrăcări în moarte ale domolitelor arătări cu păr alb, călătorind către cine știe ce adevăr, de-a lungul metamorfozelor sale.

E tocmai pricina pentru care, în această seară, clopotul morților din micul sat de cîmpie mi se păru încărcat nu de disperare, ci de o veselie discretă și fragedă. El, care celebra cu aceeași voce îngropăciunile și botezurile, vestea încă o dată trecerea de la o generație la alta. Și nu resimțeai decît o imensă pace auzind cum se oficiază logodna aceasta dintre o biată bătrînă cu pămîntul.

Ceea ce se transmitea astfel, din generație în generație, cu progresul molcom al creșterii arborilor, era viața, dar era de asemeni conștiința. Ce tainică ascensiune ! Dintr-o lavă în topire, dintr-un aluat cu luceferi, dintr-o celulă care trăiește, germinată prin miracol, am ieșit noi și, puțin cîte puțin, ne-am ridicat pînă la a scrie cantate și a cumpăni căile lactee.

Mama nu transmisese numai viața : ea își învățase copiii un limbaj, le încredințase agoniseala strînsă atît de anevoie de-a lungul veacurilor, patrimoniul spiritual pe care ea însăși îl

primise moştenire, acea mică zestre de tradiţii, de concepte şi de mituri care alcătuie toată diferenţa ce-i separă pe Newton sau Shakespeare de bruta din caverne.

Ceea ce simţim cînd ne e foame, acea foame care-i împingea pe soldaţii Spaniei sub bătaia tirului s-asculte lecţia de botanică, acea foame care-l împinse pe Mermoz către Atlanticul de Sud, care-l împinge pe altul către poemul său, se datoreşte faptului că geneza nu s-a isprăvit şi că trebuie să devenim conştienţi de noi înşine şi de univers. Trebuie să aruncăm nişte punţi în noapte. Numai aceia le ignoră a căror înţelepciune izvorăşte dintr-o indiferenţă socotită egoistă ; dar totul dezminte o astfel de înţelepciune !

Camarazilor, camarazii mei, vă iau martori : cînd oare simţitu-ne-am noi fericiţi ?

4

Şi iată că-mi amintesc, în ultima pagină a cărţii, de acei birocraţi învechiţi care ne-au întovărăşit ca un alai, în dimineaţa primului nostru curier, cînd ne pregăteam să devenim oameni, după ce avusesem norocul să fim printre aleşi. Ei ne erau, totuşi, asemenea, numai că habar n-aveau că le e foame.

Există prea mulţi oameni care sînt lăsaţi să doarmă.

Acum cîţiva ani, în cursul unei lungi călătorii cu trenul, am vrut să vizitez patria în mers, înfundîndu-mă acolo pentru trei zile, prizonier timp de trei zile al acelui zgomot de stînci rostogolite de mare. La o oră din zori am străbătut, în toată lungimea lui, trenul. Vagoanele de dormit erau goale. Vagoanele de-a-ntîia erau goale.

Dar vagoanele de-a treia găzduiau sute de lucrători polonezi, concediaţi din Franţa şi care se întorceau în Polonia lor. Mă învîrteam pe culoare, sărind peste trupuri. Mă oprii să privesc. În picioare sub lumina becurilor, în vagonul fără despărţituri şi care aducea a dormitor cazon, care mirosea a cazarmă şi a comisariat, zăream o amestecătură pestriţă de făpturi zdruncinate de mişcările rapidului. Un întreg popor adîncit în visuri urîte, care se reîntorcea la mizeriile lui. Mari capete rase se loveau de lemnul băncilor. Bărbaţi, femei, copii se zvîrcoleau în dreapta şi în stînga, atacaţi parcă de toate acele zgomote, de toate acele zdruncinături care le ameninţa pînă şi uitarea. Nu-şi găsiseră tihnă într-un somn ca lumea.

Şi iată, îmi părea că şi-au pierdut pe jumătate însuşirea de oameni, aruncaţi de curentele economice de la un capăt al Europei la altul, smulşi din pipernicita lor casă de la miazănoapte, din micuţa lor grădină, cu trei ghivece de indruşaim pe care le remarcasem altă dată la fereastra minerilor polonezi. Nu-şi luaseră decît ustensilele pentru bucătărie, păturile şi perdelele, împachetate nedibaci cu sfoară şi sfîşiate de atîta greu-

tate. Dar tot ceea ce mîngîiaseră şi-i ademenise, tot ceea ce reuşiseră să îmblînzească în patru sau cinci ani de şedere în Franţa, pisica, cîinele şi indruşaimul, trebuise sacrificat şi nu-şi luaseră cu ei decît calabalîcul bucătăriei.

Un copil sugea din ţîţa unei mame aşa de obosite încît părea că doarme. Viaţa se transmitea în absurdul şi neorînduiala călătoriei aceleia. Mă uitai la tată. O căpăţînă greoaie şi goală ca o piatră. Un trup îndoit prin somnul inconfortabil, strîns în hainele sale de lucru, un trup numai gheburi şi scobituri. Omul semăna cu un mormam de lut. Noaptea epavele care n-au formă stau tot astfel trîntite pe băncile din hale. Mă gîndeam : problema nu rezidă în această mizerie, în această murdărie, nici în această sluţenie. Dar chiar acel bărbat şi chiar acea femeie s-au cunoscut într-o zi, şi bărbatul i-a zîmbit, desigur, femeii : i-a adus, negreşit, după ieşirea de la lucru, flori. Timid şi stîngaci, tremura poate de frica de-a se vedea respins. Însă femeii, dintr-o cochetărie naturală şi sigură pe farmecul ei, îi plăcea poate să-l neliniştească. Iar el, care astăzi nu mai e altceva decît o maşină bună de săpat şi de izbit, încerca în inima lui tortura cea dulce. Misterul e că au trebuit să devină nişte astfel de pachete de lut. Prin ce groaznic tipar au trecut, care şi-a lăsat asupra lor semnele, ca o maşină de forjat metale ? Un animal îmbătrînit îşi păstrează totuşi graţia. Pentru ce oare această frumoasă argilă omenească e aşa de prăpădită ?

Îmi văzui mai departe de călătoria mea printre trupurile acestui norod cu somnul tulbure ca un loc urît. Plutea un zgomot vag, stîrnit de sforăieli aspre, de suspine neclare, de scrijilarea bocancilor acelora care, amorţiţi pe o parte, încercau să se întoarcă pe partea cealaltă. Şi mereu, în surdină, acea neistovită tovărăşie a pietrelor rostogolite de mare.

Mă aşezai în faţa uneia dintre perechile acelea. Între bărbat şi femeie, copilul îşi făcuse, de bine de rău, un locşor şi dormea. La lumina becului, întorcîndu-se prin somn, el îmi arăta obrazul. O ! ce chip încîntător ! Se născuse din perechea aceea ca un fel de fruct de aur. Se născuse un asemenea exemplar de graţie şi de farmec din zdrenţele acelea ce atîrnau greu. Mă aplecai peste fruntea-i netedă, peste dulcile buze bozumflate, gîndindu-mă : iată o figură de muzician, iată-l pe Mozart copil, iată o splendidă făgăduinţă a vieţii. Micii prinţi ai legendelor nu s-or fi deosebit cu mult de el : protejat, crescut într-un mediu prielnic, instruit, ce n-ar putea ajunge ! Cînd se naşte, prin altoire, în grădină, un nou trandafir, grădinarii toţi sînt emoţionaţi. Izolează trandafirul, îl îngrijesc şi-i ajută să crească. Pentru oameni însă nu există grădinar. Pe Mozart copil, ca şi pe alţii, îl aşteaptă aceeaşi maşină de presat. Cele mai mari bucurii ale lui Mozart le va hrăni muzica putregăită din duhoarea localurilor de noapte. Mozart e condamnat.

Mă întorsei în vagonul meu. Îmi spuneam: pe aceşti oameni nu-i doare de loc soarta lor. Şi ceea ce mă chinuia în clipele acelea nu era cîtuşi de puţin mila. Nu poate fi vorba de înduioşare pentru o plagă de-a pururi deschisă. Cei ce-o poartă într-înşii n-o simt. Aici însă e vorba de specia umană, şi nu de individ, care e rănită, lezată. Nu cred cîtuşi de puţin în milă. Ceea ce mă tulbură e punctul de vedere al grădinarului. Ceea ce mă tulbură nu e această mizerie, înlăuntrul căreia, în cele din urmă, te instalezi tot aşa de bine ca în orice trîndăvie. În Orient generaţii după generaţii trăiesc şi se complac în murdărie. Ceea ce mă tulbură nu supele vor avea puterea să tămăduiască. Ceea ce mă tulbură nu-s nici cocoaşele acestea, nici scobiturile ori sluţenia aceasta. Ci faptul că, întrucîtva, în fiecare din oamenii de-aici zace un Mozart asasinat.

*

Singur Spiritul, dacă suflă peste humă, singur el e în stare să creeze Omul.

CUPRINSUL

Redactor responsabil : MARCEL ADERCA
Tehnoredactor : AUREL BUCUR

Dat la cules 25.01.1967. Bun de tipar 28.03.1967. Apărut 1967. Tiraj 30.160 ex. broşate. Hîrtie tipar înalt B mat de 63 g/m². Format 700×900/32. Coli ed. 8,52. Coli tipar 7,25. A. nr. 18.125. C.Z. pentru bibliotecile mari 84. C. Z. pentru bibliotecile mici 84—32=R.

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918".
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97 — Bucureşti.
Republica Socialistă România
Comanda nr. 98

CS

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

